

Mendelova univerzita v Brně

Zahradnická fakulta

Diplomová práce

Veřejné prostory Starého Brna

Vedoucí práce: Ing. Barbara Krátká Adámková, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Daniela Černá

Lednice na Moravě / květen 2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Bc. et Bc. Daniela Černá**
Studijní program: Zahradní a krajinářská architektura
Obor: Zahradní a krajinářská architektura
Název tématu: **Diplomový projekt – veřejné prostory Starého Brna**
Rozsah práce: 30 – 40 stran textu + grafické přílohy diplomového projektu vč. podrobných analýz.

Zásady pro vypracování:

1. Shromážděte a prostudujte literární a jiné prameny k řešenému tématu, zaměřte se také na archivní materiály, dobové fotografie a jiná svědectví o vývoji řešeného prostoru. Komunikujte s úřady městské části a zjišťujte fakta z historie i plánované budoucnosti. Vymezte základní pojmy a charakterizujte je (veřejný prostor, prostranství, open space, public space atd.). Vypracujte metodiku práce.
2. V teoretickém úvodu zpracujte přehled vývoje území od jeho vzniku do současnosti. Navažte základními analýzami současného stavu celého území (provoz, vegetace, širší vztahy, sociologie, architektura a urbanismus, kompozice, výtvarně estetické aspekty, negativní stránky území-problémová mapa aj), vývoj území zpracujte také formou literární rešerše.
3. Na základě analýz a průzkumů a rozborů zpracujte mapu zobrazující současné rozložení a charakter veřejných prostorů Starého Brna ve vztahu k historii (prolnutí současnosti a historie). Toto srovnání interpretujte a pokuste se stanovit zásady pro další vývoj veřejných prostorů Starého Brna.
4. Po dohodě s vedoucím práce zvolte území, pro které navrhnete ideální řešení. Dle velikosti území může návrh zůstat zčásti ve fázi konceptu, jeho adekvátní části však budou řešené do úrovně projektu. Návrhy dokladujte průkaznými grafickými výstupy, zvažte vytvoření fyzického modelu.
5. Získané poznatky shrňte a formulujte inspirativní východiska pro navrhování veřejných prostorů městské části Staré Brno.

Seznam odborné literatury:

1. GEHL, J. – GEMZOE, L. *Nové městské prostory*. Brno: Era, 2002. 263 s. ISBN 80-86517-9-8.
2. *Constructing landscape : materials, techniques, building elements*. Basel: Birkhäuser, 2008. 533 s. ISBN 978-3-7643-8600-9.
3. CANTOR, S. L. *Contemporary trends in landscape architecture*. New York: John Wiley & Sons, 1997. 348 s. ISBN 0-471-28791-1.
4. *Brno – Staré pohlednice, alte Postkarten, old postcards II.: Střed města, jižní předměstí, zajímavosti*. 1. vyd. Brno: JOSEF FILIP, zal. 1938, 2000. 110 s.
5. *Brno – Staré pohlednice, alte Postkarten, old postcards III.: Střed města, Veveří a okolí, politické náměty*. 1. vyd. Brno: JOSEF FILIP, zal. 1938, 2000. 104 s.
6. FLODROVÁ, M. – MÜLLER, Z. *Staré Staré Brno : pohled historika a architekta na úvoj nejstarší části města Brna*. Brno: EXPO DATA, 2007. 275 s. ISBN 978-80-7293-194-1.
7. GEHL, J. *Města pro lidi*. Brno: Partnerství, 2012. 261 s. ISBN 978-80-260-2080-6.
8. GEHL, J. *Život mezi budovami : užívání veřejných prostranství*. 1. vyd. Brno: Nadace Partnerství, 2000. 202 s. ISBN 80-85834-79-0.
9. KOSTOF, S. *The city shaped : urban patterns and meanings through history*. 1. vyd. London: Thames & Hudson, 1999. 352 s. ISBN 978-0-500-28099-7.
10. UFFELEN, C. V. *1000 x landscape architecture*. 1. vyd. [Berlin]: Braun, 2009. 1023 s. ISBN 978-3-938780-60-2.
11. KOUČKÝ, R. *Elementární urbanismus*. Praha: Zlatý řez, 2006. ISBN 80-902810-9-5.
12. KOUČKÝ, R. – JIRKALOVÁ, K. – SKŘIVÁNEK, J. a kol. *Město mezi domy : rozhovory s architekty*. 1. vyd. Praha: Gasset, 2009. 89 s. ISBN 978-80-87079-05-8.
13. KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku / . : A-G . I. díl*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996. 874 s. ISBN 80-85983-13-3.
14. časopisy ERA, Architekt, Topos

Datum zadání diplomové práce: prosinec 2013

Termín odevzdání diplomové práce: květen 2015

L. S.

Bc. et Bc. Daniela Černá
Autorka práce

Ing. Barbara Krátká Adámková, Ph.D.
Vedoucí práce

prof. Ing. Jiří Dávec, CSc.
Vedoucí ústavu

doc. Ing. Robert Pokluda, Ph.D.
Děkan ZF MENDELU

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: Veřejné prostory Starého Brna vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Lednici na Moravě dne: .....

Podpis: .....

Poděkování

Děkuji Ing. Barbaře Krátké Adámkové, Ph.D. za odborné vedení mé práce, věcné připomínky a cenné rady. Děkuji Ing. Evě Wagnerové za odborné konzultace a vstřícnost. Děkuji architektonické projekční kanceláři Archika za cenné rady a ochotu diskutovat problematiku. Děkuji také lidem, se kterými jsem se během zpracování diplomové práce setkala, za inspirativní podněty. Děkuji své rodině a přátelům za podporu při mém studiu.

Obsah

1. Úvod	6
2. Cíl	6
3. Metodika	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
4. Veřejný prostor	8
4.1. Definice pojmu veřejný prostor	8
4.2. Problematika veřejných prostor	9
5. Historický vývoj území Starého Brna	14
5.1. Historický vývoj území	14
5.2. Historický vývoj vodních toků a vodních děl	20
PRAKTICKÁ ČÁST	24
6. Analytická část	25
6.1. Základní údaje a lokalizace	25
6.2. Širší vztahy	25
6.3. Historie	25
6.3.1. Historie veřejných prostor Starého Brna	25
6.3.2. Historický vývoj okrasných zahrad na Starém Brně	32
6.4. Architektura a urbanismus	34
6.5. Výtvarně estetické aspekty	36
6.6. Vegetace	37
6.7. Sociologie	38
6.8. Genius loci	38
6.9. Územní plán a limity území	44
6.10. Problémy	45
6.11. Závěry analýz a východiska řešení	46
7. Návrhové řešení	47
7.1. Ideový koncept řešení veřejných prostor Starého Brna	47

7.2.	Koncept řešení ulice Křídlovické	54
7.3.	Studie části ulice Křídlovické	57
7.3.1.	Prostor dopravního náměstí Křížová/Křídlovická/Václavská	57
7.3.2.	Prostor okolo DRFG Aréna	61
8.	Diskuze	65
9.	Závěr	66
10.	Souhrn/Resume	67
11.	Abstract	67
12.	Seznam použité literatury a zdrojů	68
13.	Seznam obrazových a tabulkových příloh	71
14.	Seznam příloh	74

1. Úvod

Veřejné prostory jsou dnes aktuálním tématem. Kvalita veřejných prostor podstatně ovlivňuje život obyvatel.

Městská čtvrť Staré Brno, jak už o tom její název napovídá, upomíná na staré Brno - na historii Brna. Z tohoto důvodu je pro město Brno oblast Starého Brna nevýslovnou hodnotou. Počátky města Brna jsou velmi úzce spjaty s oblastí Starého Brna. Historické poznatky uvádí, že oblast sehrála důležitou roli ve vývoji města Brna především v 11. – 12. st., kdy představovala jádro raně středověké brněnské aglomerace.

V současnosti je však oblast Staré Brno v neutěšeném stavu a trpí tím i její veřejné prostory. Na kvalitě veřejných prostor se dnes podepisuje narušená urbanistická struktura a kontinuita místa včetně intenzivní dopravy. To vede k ohrožení charakteru a identity místa samotného. Po vodě, důležitém elementu Starého Brna dnes není ani stopy.

Možná právě to, co vyslovil Norbert Schulz (2010) bude odpovědí při hledání východisek z problematiky veřejných prostor Starého Brna a mottem celé práce:

*„Ochraňovat a uchovávat **genia loci** ve skutečnosti znamená konkretizovat jeho podstatu ve stále novém historickém kontextu. Mohli bychom také říci, že dějiny nějakého místa by měly být jeho „seberealizací“. To co zde na počátku bylo dáno jako možnost, je lidskou činností odhaleno, osvětleno a „zadrženo“ v architektonických dílech, jež jsou zároveň stará i nová.“*

2. Cíl

Cílem práce je shromáždit a prostudovat literární a jiné prameny k řešenému tématu veřejných prostor a historii Starého Brna. Zpracovat přehled vývoje území od jeho vzniku po současnost a zpracovat analýzy řešeného území. Zobrazit současné rozložení a charakter

veřejných prostor ve vztahu k historii a definovat zásady pro další vývoj veřejných prostor Starého Brna. Zvolit území, které bude řešeno návrhem do fáze konceptu, studie a popř. její část do fáze projektu. Získané poznatky shrnout a formulovat inspirativní východiska pro navrhování veřejných prostorů městské části Staré Brno, která budou respektovat charakter místa.

Cílem diplomové práce je navázat na bakalářskou práci zabývající se stejným tématem a rozšířit, prohloubit pole zkoumání a návrh řešeného území.

3. Metodika

Práce je rozdělena na teoretickou část a část praktickou. Teoretická část se zabývá veřejnými prostory a historickým vývojem Starého Brna. Část praktická navazuje na část teoretickou a ověřuje teoretické poznatky v terénu a zkoumá území analýzami, které se snaží vystihnout řešené území Starého Brna. Analýzy zkoumají území z hlediska širších vztahů, současného a historického rozložení a charakteru veřejných prostor, architektury a urbanismu, limitů, výtvarně estetických aspektů, vegetace a sociologie. Výstupem analýz je problémová mapa a definování východisek pro další vývoj veřejných prostor Starého Brna. Zjištěné poznatky z teoretické části a analytické části budou zpracovány do návrhu řešeného území. Bude zvoleno území celé městské čtvrti Starého Brna, které bude řešeno do fáze pouhého ideového konceptu. Dále bude zvoleno území ulice Křídlovické, které bude řešeno do fáze konceptu. Na ulici Křídlovické budou zvoleny 2 prostory – prostor dopravního náměstí na styku ulic Křížová, Křídlovická a Václavská a prostor kolem DRFG Aréna (dříve hala Rondo), které budou řešeny do fáze studie a popř. její části do fáze projektu. Návrhové řešení bude konzultováno s adekvátními odborníky.

V závěru budou získané poznatky shrnuty a formulována inspirativní východiska pro navrhování veřejných prostorů Starého Brna.

Práce bude zpracována v následujících počítačových programech:

Microsoft office 2007 (textová část), AutoCAD 2014 (návrh), ArcGIS 10.2 (podkladová data, analýzy), Google SketchUp 8 (ověření návrhu), Adobe Photoshop CS6 (grafické výstupy)

TEORETICKÁ ČÁST

4. Veřejný prostor

Kapitola Veřejné prostory se již nezabývá členěním a typologií veřejných prostor, kterou se zabývala bakalářská práce Veřejné prostory Starého Brna. Jejím cílem je vedle seznámení s definicí pojmu „veřejný prostor“, věnovat se problematice veřejných prostor z různých pohledů a doplnit ji některými pozitivními inovativními příklady oživení veřejných prostor.

4.1. Definice pojmu veřejný prostor

Tato kapitola čerpá z bakalářské práce Veřejné prostory Starého Brna (Černá, 2013).

Z architektonického a urbanistického hlediska má termín „veřejný prostor“ svůj původ v anglickém termínu „public space“. *„Výklad tohoto termínu je vnímán zejména ve smyslu jakéhokoli prostoru, který není privátní, tj. není součástí sféry soukromého života.“* Public space je místem střetávání a komunikace ve všech jeho rovinách, od politicko-právní přes sociální až po fyzickou podstatu prostoru. S tímto výkladem se pak shoduje termín „veřejný prostor“, používaný v politologii, politické, sociální geografii a komunitní práci, kde je termín vnímán *„jako prostorová metafora, která ukazuje něco otevřeného, vymezeného pro vše, co se týká veřejnosti“*. To znamená, že mezi veřejné prostory patří vše, co již není soukromou věcí a co nepatří oprávněné ochraně soukromí nebo státního tajemství. (Štorg, 2001 in Šilhánková, 2003)

Z urbanistického pohledu je vhodnější používat ekvivalent anglického termínu „open space“, který znamená „otevřený prostor“. Termín představuje „veškeré užití prostoru, které není zastavěno budovami a které nahrazuje přírodní prostředí a kterému je věnována pozornost z hlediska jeho výtvarné podoby“. Mezi open space patří parky, hřiště, hřbitovy atd. (Goodal, 1987 in Šilhánková, 2003)

Termín „open space“ se blíží českému výrazu „veřejné prostranství“, který však vyjadřuje pouze prostorovou podstatu. Města využívají tohoto názvu k označení prostoru, za jehož užívání jsou vybírány místní poplatky. (Šilhánková, 2003)

Jako východisko z výše uvedené problematiky terminologie veřejných prostor Tilley (Šilhánková, Navrátilová, 1996 in Šilhánková, 2003) vidí v tom, že bychom měli chápat „veřejné prostory“ jako něco mezi definicí termínů „veřejný prostor“ a „veřejné prostranství“. *„Jsou to místa, kde se lidé vzájemně setkávají, jsou to obývací pokoje města, kde se odehrávají rozhovory, mimořádné události i každodenní lidské činnosti.“*

Šilhánková a Koutný (2001 in Šilhánková, 2003) definuje termín takto: *„Veřejné prostory jsou všechny nezastavěné prostory ve městě, které jsou volně (bezplatně) přístupné všem obyvatelům a návštěvníkům města buď nepřetržitě nebo s časovým omezením (např. parky zavírané na noc) . Základní charakteristikou veřejného prostoru je jeho obyvatelnost spojená s užitností pro obyvatele, tj. musí sloužit obyvatelům města k provozování nejrůznějších činností pohybových (chůze, jízda na kole) a pobytových (sezení, hry).“*

V české legislativě je pojem veřejné prostranství uveden v zákoně o obcích č. 128/2000 Sb. § 34: *„Veřejným prostranstvím jsou všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru.“*

Zákon o územním plánování a stavebním řádu č. 183/2006 uvádí termín „veřejné prostranství“ a řadí ho mezi veřejnou infrastrukturu a je odkazován na definici v zákoně o obcích č. 128/2000 Sb. § 34. Podrobnější pravidla využití území, tedy základní koncepci rozvoje území udává dle stavebního zákona územní plán.

Vyhláška č. 501/2006 Sb. § 7 udává podmínky pro stanovení veřejných prostor: *„Plochy veřejných prostranství se obvykle samostatně vymezují za účelem zajištění podmínek pro přiměřené umístění, rozsah a dostupnost pozemků veřejných prostranství a k zajištění podmínek pro jejich využívání v souladu s jejich významem a účelem. Plochy veřejných prostranství zahrnují zpravidla stávající a navrhované pozemky jednotlivých druhů veřejných prostranství a další pozemky související dopravní a technické infrastruktury a občanského vybavení, slučitelné s účelem veřejných prostranství.“*

Obecně závazná vyhláška statutárního města Brna č. 2/2004 o závazných částech Územního plánu města Brna, ve znění pozdějších vyhlášek a předpisů, definuje termín „veřejné prostranství“ jako *„pozemky, které jsou ve vlastnictví státu, města a ostatních vlastníků, pokud jsou každému volně přístupné bez omezení ze strany vlastníka a svou povahou slouží veřejnému užívání. Prostorově či funkčně jde zejména o pozemní komunikace a jejich součásti, náměstí, ulice, cyklistické stezky, chodníky, podchody, nadchody, průchody, tržiště, hřiště, parky, veřejnou zeleň atp.“*

Project for Public Spaces.org uvádí, že v běžném jazyce, stejně jako ve stávající literatuře a politických dokumentech je rozdíl mezi pojmy „veřejný prostor“ a „místo“ velmi malý a termíny jsou někdy dokonce vzájemně zaměnitelné. V Listině veřejného prostoru 2013, která byla přijata v roce 2014 UN-Habitat, je termín „veřejný prostor“ definován takto:

„Veřejné prostory jsou klíčovými prvky individuální a sociální pohody, **místa** kolektivního

života komunity, vyjádření rozmanitosti jejich společného přírodního a kulturního bohatství a základem jejich identity“.

4.2. Problematika veřejných prostor

Veřejné prostory jsou dnes aktuálním tématem. Ukázalo se, že kvalita veřejných prostor podmiňuje obraz i fungování měst. Relativně malé investice do zkvalitnění veřejných prostor mohou nastartovat spontánní procesy rehabilitace mnohem širších oblastí. (Kratochvíl, 2012)

Tématem veřejného prostoru z hlediska uměleckého působení se zabýval Camillo Sitte již v r. 1889. Veřejný prostor vnímal jako stěžejní bod své urbanistické koncepce. Co však dává tématu veřejných prostor na aktuálnosti? „Možná novodobá nesamozřejmost veřejného prostoru - jeho zpochybnění, rozklad jeho fyzické formy i tradiční funkce a opětovné hledání odlišných forem i jeho nové naplnění.“ Manuel de Solà Morales vysvětluje, že to, co bylo kdysi výsledkem potřeb, technických možností a tradice, „je dnes předmětem alternativních nabídek a diskutabilního vkusu“. (Kratochvíl, 2012)

Modernismus odmítl tradiční fyzické formy veřejných prostorů. Nerespektoval koridorové ulice a blokovou zástavbu, kde linie průčelí jasně definovala obrys veřejného prostoru a vymezovala hranici veřejného a soukromého. Le Corbusierova vize „Záříčího města“ s volně stojícími objekty v nečleněném prostorovém kontinuu s žádným jasně vymezeným prostorem nepočítala, veřejný prostor je zde prázdno obklopující solitérní stavby. Na to reagovaly tendence k návratu tradičních městských forem, které vyvstávaly po druhé světové válce. Osmý kongres organizace CIAM v r. 1951 jehož tématem bylo „Srdce města“ hledal odpovědi na tyto a další otázky týkající se městského prostoru. To později vyústilo ke vzniku nové disciplíny Urban Design, která se více zabývala fyzickou formou města a jejímž středem zájmu bylo navrhování městských prostorů. V 60. a 70. letech Kevin Lynch, Gordon Cullen, Christian Norberg Schultz a Christopher Alexander se snažili odpovědět na existenci čitelně vnímatelných a vymezených míst, ve kterých spatřovali prostorový předpoklad sociálních kontaktů ve městě a identifikaci s prostředím. Postmodernismus s sebou přinesl i tendenci k návratu tradičních městských forem, jehož výraznými představiteli byly bratři Krierové. V podobném duchu dodnes pokračuje hnutí „New Urbanism“. V současnosti však nedošlo k obecnějšímu konsensu týkající se podoby městského prostoru, ale existuje mnoho originálních přístupů v řešení veřejných prostorů. (Kratochvíl, 2012)

Aktuální pohled na problematiku veřejných prostor z širšího pohledu uvedla konference ReSITE 2014. Ta zdůraznila potřebu sociologického pohledu na problematiku a potřebu

participace k úspěšné tvorbě veřejných prostor. Zdůraznila též důležitý interdisciplinární přístup k řešení problematiky veřejných prostor a vzájemné složité vazby mezi nimi. Konference uvedla aktuální možné způsoby zapojování veřejnosti do plánovacího procesu města a vhodné městské strategie. Příkladem je přístup *Top-down* a *bottom-up*, které by měly být spolu provázány, i když nemusí být vždy ve shodě. Jako vhodný přístup uvedla pozvolný proces vyjednávání a postupného zavádění změn. Lokální postupné změny jsou někdy lepší pro město než jednorázový zásah. Uvedla příklady a zkušenosti z celého světa nejen v oblasti crowdsourcing, parking day, performance ale i mnoha dalších. Aktuální informace uvedla také konference Smart Cities 2014 především principy Chytrého města.

4.2.1 Různé přístupy k řešené problematice

Na problematiku veřejných prostor lze nahlížet z různých pohledů. Kapitola se pokouší nastínit různé přístupy a některé více rozvést, především ty, které by mohly být aplikovány na prostor Starého Brna.

Problematikou veřejných prostor se v r. 1975 zabývala Jane Jacobsonová, která kritizovala především funkcionalistický urbanismus, intenzivní dopravu apod. K tématu ulic Jacobsonová uvádí, že by podle ní měly být dynamickými místy a měly by žít. Měly by být místem, kde se uplatňují dětské hry, nakupování, procházení, povídání. Bezpečnost potřebuje přirozený dohled místa, kterého se dosáhne přítomností uživatelů ulice, orientací domů do ulice a přítomnost restaurací.

Hledisko dle uměleckých zásad

Camillo Sitte (1995) východisko problematiky veřejných prostor nalézal v tradičních formách veřejných prostor. Za ideální příklad fungujícího veřejného prostranství uváděl agoru, tržiště, fórum připomínající divadelní scénu. Camillo Sitte již před 125 lety upozornil na problém dnešních veřejných prostor, která okupují auta a ztrácí se jejich umělecké spojení s okolními budovami. Definoval kompoziční principy hodnotných náměstí - **uvolněnost středu, uzavřenost náměstí, velikost a tvar náměstí a nepravidelnost náměstí**.

Nepravidelnost náměstí Sitte (1995) demonstruje na starých nepravidelných náměstích, která jsou hmotově vyvážená a mají základní prostorové vztahy než dnešní tendence přímých ulic a pravidelných náměstí. Z hlediska **velikosti náměstí** platí, že velké budovy se neuplatní na malých náměstích a na velkých náměstích se velká budova bude jevit malá. Více ovlivňuje

velikost uměleckého účinku než skutečné velikosti. (Sitte, 1995)

Sitte (1995) preferuje odstranění slohových konfliktů, zesílení působivosti významných budov a navrhuje ke zlepšení působení dnešních náměstí využít výše zmíněné tradiční kompoziční principy náměstí.

Hledisko tradiční

Krier (2001) vyznává tradiční formy veřejných prostor, stejně jako Sitte (1995) kritizuje modernistické ideologie. Vnímá tradici jako zdroj možných nových řešení. Věřící v soulad tradice a modernosti. Kritizuje funkční zónování a prosazuje polycentrickou federaci. Čtvrť má být významově organizována hierarchií ulic a náměstí. Vnímání centra napomáhá hustší uliční síť a větší prostupnost hmot a povrchů.

Hledisko sociologické

Hlediskem sociologickým se zabýval do hloubky William H. Whyte (in Maier, 2000). Na jeho zjištění z průzkumů chování lidí ve veřejném prostoru v dnešní době navazují další současní autoři a organizace. Zajímavým příkladem je organizace Project for Public Spaces.org, která se zabývá sociálními projekty ve veřejném prostoru.

Hledisko sociologické zdůrazňuje též Gehl (2000), upozorňuje na souvislost veřejných prostor s lidskými aktivitami. Rozlišuje následující druhy aktivit: nezbytné, volné a společenské. V kvalitních prostorech se uplatňují společenské aktivity. Gehl (2000) je zastáncem výrazného omezení automobilové dopravy ve městě a upozorňuje na chybné přístupy v urbanismu měst a poukazuje na důležité vlastnosti živého městského parteru.

Hledisko dle obrazu města

Kevin Lynch (2004) je autorem myšlenky vizuálního vnímání města tzv. imageability, nebo-li obrazivosti. Městské prostředí by mělo být takové, aby bylo zapamatovatelné a pohled na ně nás těšil. Lynch (2004) uvádí, že image (obraz města) má 3 složky: identita, struktura, význam. Kevin Lynch se zabývá především prostorovou funkcí míst, orientací a identitou prostředí. Na rozdíl od Norberga Schulze autor nerozvádí do hloubky charakter a význam míst.

„Nic se neozřejmuje jen samo o sobě, ale vždy jen ve vztahu k okolí a v návaznosti na sled událostí, které prostředí vytvořily.“ (Lynch, 2004)

Jako důležitý aspekt městského prostředí je jasnost nebo čitelnost - snadnost, jasnost, s jakou se dají rozeznat jeho jednotlivosti a schopnost komponovat je pak do složitých konfigurací. Za čitelné považujeme takové město, jehož oblasti, uzly, významné prvky a cesty jsou snadno rozpoznatelné a lehce zapadnou do celkového schématu. Abychom městu dobře porozuměli, nestačí posuzovat ho tak, jak se jeví samo o sobě, ale tak jako ho vnímají jeho obyvatelé. (Lynch, 2004)

Základ orientace člověka v prostoru představují prvky: uzel, cesta, okraje (hranice), oblast a významné prvky. Tyto prvky spolu tvoří obraz prostředí. (Lynch, 2004)

Uzel je místem střetu, křižovatky cest, zájmů a místem rozhodování. Jedná se o body a strategická místa, do nichž může uživatel vstupovat. Některá seskupení uzlů se shlukují a stávají ohnisky a ztělesňují charakter nějaké oblasti, kam vyzařují svůj vliv a jsou symbolem oblasti. Takové uzly můžeme nazvat jádry. Uzel by měl být poznatelný např. v podobě významného prvku, ohraničení a měl by mít jasné uspořádání. (Lynch, 2004)

Cesty jsou podle Kevina Lynche (2004) jakési dráhy, po kterých se uživatelé pohybují. Představují hlavní městotvorný prvek. Cesta by měla být srozumitelná a dávat najevo, kam vede. Měla by mít svůj konec a začátek. Cesta by měla být charakteristická a měla procházet jednotlivými uzly, které dodávají cestě na srozumitelnosti. Srozumitelnosti cesty napomáhá, pokud se v ní opakují jednotlivé prvky a má určitou sekvenci. Význam cesty se zvýší, když si jí lidé spojí s nějakým zvláštním využitím nebo aktivitou. Cesty mají být nejen dobře identifikovatelné, ale i kontinuální.

Okraje jsou lineární prvky, které nejsou uživateli přímo využívány. Jsou to hranice oddělující dvě fáze, oblasti např. břehy, železniční koridory, hranice zástavby či zdi. Mohou být bariérami. Jejich úlohou je držet pohromadě ucelené plochy, např. obraz města je podtržen přítomností vody nebo zdí.

Oblasti jsou střední až velké části města a mají svůj specifický charakter. Jsou nahlíženy zvenčí a můžeme posuzovat vztahy s okolím.

Mezi významné prvky pozorovatel přímo nevstupuje, jsou kolem něj. Může se jednat o budovu, horu, věž, obchod, vývěsní štíty a průčelí budov, dveřní držadla, stromy ale třeba i slunce.

Lynch (2004) uvádí, že „...to, co hledáme, není konečná forma, ale řád s otevřeným koncem umožňující další vývoj.“

Hledisko fenomenologické

Norberg-Schulz (2010) respektuje teorii The Image of the city Kevina Lynche, ale věnuje se hlouběji jiné oblasti výzkumu - charakteru a významu míst z hlediska fenomenologie.

Norberg-Schulz (2010) uvádí, že architektura je prostředkem, který člověku dává „*existenciální oporu*“. Člověk nezíská existenciální oporu jen skrze vědecké poznání. Člověk potřebuje symboly, tzv. umělecká díla, která „*reprezentují životní situace*“. „*Jednou ze základních potřeb člověka je zakoušet svou životní situaci jako významuplnou a účelem uměleckého díla je „nést“ a předávat významy.*“ Architektura by měla konkretizovat genia loci. Dochází k tomu u staveb, které shromažďují vlastnosti místa a přibližují je člověku. Základním úkolem architektury je proto pochopení poslání místa.

Aby člověk našel oporu ve své existenci, musí být schopen se orientovat a identifikovat se svým prostředím. To znamená vědět, kde je a jaké je určité místo, tedy cítit se „*doma*“. Místo je určitý charakter, atmosféra - „*totalita*“, kterou utvářejí konkrétní věci, jež mají hmotnou substanci, tvar, texturu, barvu“. (Norberg-Schulz, 2010)

Původ termínu „*Genius loci*“ sahá do starého Říma. „*Podle přesvědčení starých Římanů má každá „nezávislá“ bytost svého genia, ochranného ducha. Tento duch dává lidem i místům život, doprovází je od narození do smrti a určuje jejich charakter nebo povahu. Duch místa byl pokládán za konkrétní skutečnost, s níž se člověk setkává tváří v tvář a s níž se musí vyrovnávat ve svém každodenním životě.*“ Dle Luise Kahna (in Norberg-Schulz, 2010) „*Genius loci*“ označuje, co věc je nebo čím „*chce být*“. Architektura znamená zviditelňování genia loci a úlohou architekta je vytvářet místa naplněná významy a tak pomáhat člověku bydlet. (Norberg-Schulz, 2010)

Struktura místa by měla být popsána v kategoriích – PŘÍRODNÍ MÍSTO (krajina) a UMĚLÉ MÍSTO (sídlo), a analyzována pomocí kategorií „PROSTORU“ a „CHARAKTERU“.

Prostor a charakter místa jsou různé termíny. Prostor je definován jako trojrozměrná organizace prvků, které vytvářejí místo. Charakter je obecná celková atmosféra místa, ale i konkrétní formy a podstata složek, které prostor definují. Prostor a charakter dohromady tvoří tzv. „*žitý prostor*“. V hranicích se prostor a charakter stýkají. Venturi definuje architekturu jako „*zed' mezi vnějškem a vnitřkem*“. (Norberg-Schulz, 2010)

Pokud chceme místa klasifikovat, měly by se popisovat podstatnými jmény např. ostrov, ulice, okno. Místa pokládáme za skutečné věci, které existují. Prostor naopak představuje systém vztahů a popisuje se předločkami např. nad, u, v. Charakter místa se označuje přídavnými jmény. (Norberg-Schulz, 2010)

Norberg-Schulz (2010) se zabývá vztahem mezi přírodním a člověkem vytvořeným místem.

Umělá místa se k přírodě vztahují třemi způsoby:

1. Člověk VIZUALIZUJE své pochopení přírody a snaží se vyjádřit onu existenciální oporu, kterou našel. Příkladem je situace, kde příroda naznačuje směr a člověk v těchto místech postaví cestu.
2. Člověk DOPLŇUJE danou situaci a dá to, co místu chybí.
3. Člověk SYMBOLIZUJE své pochopení přírody a sebe samého. Příkladem může být to, když přírodní charakter místa je přeložen do stavby, jejíž vlastnosti nějakým způsobem tento charakter vyjevují. Vzniká kulturní objekt.

„*Existenciálním účelem architektury je tedy proměnit nějakou polohu v místo, tj. odhalit významy potenciálně přítomné v daném prostředí.*“ (Norberg-Schulz, 2010)

Norberg-Schulz (2010) uvádí, že „ochraňovat a uchovávat genia loci ve skutečnosti znamená konkretizovat jeho podstatu ve stále novém historickém kontextu“.

PŘÍRODNÍ MÍSTO Norberg-Schulz (2010) dále popisuje pomocí fenoménu, struktury a ducha přírodního místa.

Z hlediska STRUKTURY PŘÍRODNÍHO MÍSTA lze místo nazírat z mnoha rovin jako jsou kontinenty, země až místo pod stromem. Strukturu místa lze dále členit obdobně jako Kevin Lynch - uzel, cesta, oblast. Pomocí prvků, které prostor „centralizují“ (uzel) na osamocené prvky jako hory a kopce. Směrové orientované prvky, které jsou ekvivalentem cest, mohou být např. údolí, řeky a pánve. Prvky definující rozšířený prostorový rámeček (oblast) mohou představovat uniformní shluky polí či kopců. Strukturu lze vnímat v rovinách - mikro, medio (lidské měřítko) a makro. Rozhodující kvalitou každé krajiny je rozlehlost. Způsob, jak se rozlehlost uplatňuje, závisí na topografii. (Norberg-Schulz, 2010)

Z hlediska DUCHA PŘÍRODNÍHO MÍSTA lze vymezit tři kategorie - **romantická krajina, kosmická krajina a klasická krajina**. Častěji se spíše setkáme s kombinací těchto krajin - **krajinou komplexní**. V **romantické krajině** jde cítit přítomnost prapůvodních prasil, např. v severském lese. Taková krajina obsahuje neomezené množství různých míst, kde chybí jednotící řád. V takové krajině se projevují přírodní dojmy a nálady. Romantická krajina „přivádí člověka zpět ke vzdálené minulosti, spíše emocionálně zakoušené než chápané jako alegorie či dějiny“. Z bydlení vytváří předmět vzájemného spolupůsobení člověka a přírody. (Norberg-Schulz, 2010)

V **kosmické krajině** se složitost redukuje na minimum. Příkladem takové krajiny je poušť. Vlastnostmi takové krajiny je např. nekonečná rozlehlost monotónní pusté země a nekonečné objetí nebe. Celek tvoří absolutní řád, věčný řád. Všechno je stejné, stejný časový rytmus, žádná

změna. Poušť nedává člověku existenciální oporu, nenachází se zde individuální místa.

(Norberg-Schulz, 2010)

Klasickou krajinu reprezentuje krajina Řecka. V krajině je srozumitelná kompozice z jednotlivých rozlišitelných prvků - kopce, údolí, pánve, silné světlo. Krajina je skulpturální povahy a má lidské měřítko. Klasická krajina je významuplný řád odlišných individuálních míst. Pro krajinu je charakteristická personifikace různých charakterů, které Řekové zažívali v krajině jako antropomorfní bohy, čímž uváděli do souvislosti lidské a přírodní vlastnosti. (Norberg-Schulz, 2010)

UMĚLÉ MÍSTO Norberg-Schulz (2010) dále popisuje pomocí fenoménu, struktury a ducha přírodního místa. Rozlišující kvalitou každého umělého místa je jeho uzavřenost. Umělé místo vychází z přírodního místa.

STRUKTURA UMĚLÉHO MÍSTA má více rovin jako je město, vesnice, domy, interiéry. Dále lze místo členit na uzel, cesta, oblast.

DUCH UMĚLÉHO MÍSTA Norberg-Schulz (2010) člení na **romantickou architekturu, kosmickou architekturu a klasickou architekturu**. Mezi těmito kategoriemi však často vznikají přechody a mluvíme pak o **komplexní architektuře**.

Romantická architektura je charakteristická rozmanitostí a mnohostí. Je iracionální a subjektivní, těžko ji racionálně pochopíme. Typická je pro ni silná atmosféra a může se jevit jako fantastická a tajemná, také důvěrná a idylická. Vyznačuje ji dynamický a živý charakter a směřování k expresi. Romantický prostor je spíše topologický než geometrický. Z hlediska urbanismu tvoří základní konfigurace hustý a neurčitý shluk a volné rozmanité řazení. Tvarová složitost a rozpornost vede k atmosféře a expresi. Romantickou architekturou je středověké město, lidová architektura, Art Nouvea atd. (Norberg-Schulz, 2010)

Kosmická architektura představuje uniformitu, absolutní řád a schází jí atmosféra. Kosmický prostor je geometrický -pravidelná mříž nebo pravoúhlé křížení os. Je spíše statická než dynamická. Příkladem takové architektury je islámská architektura. (Norberg-Schulz, 2010)

Klasická architektura má obrazivost a artikulovaný řád. Prostor má geometrické a topologické rysy. Je plastického charakteru, kterému dává vyniknout světlo. „*Klasický prostor je pojímán jako veduta, klasickou architekturu lze popsat prostřednictvím perspektivy. Ve vztahu ke svému okolí klasické dílo vystupuje jako jedinečný a charakteristický jev.*“ Příkladem takové architektury je řecká architektura.

Východiskem z teorie Norberga-Schulze (2010) pro problematiku řešení Starého Brna může být zjistit, co je geniem loci místa a to poté chránit a zviditelnit to skrze další

architektonické zásahy v území.

Hledisko české architektonické scény

Koucký (2006) v Elementárním urbanismu uvádí: „Nedopustíme, abychom pouze trpně vzpomínali na minulost, a hledíme víze budoucnosti. Je to nejen naše právo, ale také a to zejména, naše povinnost. Pracujeme sice s pokorou a úctou ke krajině a historii, pracujeme však sebevědomě a hlavně současně a s pohledem do budoucna.“

Koucký (2006) uvádí potřebu experimentu a vidí jej jako jedinou cestu ke správnému uchopení historie a prosazení plurality, mnohosti a vrstevnatosti. Upozorňuje na rozrůstání města do krajiny a jako východisko vidí v „intenzivní recyklaci místa, tak jak tomu bylo v minulosti vždy“. Uvádí, že je třeba města doplnit a zintenzivnit jejich život.

K územnímu plánování Koucký (2006) uvádí, že by mělo být pruníkem citu (umění) a rozumu (infrastruktura). Tedy, že infrastruktura musí být s celkem koordinována na základě citu. „*Cit je umění, a to může být a musí být přiznáno právě ve struktuře města a celkové koncepci území.*“ Jako úkol dnešního pohledu na architekturu a urbanismus vidí v hledání řádu a v jisté míře i monumentality. „*Romantika, eklektizmus a falešná skromnost musí být nahrazeny jasným výrazem s možností „adaptability“.*“ Zdůrazňuje, že je důležité chránit strukturu (kostru). Především kostru prázdná, tedy veřejný prostor zejména ve smyslu fyzickém - kostru veřejných prostranství. Jako hlavním úkol územního plánování uvádí stanovení zastavitelných a nezastavitelných částí území a především definování hranice mezi nimi. Územní plánování by mělo směřovat k jednoduchosti a pochopitelnosti. Druhým krokem je pak vymezit veřejné prostory.

Architekt Jan Sedlák (in Koucký, 2009) se k problematice zachování genia loci a jeho vývoje vyjadřuje takto:

„*Duch místa a pokrok, či chcete-li rozvoj, nestojí vůči sobě principiálně v protikladu. Dokonce bych řekl, že prací architekta by mělo být právě sledování obojího. Osobně se domnívám, že nelze postavit do konfliktu architektonickou tvorbu a ochranu památek. ...Pokud jde o ducha místa a jeho zachování, je především nutné jej chtít hledat a dešifrovat, najít v čem spočívá. Nemusí to být na překážku současnému přístupu. Zkrátka vyžaduje to zkušenost, pozornost, a také neokázalost i trpělivost. Duch místa je komplex velmi různorodých skutečností, které nejsou jen hmotné povahy.*“

Upozorňuje dále, že dnešní doba v globalizovaném světě se stále hlásí k internacionální, univerzální architektuře a že žijeme v relativistickém klimatu a to nepodporuje vidění města jako

soustavy jedinečných míst s vlastním duchem hodným priority ochrany. (Sedlák in Koucký, 2009)

Hurník (2007) uvádí, že město je vrstvení, ušpinění, těsnost. Vrstvení je podle něj způsob koexistence vrstev. „Vrstvení znamená použít všechno, co lze jako součást výsledné kompozice prostoru (místa). Místo je pak o to staré bohatší než „čistá“ novostavba.“

Brněnskou architekturu Pelčák charakterizuje jako nekřečovitou a svěží eleganci. „V Brně se nikdy nestavělo programově jako třeba v Praze. Vznikaly zde stavby spíše pro kvalitní a ležérní každodenní život. Typické tady bylo dělat věci normálně, civilně bez zbytečného upozorňování na sebe. A nakonec tato nenucenost, ležérnost, civilnost a spolehlivost zrodila i vlastní poezii.“ (Koucký, 2009)

Architekt Josef Pleskot se vyjadřuje ke kvalitě veřejných prostor. „Kvalitní veřejné prostory nevznikají bez kvalitní aktivní podpory jednotlivců, ani bez svobody jednotlivců. Jednotlivci - subjektu by měla být dána taková svoboda, aby dokázal pozitivně ovlivňovat atmosféru veřejného prostoru.“ Pleskot dále uvádí, že se nedaří spojovat veřejné aktivity se soukromými, tak se ani nedaří vytvářet plnohodnotné veřejné prostory. (Koucký, 2009)

4.2.2 Zajímavé současné příklady z praxe

Strategie a taktiky tvorby veřejných prostor uvádí A+T Architecture publishers (2011). Jejich cílem je především oživení zapomenutých míst vložением nové funkce do veřejného prostoru. Mezi tyto taktiky patří obsazování parkovacích míst, tvorba dočasných zahrad ve veřejném prostoru a komunitních zeleninových zahrad (příklad Miláno, Atelier delle Verdure) nebo budování z odpadu (Basurama projekt). Dalším příkladem je vybudování koncertního či operního pódia a tribun přímo ve stanici metra č. 18 pod silnicí A40 v Německém Essenu, která byla dříve častým místem projevu vandalismu. Dalšími strategiemi je pořádání akcí pro veřejnost v nevyužitém fotbalovém stadionu, kde se konalo performance představení, módní přehlídky a taneční studio pro místní obyvatele. Jinou strategií je vložení jednoduchých dočasných dřevěných staveb do veřejného prostoru, než vznikne v místě plánovaná stavba apod.

Další taktiku použila skupina Bruit du Frigo, která čtyři dny okupovala malou část parku (Quai des Queyries) na nábřeží řeky Garonne. Snaha byla o větší intenzitu užívání skrze poněkud netradiční využití. Jako například instalací dočasných lázní s využitím van, jaké jsou obvyklé v domácnostech, součástí zde byl ovšem i nádherný výhled na řeku a město. Dalším zásahem byla instalace tanečního parketu pro několik performance představení. Z dalších příkladů kadeřnictví nebo masážní salón. Druhou zajímavou akcí bylo vybudování "pláže" uprostřed

města. Jednalo se o dřevěnou konstrukci, kde uprostřed byl prostor s plážovým pískem, nebyl zde však žádný vodní prvek. Instalaci doplnily také zeleninové záhony, hřiště a prolézačky, a také odpočinková zóna.

Park (ing) který iniciovala skupina Rebar, skupina umělců, aktivistů a designérů, v centru San Francisca v roce 2005. Po dvě hodiny obsadila 14 čtverečních metrů veřejného parkoviště trávníkem, stromem a lavičkou. Tímto způsobem přeměnili prostor vyhrazený pro auta na prostor vyhrazený pro odpočinek, relaxaci a společenské aktivity. Rebar vypustil svůj nápad jako open source řešení, bez finančního zisku, povzbuzující lidi, aby akci opakovali a reinterpretovali. Obsazování parkovacích míst se rozšířilo po celém světě. Jeden den v roce se Park (ing) koná na ulicích ve 180 zemích, využívajících prostor k vytvoření městských zahrad, politickým shromážděním nebo uměleckým instalacím. Jakožto akt potřeby veřejných prostor pro obyvatele. Obsazování veřejného prostoru se vyvinulo v systém Wakletů. Toto zahrnuje pronajmutí částí silnice obchodníkům nebo soukromým subjektům, kteří chtějí rozšířit sedací prostor před svými domy nebo obchody. Rebar produkuje modulární systém bloků, jež umožňuje přizpůsobit ona parkovací místa před obchody. Systém je lehce rozložitelný a přenosný.

Tématem recyklace odpadu se zabýval Basurama projekt. Basurama podniká aktivity napříč disciplínami, jež využívají kreativní možnosti tvorby z reálného nebo virtuálního odpadu dnešní konzumní společnosti. Jejich projekty pracují s odpadem a spojují jak materiální odpad, tak i pozůstatky prostor po neustálém zabírání prostoru lidmi. Tento projekt zahrnuje obnovu prostoru pod vyvýšenou elektrickou trať v městské části Surquillo. Díky této taktice vznikl nový park.

Dreamhamar je název inovativního procesu, založeného na síťově připojených účastnících, který měl za úkol přepracovat náměstí Stortorget ve městě Stortorget v Norsku. Ecosistema Urbano založila základnu přímo na místě, aby mohla sdílet své urbanistické sny a vize s občany, posilujíc tak komunitu.

5. Historický vývoj území Starého Brna

5.1. Historický vývoj území

Vývoj území Starého Brna ve vztahu k Brnu

Specifické přírodní podmínky místa vedly ke vzniku města Brna. Místo podle Kuči (2000) leží „ve strategicky významném prostoru na předělu otevřených dolnomoravských rovin a strmě vystupujícího pásma vysočin.“ Právě místo styku dvou geomorfologických jednotek, které je charakterizováno vyšší biologickou diverzitou, také přítomnost meandrujících řek Svitavy a Svratky, které silně meandrovaly a tvořily více ramen, dále křížení obchodních stezek zde vytvářelo místo vybízející k osídlení. Většina historiků se přiklání k názoru, že po zániku velkomoravského hradiště Staré Zámky u Líšně na počátku 11. st. přebírá roli centra vývoje Brna do kolonizace brněnské kotliny právě Staré Brno.

Měřínský (1995 in Kuča, 2000) píše, že první bezpečný doklad o Brně uvádí Kosmova kronika a to rok 1091, který dokládá přítomnost brněnského hradu Brnen. Kuča (2000) dodává, že hrad jako významný strategický bod vznikl možná již ve 20. letech 11. století. Jméno hradu Brnen poukazuje na původ města Brna. Skutil (1995 in Kuča, 2000) uvádí, že Brno je odvozeno z iuxta urbem Brynen, Birnen, Byrno, Brno v překladu bláto, kal, jíl, hlína, země („Hlinné, Hlinsko, Hlinky“). Brnen v překladu znamená bláto, hrad na hliněném místě, což poukazuje na jeho lokaci, která nemohla být na Petrově, jak o tom některé prameny polemizují, ale dole ve Starém Brně. Petrov se na rozvoji města podílel až později spolu se Starým Brnem.

Proč vzniklo osídlení právě v oblasti Starého Brna? Nezanedbatelným důvodem byly (viz výše) vhodné přírodní podmínky místa, zejména přítomnost řeky Svratky, kterou zde bylo možno přebrodit. Řeka svými náplavami poskytovala úrodnou půdu vhodnou k zemědělské činnosti, čehož využívalo město Brno. Přítomnost spraší podnítilo pěstování vinné révy a vznik cihelen. Staré Brno bylo vždy protkáno sady, vinicemi a zahradami klášterů, mlýnů a domů. Oblast Starého Brna je obklopena čtyřmi pahorky - Petrov, Červený kopec, Žlutý kopec a Špilberk. Osídlení Starého Brna se postupně směrem od řeky přesouvalo na svahy okolních pahorků. Přítomnost vody později podnítila i průmyslovou činnost. (Flodrová, 2007)

Za posledních přemyslovců, v době brněnské kolonizace se těžiště vývoje Brna přesunulo ze Starého Brna do míst dnešního historického jádra Brna. Spolu se vznikem hradeb města Brna ve 13. st. se již pro odlišení začalo užívat názvu „Staré Brno“, od r. 1323 chápáno jako

předměstí. (Flodrová, 2007)

Jméno a statut Starého Brna se měnilo od neopevněného uzavřeného sídliště při hradě bez vlastního právního řízení „in burgo Brunneni ecclesia sancte Marie“ (1210), přes „Antiqua Brunna“ tedy „Staré Brno“ po založení města Brna (1247), přes městečko (starobrněnský rychtářský úřad a radní) ve 40. letech 14. st., dále katastrální obec a městečko „Altbrunn“ (1825), městys a obec „Staré Brno“ (1850) až k osadě Staré Brno městské části Brno-střed od r. 1990. Katastrální hranice území Starého Brna se v průběhu času měnily. Flodrová (2007) uvádí, že do katastrálního území Starého Brna patřila i část z dnešních Štýřic, Pisárek, např. ulice Kamenná, Polní, Vinohrady, Vojtova, které od 2. pol. 60. let 20. st. spolu s dalšími částmi některých ulic již nejsou součástí dnešního katastrálního území.

Vývoj Starého Brna do 12. st.

Staré Brno vznikalo na komunikačním a strategickém bodě, kterým byl brod přes řeku Svratku (dnešní kamenný most na Křížové a Vídeňské ulici). K brodu se vějířovitě sbíhaly cesty od jihozápadu a jihu - cesta od Břeclavi, Podivína a Rajhradu přicházející po trase Polní a Vídeňské ulice, a dále cesta ze Znojma vedoucí po úpatí Červeného kopce, která se napojovala na předchozí. Ve vidlici těchto dvou cest stával kostel sv. Václava. Ze severu byl na brod napojen hlavní tah – ulice Křížová, kam ústila Křídlovická ulice. Tato ulice vedla z Křídlovic do Komárova k benediktýnskému probošství a dále na Chrlice, její význam postupně klesal. Ulice Křížová dále pokračovala severně přes Svratecký náhon až k rotundě Panny Marie, v jejímž sousedství byl zřejmě další komunikační bod - raně středověké tržiště. Na něj dále severně navazovaly další cesty. Jedna trasa procházela zřejmě ulicí Úvoz, která vedla úvozovou cestou mezi Žlutým kopcem a Špilberkem. Trasa z Brna směrem k Olomouci a Přerovu mohla vést mezi řekou Svratkou a Svrateckým náhonem, ale pravděpodobnější bude, že vycházela z okolí rotundy podél severní strany Svrateckého náhonu a dále buď Pekařskou ulicí a Kopečnou přes dnešní hlavní nádraží k ulici Křenové nebo podél Pekařské ulice přes Zelný trh a Josefskou ulici k ulici Křenové. Trasa procházející Pekařskou ulicí, Zelným trhem a ulicí Orlí představovala spojnici osídlení Starého Brna, Maloměřic a Židenic a mohla vést dále přes Staré Zámky a Premonstrátský klášter v Zábrdovicích. Touto cestou mohla procházet i trasa na Olomouc. Kopečná a Anenská ulice byly pravděpodobně dříve využívány jako úpatní cesta kolem jihozápadní a jižní strany Petrova. Stěžejní však byla vídeňská královská cesta směřující od Pohořelic a Rajhradu, na kterou se v Modřicích napojovala cesta ze Želešic a cesta po východní straně Svratky. Cesta vedla po okraji Přízřenic a Dolních Heršpic, protkla Horní Heršpice a v přímé trase vedla Polní ulicí do Starého Brna. Tato trasa měla vliv na komunikační osnovu

pravého břehu Starého Brna, kde nahradila stávající cesty jedinou komunikací od kostela sv. Václava. Ve 13. st. došlo ke změně této komunikační osnova Starého Brna, která se vázala na středověké město. Komunikační síť Brna raného středověku je dodnes předmětem dohadů. (Kuča, 2000)

Dle Flodrové (2007) se poblíž brodu na nároží ulic Křížové a Křídlovické nacházel hostinec „U modrého lva“ (viz obr. 1), který byl založen již r. 1243 a byl zrušen r. 1934. Jeho stopy dnes dokládá budova s mozaikou modrého lva z 60. let 20. st. od výtvarníka Milana Klvani.

Obr. 1 Hostinec U modrého lva (Flodrová, 2007)

Nejstarší osídlení na Starém Brně se objevuje už v 6. st. v oblasti Pisárek v místech nad říčními lázněmi Riviéry (Flodrová, 2007). Od období Velké Moravy v 10. - 12. st. na Starém Brně existovalo již významnější kontinuální osídlení, které se rozvíjelo, jak na pravém tak levém břehu řeky Svratky (Kuča, 2000). V pravobřežní části bylo zjištěno osídlení dle Procházky (2000 in Kuča, 2000) v okolí vidlice starobylych cest vedoucích k brodu poblíž kostela sv. Václava, podél

úpatí Červeného kopce a podle Flodrové (2007) také u nemocnice Milosrdných bratří v Brně. Osídlení postupovalo od mostu k vidlici cest. V levobřežní části vznikalo osídlení již od 9. st. u rotundy a v prostoru Václavské a Křížové ulice poblíž kostela sv. Oldřicha a Prokopa. Kuča (2000) uvádí, že někde tady v ostrovní poloze mezi řekou Svratkou a Svrateckým náhonem v prostoru Křížové, Václavské a Křídlovické ulice, v prostoru kostela sv. Oldřicha a Prokopa se podle novější literatury zřejmě nacházel hrad Brnen.

V 11. a 12. st. Staré Brno představovalo jádro raně středověké brněnské aglomerace a tvořilo dominantní sídelní útvar v brněnském prostoru. V této době představoval hrad nedaleko brodu pravděpodobně hlavní komunikační centrum, které se později přesunulo severněji do blízkosti rotundy na dnešní Mendlovo náměstí. Rotunda v místech někdejšího kostela Panny Marie ve 2. pol. 12. st. představuje nejstarší sakrální objekt brněnské aglomerace (nejstarší brněnský velkofarní kostel). Rotunda Panny Marie s pohřebištěm je datována do r. 1000 a mohla být spojena se vznikem hradu a možná i součástí předhradí. V blízkosti předhradí se zřejmě nacházelo tržiště a knížecí mincovna. Zbudování kláštera cisterciáček bylo významnou změnou v prostoru Starého Brna a situačně zasáhlo do raně středověkého tržiště. (Kuča, 2000)

Ve 2. pol. 12. st. Staré Brno představovalo starší brněnskou trhovou ves. Jednalo se o tzv. burgus, který je neopevněným uzavřeným sídlištěm při hradě bez vlastního správního zřízení. V 2. pol. 12. st. je již s jistotou doložena tržní funkce a úspěšný hospodářský rozvoj území. Význam trhové vsi Starého Brna však od 2. pol. 20. st. začal pomalu upadat. (Kuča, 2000)

Kolem 3. čtvrtiny 12. st. končí doložená existence hradu Brnen a vývoj se přesouvá k Petrovskému pahorku se skalnatými srázy nad bažinami nivy, který byl významným strategickým místem. Na Petrově vznikl nový komplex u kostela z r. 1222, který je předchůdcem dnešního chrámu sv. Petra a Pavla. Komplex představoval české nezemědělské sídliště situované východně pod Petrovem v 2. pol. 12. st. (Kuča, 2000)

Starým Brnem protékal Svratecký náhon, který představoval, jak uvádí Flodrová (2007) upravené rameno řeky Svratky. Náhon byl využíván jako zdroj vody středověkých brněnských předměstí, k pohonu mlýnů a rybaření (ulice Rybářská). (Kuča, 2000)

Vývoj území ve 13. – 14. st.

Dle Flodrové (2007) kolonizace brněnské kotliny za posledních přemyslovců vedla k přesunu těžiště vývoje ze Starého Brna do míst dnešního historického jádra Brna, kde vznikala mladší brněnská trhová ves cizích kolonistů. Tato trhová ves se dle Kuči (2000) na přelomu 12. a 13. st. označovala jako mladší brněnský burgus, kdežto Staré Brno jako starší brněnský burgus. Nezdá

se však, že nově vzniklá trhov^á ves a sídliště u Petrova nějak výrazně zabrzdlily vývoj na Starém Brně. Flodrová (2007) uvádí, že se vznikem hradeb města Brna v první polovině 13. st. se pro odlišení začalo poprvé užívat názvu „Staré Brno“. Od r. 1323 má Staré Brno již význam předměstí.

Významným počinem, který pozitivně podnítil rozvoj obchodu a trhu ve Starém Brně, bylo přivedení cesty kupců přímo do Brna v r. 1333 a následně vedení tranzitního obchodu přes Moravu skrze Brno v r. 1348. Důležitost starobrněnského přechodu přes Svatku stoupala především potom, co se Staré Brno ve 40. letech 14. st. stalo městečkem. Místo dřevěného mostu v místě brodu byl proto vybudován nový most kamenný, který byl později nahrazen novým - přezdívaným „Dlouhý“ (Kuča, 2000).

Z hlediska vývoje Starého Brna představovala Pekařská ulice ve 2. čtvrtině 13. st. rozvojovou osu, která spojovala město Brno s brodem. Podél ulice vznikaly církevní ústavy - kostel všech svatých, klášter dominikánek u sv. Anny založený při královské zahradě (Hortus regis). Tyto církevní ústavy spolu s johanitským kostelem sv. Ducha, kostelem sv. Václava, kostelem sv. Oldřicha a Prokopa, kostelem Panny Marie (později sv. Anny) při klášteře cisterciáček vyznačovaly osu starobrněnského středověkého osídlení a představovaly nejdůležitější body tehdejší komunikační sítě. To vše bylo důkazem toho, že založení města Brna nijak nesnížilo význam Starého Brna. (Kuča, 2000)

Dle Kuči (2000) od přelomu 12. a 13. st. byla zeměpanská půda rozdávána novým vlastníkům. Majetky na Starém Brně připadly velehradským cisterciákům, augustiánkám z Doubravky, johanitům a dominikánkám. Zábrdovický díl Starého Brna s patronátem mariánského kostela přešel r. 1323 do rukou Janu Lucemburskému a Elišce Rejčce. Eliška Rejčka jej v téže roce využila k vybudování kláštera cisterciáček, který se stal dominantní starobrněnskou feudální vrchností. Flodrová (2007) uvádí, že Eliška Rejčka nechala u kláštera zbudovat baziliku minor (kostel Nanebevzetí Panny Marie) hned vedle starého kostela Panny Marie, kterému Eliška Rejčka nechala změnit zasvěcení na sv. Annu. Při starém kostele byl r. 1333 založen špitál. Bazilika minor je dle Flodrové (2007) „*monumentální kostel méně obvyklého půdorysu kříže*“ s výraznou zvonící a použitím červeného neomítnutého zdiva, což je unikátní příklad vůbec prvního použití tohoto materiálu v předměstské oblasti. Dle Kuči (2000) klášter cisterciáček představoval nejbohatší moravský ženský klášter. Klášter později získal patronátní právo ke kostelu sv. Oldřicha a Prokopa, kostelu sv. Václava a získal další majetek na Starém Brně. V rámci kláštera vznikl r. 1325 pivovar, na který o několik staletí později navázal dnešní pivovar Starobrnno. Klášter mimo jiné vlastnil hostinec „U modrého lva“, který představoval důležitý opěrný bod v blízkosti brodu.

Na Starém Brně se v blízkosti kláštera cisterciáček vyskytoval další klášter, klášter dominikánek, který byl založený již v r. 1312. Založil jej král Jan Lucemburský na popud své ženy Elišky Rejčky. Ženský královský klášter vznikl „v místě, jemuž se říká Zahrada královská před Brnem“, tedy v místě dnešní nemocnice sv. Anny. V r. 1782 byl zrušen a o rok později zde byl založen špitál sv. Anny. Špitál sv. Anny se na Starém Brně vyskytoval již v r. 1238 poblíž nároží Pekařské ulice a ulice Úvoz, v místech dnešního areálu nemocnice sv. Anny. Špitál později náležel Křížovníkům, kteří vedle něj založili klášter. (Flodrová, 2007)

Vývoj území v 15. – 17. st.

Poloha Starého Brna před hradbami města Brna nebyla příliš bezpečná a tak války v 15. a 16. st. poznamenaly Staré Brno. V r. 1429 bylo území vypáleno husity. Další stopy zanechaly válečné střety v souvislosti se spory s Jiřím z Poděbrad od r. 1446, dále uherské a české vojsko v letech 1469-1470 a třicetiletá válka. Před Švédy se obyvatelé Starého Brna skryli za hradby města Brna, ale Staré Brno jejich zkáze neuniklo. Zanedlouho se však městečko obnovilo. (Flodrová, 2007)

V 16. st. bylo Staré Brno nazýváno městečkem. Nejstarší pečeť městečka měla ve znaku zkřížené motyky a r. 1619 to byl obraz studny jako mluvícího znamení (Brunnen). Městečko mělo cechy a výroční trhy, například na sv. Prokopa. R. 1681 však bylo zakázáno používat označení „město“. Staré Brno bylo spravováno městskou radou v čele s purkmistrem a bylo městysem. (Flodrová, 2007)

Urbanistická struktura se nijak výrazně nezměnila. Mendlovo náměstí zůstává stejné od 1. poloviny 17. st., kdy změnám zabraňoval Svratecký náhon. V místě mezi vyústěním Křížové ulice na dnešní Mendlovo náměstí a náhonem vedly dva úzké klínové bloky domů těsně podél náhonu. Tento blok domů na západní straně označoval začátek Rybářské ulice a na východě místo radnice. Tyto bloky domů vymezovaly úzkou zastavěnou ulici, která byla přerušena v prostoru před klášteřem. Před ústím do Pekařské ulice dal oblouk náhonu vzniknout dalšímu bloku domu (dnes školy). (Kuča, 2000)

Vývoj území v 18. – 19. st.

V 18. a 19. st. nastaly důležité urbanistické změny spojené s průmyslovou revolucí. Flodrová (2007) uvádí, že 18. st. přineslo rozvoj stavební a průmyslový, položení urbanistických základů dnešního Starého Brna a úsilí být městem. Od 80. let 18. st. se Staré Brno rozrůstalo přílivem dělníků do manufakturní a tovární výroby.

V 18. st. se rozšířila zástavba podél ulice Hlinky a Rybářské ulice. V ulici Kozí vznikl letohrádek Mitrovských v 70. a 80. letech iniciovaný hrabětem Antonínem Mitrovským. Bloky domů v těsné blízkosti náhonu na Mendlově náměstí se zahušťovaly a lépe vymezovaly ulice. Ve 2. čtvrtině 19. st. byl upraven prostor Klášterního náměstí (dnes Mendlova náměstí). Nově vznikla v letech 1774-1776 dnešní ulice Hybešova (původně Silniční), silnice od Novosadů do Starého Brna. Ulice podnítila urbanizaci bažinatého území mezi Starým Brnem a Pekařskou ulicí, Křídlovicemi a Novosady a vzniklo tak předměstí Jircháře v r. 1782. K této obci, která byla pod správou města Brna, patřila ulice Vodní a dále úsek Leitnerovy ulice od Anenské k Hybešové. Vznikla také ulice Václavská (dříve Ugartova) z důvodu přímějšího spojení s Brnem než úzká ulicovka Křídlovic. Podél Václavské ulice byla potom vystavěna řada nájemních domů a vznikaly zde další továrny. Na Mendlově náměstí (dříve Křížové ulici) proběhla přestavba domů a vznikaly velké pavlačové dvory. Flodrová (2007) uvádí, že vrchnostenský dvorec se nacházel v sousedství kaple sv. Prokopa a Oldřicha až k Mendlovu náměstí a Freyschlangův dvorec byl situován v Křídlovické ulici až k Mendlovu náměstí. Od r. 1780 vznikalo v pravobřežní části nové předměstí Vídeňská ulice podél stejnojmenné ulice a existovaly zde ulice Svatováclavská, Polní a Kamenná. (Kuča, 2000)

Flodrová (2007) rozvádí situaci 18. st. Klášter cisterciáků a dominikánek byl zrušen r. 1782 a tak Staré Brno přešlo pod státní správu. Do kláštera se o rok později přesunuli augustiniáni z Brna, kteří klášter přestavěli a zbourali kostel sv. Anny. Nejstarší budovou v území se tak stala bazilika minor, která se změnila na farní kostel, pod který spadalo nejen území Starého Brna. Zrušen byl kostel sv. Václava, Prokopa a Oldřicha, hostinec „U modrého lva“ a starobrněnská radnice. Po johanitech zůstala jen nemocnice na místě kláštera sv. Anny. Zmizel i dominikánský klášter od r. 1782, jehož areál byl zahrnut r. 1783 do areálu nemocnice sv. Anny. Stejně tak i po vodních stavbách se slehla zem – lázně v Jirchářích, Lamplův mlýn a vodárna s čerpací stanicí. Na pravém břehu řeky naopak vznikla nemocnice a klášter Milosrdných bratrů v r. 1747 (v místě kostela sv. Václava), klášter alžbětinek v r. 1749. Nejstarší vrchnostenská škola vznikla v dnešní Pekařské ulici a ulici v Jirchářích

V 19. st. se k rozvoji průmyslu, urbanizaci přidal i kulturní rozvoj a především vědy, která dosáhla světové úrovně. Augustiniáni se po dokončení kláštera r. 1836 začali zabývat vědou. Za opata Cyrila Františka Nappa se objevily osobnosti jako Johann Gregor Mendel, František Tomáš Bratránek, Pavel Křížkovský, Tomáš Eduard Šilinger a další. Klášter je dodnes duchovním a kulturním centrem lokality. (Flodrová, 2007)

Devatenácté století převzalo průmyslové podniky z 18. st., jako byly 2 textilní továrny na Nových sadech a soukenická továrna Jakoba Hällera v Křídlovicích. Roku 1805 se rozvoj území

přerušil v souvislosti s napoleonskými válkami, kdy se sem vojsko stáhlo. Starobrněnské panství se začalo opět rozvíjet potom, co jej r. 1825 koupil Heitl. Vedle octárny vznikla továrna na jemná sukna a textilní továrna ve Václavské a Hybešové ulici, cukrovar, továrna na výrobu kůží a strojních řemenů v Rybářské ulici a továrna na smaltované a plechové zboží na Poříčí. (Flodrová, 2007)

Z hlediska urbanistických změn v území došlo k napřímení toku Svratky mezi konventem alžbětinek a Dlouhým mostem v r. 1835. Podél jižní strany Rybářské ulice vedoucí podél náhonu se rozrůstala zástavba a byly vybudovány továrny napojené z Poříčí na tramvajové vlečky. Starobrněnská radnice byla v r. 1842 vystavěna na svém původním místě. Na Poříčí byl zbudován učitelský ústav (v současnosti Fakulta architektury ČVUT).

Dále následoval nepříliš příznivý urbanistický vývoj. Na místě klášterního pivovaru byl r. 1872 postaven nový Starobrněnský pivovar, který se do 20. st. mohutně rozrostl v secesně - historizující areál. Ani zasypání Svrateckého náhonu na Mendlově náměstí r. 1896 a jeho svedení a napřímení přes areál nemocnice sv. Anny, která nahradila klášter dominikánek, nebylo šťastným počinem. (Kuča, 2000)

Podstatné změny statutu Starého Brna a Brna samotného, které vyvolaly urbanistické změny, nastaly v druhé polovině 19. st. V r. 1850 bylo Staré Brno připojeno k městu Brnu, a tím jeho statut města zanikl. V souvislosti s nařízením z r. 1852, že Brno již není zemskou pevností, byla odstraněna brněnská brána a ulice Pekařská se tak protáhla až k Šilingrovu náměstí. Nově vznikla ulice Skeneova (dnes součástí Nádražní ulice) a byla upravena ulice Kopečná, Leitnerova, Studánka a Skalní. (Flodrová, 2007)

Rozvoj průmyslu podnítil rozvoj dopravy. IBrno.cz uvádí, že nedaleké hlavní vlakové nádraží začalo fungovat od r. 1839. Kolem r. 1818 byly nově zbudovány silnice na Nových sadech a později mezi brněnskou bránou k nemocnici sv. Anny. Objevila se i první tramvaj tažená párem koní, kterou r. 1884 vystřídal parní pohon šaliny k Ústřednímu hřbitovu a od r. 1990 elektrický pohon. (Flodrová, 2007)

Kultura na Starém Brně se čile rozvíjela. Jako kulturní centrum fungovaly Pisárky. V r. 1823 zde byly zbudovány Bayerovy lázně, které po deseti letech vystřídalo divadlo zřízené Wilhelmem Thielem. Divadlo v r. 1845 zastoupila oblíbená střelnice s hostincem a zábavním parkem s kolotoči, kde se pořádaly různé kulturní akce. Ani letohrádek Mitrovských nezůstal pozadu a konala se zde divadelní představení. Z některých hostinců (např. „U modrého lva“, „U sedmi švábů“ na Kopečné, „U jelena“ na Nových Sadech, „U bílého kříže!“) a krčem na Starém Brně se staly později kavárny, které sloužily jako spolkové místnosti třeba pro ochotnická divadla a hudební spolky. Za zmínku stojí proslulá kavárna Oltec a hospoda „U Monscheinů“ z r. 1863 na

nároží Kopečné ulice a bývalé Monscheinové ulici, kde se hrálo ochotnické divadlo a jako poprvé v Brně zde zazněla česká hymna. Vznikaly spolky jako Řemeslnická beseda Svatopluk, ochotnické divadlo u Rudišů a čtenářsko-pěvecký spolek se sbormistrem Leošem Janáčkem. Řemeslnická beseda Svatopluk a ochotnické divadlo působily v Křížové ulici (dnešní Mendlovo náměstí) ve dvoře budovy. Starobrněnský živnostenský spolek se nacházel ve Václavské ulici. Mezi slavné rodáky Starého Brna patřila světová operní pěvkyně Marie Jeritza. Na Kopečné č. 7 pobýval mladý Leoš Janáček. (Flodrová, 2007)

Od druhé poloviny 19. st. se Staré Brno rozvíjelo také v oblasti školství. Mezi učitelské ústavy na Starém Brně patřilo „C.k. pedagogium mužské“ na Poříčí, „C.k. pedagogium ženské“ v Hybešové ulici tzv. cvičná škola později České C.k. nižší gymnázium na Poříčí. Na Starém Brně fungoval i Státní ústav pro vzdělání učitelek mateřských škol, Státní ústav pro vzdělání učitelek domácích nauk, obecná škola v Leitnerově ulici, německá chlapecká i dívčí škola na Nových Sadech, 2. německé gymnázium v Hybešové ulici, škola na rohu ulice Hlinky a Mendlova náměstí, chlapecká a dívčí obecná škola s vyučovacím jazykem českým na Mendlově náměstí a 1. české gymnázium dívčí z r. 1908. (Flodrová, 2007)

Vývoj území ve 20. – 21. st.

Dvacáté století bylo ve znamení důležitých urbanistických změn. Brněnská architektura, především funkcionalistická dosáhla špičkové evropské úrovně.

Na přelomu 19. a 20. st. byly vystavěny pavlačové domy ve Václavské ulici. V r. 1911-1912 vznikla tzv. Ochranná mládeže pro dobročinný Křesťansko-sociální spolek českých žen a dívek Zdislava ve Vídeňské ulici podle projektu arch. Leopolda Jungmana a na Nových Sadech byl postaven nájemní dům architekta Roberta Kruga. (Flodrová, 2007)

Mendlovo náměstí získalo své jméno r. 1918. Původně se náměstí jmenovalo Zámecké náměstí. To bylo později vystřídáno Klášterním náměstím s ulicí Klášterní a později náměstím Gregora (či Řehoře) Mendela. Ulice Klášterní se stala součástí Mendlova náměstí r. 1967. (Flodrová, 2007)

Z hlediska regulací vody proběhla r. 1914 úprava úseku Svratky mezi Dlouhým a železničním mostem. Zájem o vodu a její rekreační využití na počátku 20. st. stoupal, byl zřetelný. Riviéra, která sloužila ke sportu a oddechu, byla upravena, nedaleko ní vznikalo od r. 1922 cvičiště Makkabi. Vodní lázně se rozvíjely. V území existovaly lidové sprchové lázně v ulici Kopečné a Jircháře. Veřejné městské lázně od arch. Bohuslava Fuchse byly vystavěny v roce 1927 na nároží ulice Výstavní. Bohuslav Fuchs byl také autorem přestavby starších lázní pod Petrovem

v r. 1928. (Flodrová, 2007)

V první polovině 20. st. se ulice Hlinky stala čtvrtí vil a rodinných domů bohatých brněnských podnikatelů, mezi které patří nebo patřily domy palácového typu od arch. Hrachy a domy v dekorativním secesním slohu (stavitel František Pawlů). Na konci ulice Hlinky již mimo území Starého Brna byla zbudována vila Karla a Karolíny Reissigových 1902-1903 (od arch. Leopolda Bauera), která představuje významnou památku rané moderní architektury Brna. (Flodrová, 2007)

Po první světové válce se rozvíjely nové vilové čtvrti v ulici Hroznové, Lipové, Neumannové, Vinařské, Křídlovické. V Křídlovické ulici byla vystavěna škola od Bohuslava Fuchse a Josefa Poláška ve 30. le-tech. V Hybešové ulici vznikla obecná škola, židovské reformní gymnázium, židovská kamenická dílna. Od roku 1925 vznikala výstavba Kamenná kolonie na Červeném kopci, která se pro svůj typický ráz stala fenoménem. (Flodrová, 2007)

Podle Flodrové (2007) vedl vznik samostatného státu k odklonu od secese a nástupu konstruktivismu a funkcionalismu s principy otevřenosti a jednoduchosti tvarů a proporcí odpovídajícím především potřebám provozu budov. (Flodrová, 2007) Nejpodstatnějším urbanistickým zásahem v době první republiky bylo vybudování Zemského výstaviště v letech 1926-1928. Spolu s ním vznikla nová přímá ulice Výstavní (původně U plovárny), která spojovala Mendlovo náměstí s výstavištěm. Výstavní ulice byla citlivě navržena do urbanistické struktury Starého Brna. (Kuča, 2000)

Druhá světová válka poznamenala Staré Brno. Roku 1944 bylo poškozeno Mendlovo náměstí v místě nároží ulice Hlinky a roh náměstí s mariánským sloupem, který byl po této události přenesen před baziliku minor Nanebevzetí Panny Marie. Dále byla poškozena například Rybářská a Křídlovická ulice. (Flodrová, 2007)

V letech 1945-1955 bylo Staré Brno zanedbáváno z hlediska nových investic a muselo být upraveno v letech 1962-1965 v souvislosti s výstavištěm a bombardováním za války. Staré Brno nevyhovovalo z hlediska nedostatečné dopravní a inženýrské struktury a nedostatkem bytů. Většina bytového fondu Starého Brna byla obývána chudšími příslušníky dělnické třídy, čtvrť se měnila ve slumovou periferii. Staré Brno mělo však své kouzlo - Rybářská ulice se Svrateckým náhonem (voda pro mlýny a lázně), areál s klášterem a kostelem Nanebevzetí panny Marie, památkově chráněná klasicistní radnice na Křížové ulici, nebo bývalý mlýn přeměněný na vyhlášenou kavárnu a restauraci Oltec apod. (Flodrová, 2007)

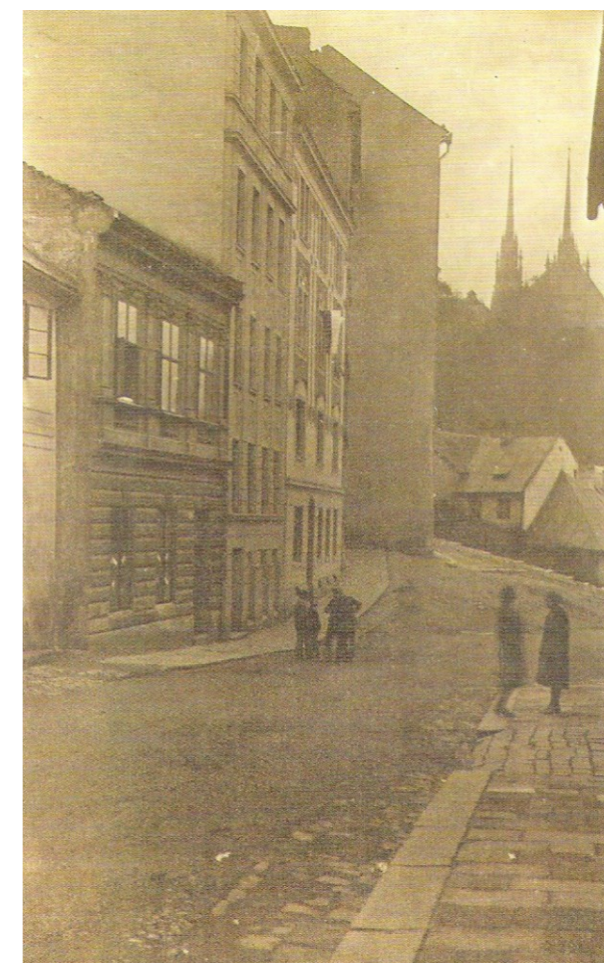
Velmi nevhodný urbanistický zásah na Starém Brně nastal v letech 1962-1965, projekt dle Františka Kočího, který spočíval v odstranění východní části Rybářské ulice a domovních bloků

jižně od kláštera. Roku 1965 byla zbořena i starobrněnská klasicistní radnice na nároží Křížové ulice. Svratecký náhon byl zatrubněn. Těmito zásahy bylo poškozeno Mendlovo náměstí, které se zvětšilo a jeho funkce byla omezena na dopravní uzel. Dále byla paralelně s Výstavní ulicí vytvořena Veletržní třída s tramvajovou trasou, která byla obestavěna výškovými panelovými domy. Vzniklo tak sídliště Staré Brno-sever. Ve 2. polovině 20. st. vznikl projekt na výstavbu pokračování Veletržní třídy, který nebyl zrealizován. Areál klášterní zahrady byl v 80. a 90. letech opravován a v 70. letech byla obnovena klášterní zahrada dle návrhu Ivana Otruby. V 90. letech byla provedena i úprava západního vnitřního nádvoří dle Zdeňka Horsáka. Roku 1995 byla vypsána mezinárodní urbanistická soutěž na řešení prostoru Mendlova náměstí, ale vítězný projekt nebyl realizován. (Kuča, 2000)

Na přítomnost Svrateckého náhonu dodnes upomínají některé ulice např. ulice Rybářská, Vodní.

Obr. 2 Stará zástavba, pohled od křižovatky ulic Ypsilantiho-Křídlovická, r. 1960 (Encyklopedie dějin města Brna [online])

Obr. 3 Průhled Anenskou ulicí směrem ke katedrále na Petrově, (Flodrová, 2007)

Obr. 4 Pohled od křižovatky s ulicí Ypsilantiho, r. 1910, (Filip, 2003)

Obr. 5 Ulice Křídlovická (Stará foto brněnských ulic [online])

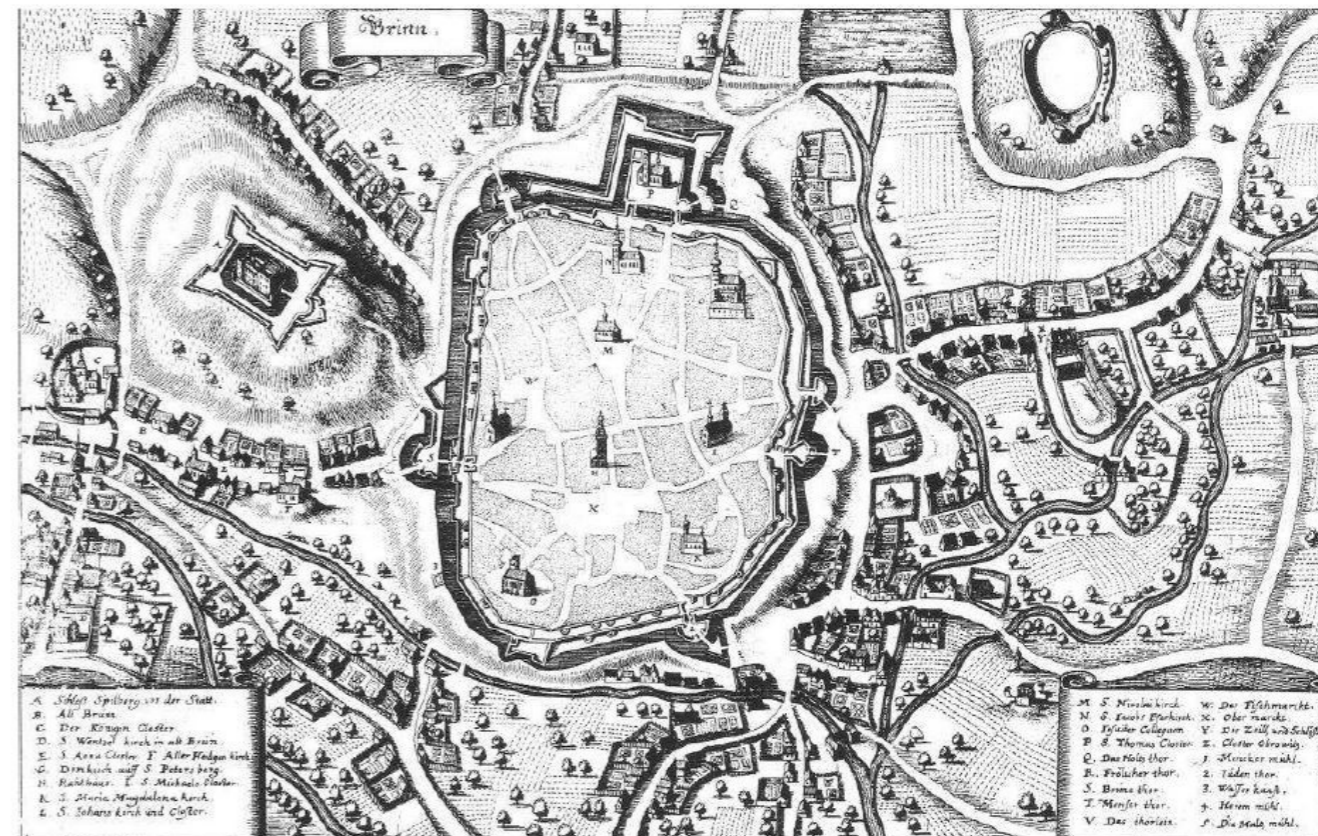

Obr. 6 Litinová kašna z 19. stol., která bývala umístěna na nároží dopravního náměstí ulice Křídlovické, (Vodárny Brno)

5.2. Historický vývoj vodních toků a vodních děl

Historický vývoj vodních toků a vodních děl byl zpracován z literatury především Pavlovský (2010), dále Kuča (2000) a Flodrová (2007).

Pro Staré Brno nacházející se v nivě řeky Svratky byla vždy typická přítomnost vody. Ať už v podobě řeky Svratky, potoků, vyvěrajících pramenů, tak uměle vytvořených kanálů a náhonů. Zejména Svratecký náhon tvořil nedílnou součást Starého Brna. Náhon dle Kuči (in Pavlovský, 2010) podnítil urbanistický rozvoj území.

Obr. 7 Plán Brna s vodními toky (Pavlovský, 2010)

Původ Svrateckého náhonu je datován autory rozdílně. Hálová - Jahodová (in Pavlovský, 2010) uvádí přibližně 30. léta 13. st. v souvislosti s tím, že město Brno obehnané hradbami potřebovalo vodu kvůli častým požárům, rozvoji řemeslné výroby (mlýny, sladovny, porážky, lázně apod.). Voda z řek byla daleko a jediný potok protékající městem nestačil. Proto bylo potřeba přivést vodu blíže k městu pomocí říčních náhonů, jak bylo dříve zvykem u poříčních měst. Pavlovský (2010) upozorňuje na to, že Kuča (2000) datuje Svratecký náhon do 11. st. v souvislosti s popisem „ostrovní polohy“ brněnského hradu, na které se podílel Svratecký náhon a řeka. Dle Kuči (2000) představoval Svratecký náhon původně zřejmě vedlejší rameno řeky Svratky, které bylo později uměle upraveno do podoby náhonu. Budování náhonů a kanálů je

písemně doloženo ve 13. st., jak uvádí Pavlovský (2010).

Náhon sloužil obyvatelům Starého Brna jako zdroj vody a zajišťoval obživu. Při Svrateckém náhonu se usazovali mlynáři, rybáři, jircháři, koželužníci, barvíři, papírníci a mnoho jiných. V 19. st. náhon podnítl urbanistický rozvoj území a podél náhonu vznikaly průmyslové podniky zejména v ulici Rybářské. (Pavlovský, 2010)

Průmyslová revoluce, budování železnice a růst města vedly k regulaci přirozeně meandrujících řek Svatky a Svitavy. Regulace řek probíhala od r. 1835 do 60. let 20. st. Soutok řek byl regulací posunut od soutoku u Komárova až k dolním Heršpicím. Změny se nevratně dotkly i Svrateckého náhonu. Roku 1835 byl napřímen tok Svatky mezi konventem Alžbětinek a Dlouhým mostem na Starém Brně. Od r. 1914 - 1926 byl regulován úsek Svatky mezi Dlouhým a železničním mostem. Svratecký náhon na Mendlově náměstí byl roku 1896 zasypán a sveden do nové přímé trasy přes areál nemocnice u sv. Anny. Urbanistická katastrofa zasáhla Staré Brno v letech 1962 - 1965. Dle projektu architekta F. Kočího byla zbořena východní část ulice Rybářské a zástavba jižně od kláštera. V Rybářské ulici byl zasypán Svratecký náhon a tímto počinem skončila 900letá kontinuita vodního náhonu na Starém Brně, ale nejen tam, ale i v okolních ulicích a zákoutích i čtvrtích, kterými náhon protékal. (Kuča in Pavlovský, 2010)

Svratecký náhon

Průběh Svrateckého náhonu je patrný z obr. 8. Svratecký náhon začínal v Žabovřeskách u jezu Kamenného mlýna. Kdy tomu tak bylo se přesně neví, buď od poloviny 14. st. nebo v 18. - 19. st. Náhon dále pokračoval do Pisárek, kde se napojoval na již existující Svratecký náhon. Kuča (in Pavlovský, 2010) uvádí, že „území Pisárek bylo pro Brno důležité již ve středověku, neboť tudy vedla trasa prvního městského vodovodu směrem od Kamenného Mlýna“. Jiní autoři však kladou začátek vodovodu do jiných míst - Jahodová-Hálová (in Pavlovský, 2010) do Pisárek a autorský kolektiv (in Pavlovský, 2010) publikace Vodovody a kanalizace města Brna 1872 - 1972 uvádí místo za plovárnou Riviéra. Vodovod vznikl r. 1416 a voda byla vedena kamenným potrubím až k čerpadlu u mlýna pod Puhlíkem (pod Petrovem) a odtud čerpána do vodojemu na Puhlíku (Denisovy sady). Vodovod fungoval až do roku 1883. Nový brněnský vodovod byl v oblasti Pisárek zbudován v 2. pol. 19. st. (Pavlovský, 2010)

Obr. 8 Vyznačený průběh Svrateckého náhonu na plán Brna z r. 1879 (Pavlovský, 2010)

Z Pisárek náhon pokračoval do Rybářské ulice, kde vznikaly papírny, později chemická továrna. Náhon v Rybářské ulici podnítl i vznik plovárny na konci 19. st., která využívala vodu z náhonu již od 2. pol. 19. St. Říční lázně (obr. 9) byly v r. 1929 přestavěny Bohuslavem Fuchsem (součástí lázní byl i biograf). Lázně byly značně poškozeny 2. sv. válkou a zanikly při asanaci Starého Brna v 60. letech 20. st. (Pavlovský, 2010)

Obr. 9 Říční lázně od Bohuslava Fuchse (Pavlovský, 2010)

Pavlovský (2010) uvádí, že Rybářská ulice byla do 19. století spíše charakteru cesty podél náhonu než ulice. Fotografie Svrateckého náhonu v Rybářské ulici z 30. let 20. st. (obr. 10) zachycuje úsek náhonu, který má více přírodní než městský charakter. Z hlediska technického se jedná spíše o strouhu než náhon, jak dokládá snímek z r. 1930. Na fotografii jsou patrné břehy koryta náhonu zpevněné kořeny stromů, naopak v horní části fotografie je patrné dřevěné zpevnění břehů náhonu s jednoduchým zábradlím z kamenných sloupků s dřevěným pažením. Na fotografii je patrný přístup k vodě v podobě dřevěného schodiště. Fotografie z r. 1950 (obr. 11) ukazuje odstup zástavby od náhonu odpovídající cestám pro povozy. (Pavlovský, 2010)

Obr. 10 Rybářská ulice kol. r. 1930 (Pavlovský, 2010)

Obr. 11 Rybářská ulice kol. r. 1950 (Pavlovský, 2010)

Z Rybářské ulice pokračoval Svratecký náhon do prostoru Mendlova náměstí uzavřeným blokem budov. Náhon vtékal na ulici V Hlinkách, kde byl překlenut mostkem a vtékal do areálu starobrněnského mlýna, později přebudovaného na kultovní kavárnu a restauraci Oltec. Z mlýna náhon vytékal na Mendlovo náměstí (dříve Klášterní náměstí), kde vytvářel meandr, kolem něhož byly vystavěny přímo na hranu vodního toku koželužny, barvírny a domky chudších vrstev. Na konci Pekařské ulice, při ústí do Mendlova náměstí, býval Špitálský most, který spojoval Staré Brno a území svaté Anny. Toto urbanistické uspořádání trvá až do roku 1896, kdy je náhon v úseku starobrněnského mlýna a nemocnice sv. Anny zatrubněn. Meandr náhonu je zasypán, koželužny a další budovy zbourány a náměstí upraveno v park a roku 1910 vztyčena Mendlova socha od T. Charlemonta. (Pavlovský, 2010)

V blízkosti náměstí ze Svrateckého náhonu ještě roku 1858 vycházel menší náhon využívaný klášterem cisterciáček k zásobování vodou, který ústil zpět do Svrateckého náhonu v meandru na Mendlově náměstí. Notářské knihy z r. 1481 prozrazují, že se v území nacházely klášterní lázně, které se snažily cisterciáčky pronajmout. Kde se však lázně nacházely, není jisté. (Pavlovský, 2010)

Obr. 12 Pohled na malebný meandr Svrateckého náhonu (Encyklopedie dějin města Brna [online])

Ostatní vodní toky a vodní díla na Starém Brně

Vedle Svrateckého náhonu se nacházely v území Starého Brna další vodní toky a vodní díla (obr. 13). Ze Špilberku stékal potok, který se vléval do Svrateckého náhonu v místě kaple Fakulní nemocnice u sv. Anny. Ze Špilberku stékal pravděpodobně ještě jeden potok ze západu. Pod Petrovem vyvěral a dodnes vyvěrá pramen zv. Fons Salutis a vléval se do Svrateckého náhonu. Další pramen vystupoval na povrch v místě Fakulní nemocnice u sv. Anny a Anenské, Jircháře, Vodní ulici, Hybešova a naplňoval příkop pod hradbami města. (Flodrová, 2007)

Obr. 13 Znárodnění vod na Starém Brně (Flodrová, 2007) převzato z bakalářské práce (Černá, 2013); světle modrou barvou znázorněny bažiny, 1 - řeka Svratka, 2-Svratecký náhon, 3 - průmyslový náhon, 4 - potok ze Špilberku, 5 - možný potok ze Špilberku, 6 - jezírko v klášteře, 7 - zbytek vodního příkopu, 8 - potok z bažin, 9 - bažiny (žabí louže), 10 - odpadní štola z hradu Špilberk

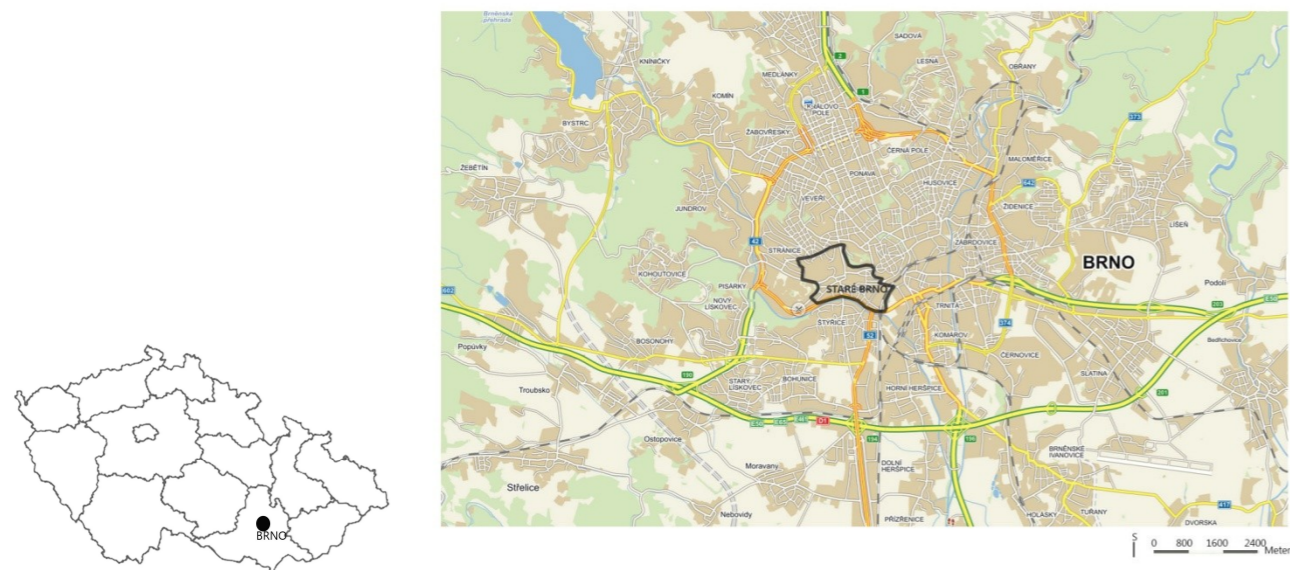

PRAKTICKÁ ČÁST

6. Analytická část

6.1. Základní údaje a lokalizace

Území se nachází v metropoli Moravy, ve městě Brně v Jihomoravském kraji. Řešené území je čtvrtí města Brna, které ze západní strany sousedí s centrem města. Katastrální území Starého Brna je vymezeno z jižní strany řekou Svatkou, z východu železničním koridorem, ze severu kopci Petrov, Špilberk a Žlutý kopec.

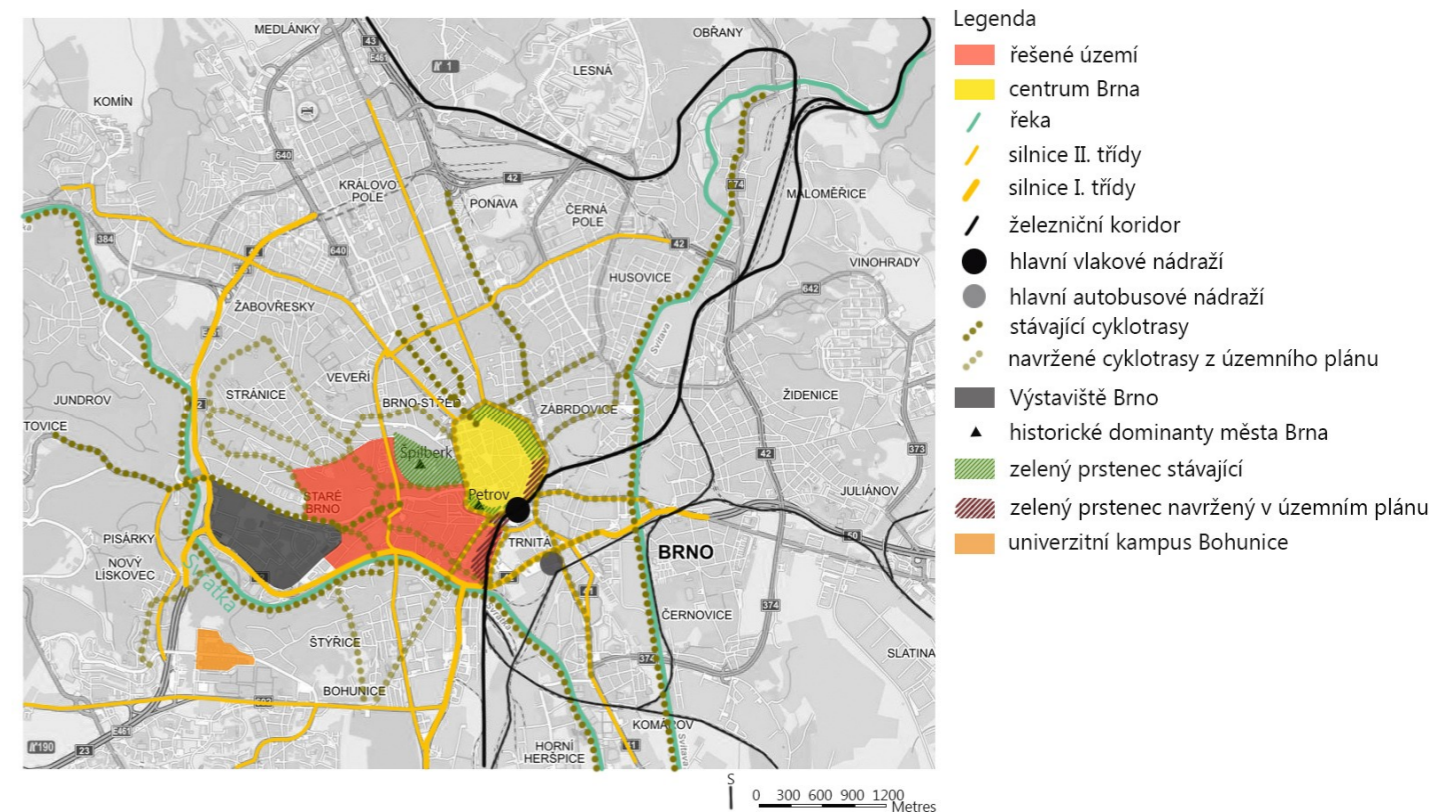
Obr. 14 Lokalizace území (Mapy.cz [online])

Přírodní podmínky místa jsou rozebrány v bakalářské práci Veřejné prostory Starého Brna (Černá, 2013).

6.2. Širší vztahy

Širší vztahy jsou uvedené na obr. 15, z nich vyplývá situace Starého Brna a blízkost hlavního centra města. Je patrná hranice řeky Svatky. Čtvrť po západní straně sousedí s brněnským výstavištěm, jehož význam překračuje národní rámec. Podél jižní hranice oblasti prochází důležitý dopravní koridor silnice I. třídy, který je součástí brněnského dopravního okruhu. Oblast sousedí s historickými dominantami města Brna Špilberkem a Petrovem. Dále sousedí se zeleným prstencem města (Denisovy Sady a park Studánka). Oblast se nachází blízko důležitého dopravního uzlu - vlakového nádraží, nedaleko autobusového nádraží Zvonařka.

Cyklostezky jsou vedeny podél řeky a na Mendlově náměstí. Další cyklostezky jsou plánovány ulicí Křídlovickou, ulicí Nové sady, po úbočí Špilberku, na Žlutém kopci a podél železničního koridoru.

Obr. 15 Širší vztahy

6.3. Historie

6.3.1. Historie veřejných prostor Starého Brna

Podkladem pro vývoj veřejných prostor byly historické mapy. Překryvy historických map se současností jsou patrné v příloze č. 1, 2 a 3, z nichž je patrné současné a historické rozložení a charakter veřejných prostor.

Základní komunikační síť Starého Brna se víceméně dochovala dodnes. Veřejné prostory se vyvíjely od nejstarších provozních tahů, jejichž vznik byl v úzké spojitosti s přírodními podmínkami místa. Vývoj veřejných prostorů Starého Brna se posouval od rostlých středověkých struktur lidského měřítka (nepravidelné tvary uzavřených prostorů, drobná struktura zástavby a přilehlých prostor) vzniklých z potřeby na místě uzlů důležitých cest a strategických míst, kterým byl na Starém Brně brod přes řeku Svatku, k novějším velkorysejším a záměrně

komponovaným racionálním prostorům (pravidelnost, osovost, rovné ulice, bez lidského měřítka, někdy bez vazby na místo). Příkladem těchto pozdějších prostor je osa vedoucí z Mendlova náměstí k brněnskému výstavišti - ulice Výstavní, dále negativně hodnocená ulice Veletržní a panelová zástavba. Veřejné prostory se rozvíjejí v uzlech cest, křižovatkách cest a okolo významných staveb zejména sakrálních, např. kostel sv. Prokopa, klášter s bazilikou (Mendlovo náměstí). Systém veřejných prostorů se postupem času stává složitějším spolu se zvyšující se hustotou sítě cest související s rozvojem dopravy a růstem města. Centrálním veřejným prostorem, jádrem Starého Brna bylo vždy Mendlovo náměstí s bazilikou a klášterem, které oživovala voda.

Voda v podobě Svrateckého náhonu a řeky Svratky se výrazně uplatňovala ve veřejných prostorech Starého Brna (obr. 11, 12, 16 a 17). Svratecký náhon procházel centrem Starého Brna a byl významným tvůrčím urbanistickým prvkem, kterému se podřizovala zástavba. Svratecký náhon byl nedílnou součástí Starého Brna. Náhon procházel významnými veřejnými prostory Starého Brna např. Mendlovo náměstí a byl atraktivem těchto veřejných prostor, což dokládají historické fotografie (obr. 16). Podél Svrateckého náhonu se nalézala drobná kouzelná intimní zákoutí.

Obr. 16 Svratecký náhon na Mendlově náměstí (archiv města Brna)

Obr. 17 Most přes řeku Svratku v místě brodu (Flodrová, 2007)

Vývoj veřejných prostor v r. 1764

Na schématu (obr. 18), který vychází z mapy z r. 1764 je patrná hlavní cestní síť Starého Brna - dnešní ulice Hlinky, Úvoz, Křížová, Křídlovická, Nové sady, Pekařská, Pivovarská a trasa spojující dnešní ulici Hlinky a ulici Křížovou. Pekařská ulice zajišťuje propojení s centrem Brna. Cestní síť nižší hierarchie již není z historické mapy příliš patrná, např. ulice Kopečná a další. Územím prochází Svratecký náhon. Veřejné prostory v místě uzlů nejsou na této méně podrobné mapě jasně vyznačeny. Ves Křídlovice (ulicovka) se táhne ve směru východ - západ. V blízkosti hlavního jádra vsi je umístěn sakrální objekt. Západní konec vsi se napojuje na hlavní severojižní dopravní trasu, vedoucí od Vídně přes Mendlovo náměstí, pokračující dnešní ulicí Úvoz dále na sever. V místě, kde ústí ves Křídlovice do ulice Křížové, je vidět na nároží kostel sv. Oldřicha a Prokopa, který později zanikl.

Vývoj veřejných prostor 1764 - 1825

Od r. 1814 - 1818 přibyl do systému veřejných prostor Starého Brna park Denisovy Sady (Veřejná zeleň města Brna [online]). Stav z r. 1825 je uveden na obr. 19, kde jsou již více patrné

veřejné prostory. Je patrné, že v určitých částech vedou podél Svrateckého náhonu veřejné prostory - Rybářská ulice - Mendlovo náměstí – ulice Vodní. Na mapě jsou patrné i další vodní toky, jako např. pod ulicí Hybešova a Křížkovského. Veřejné prostory mají ve většině nepravidelný tvar a jsou především uzavřeného charakteru. Prostor dnešního Mendlova náměstí je před budovou kláštera a pivovaru zastavěn (špalíčkem budov), v jižní části náměstí se nachází zeleň. Trojúhelníkovitý tvar uzlů má jádro vsi Křídlovice s centrálně umístěnými objekty, dále také křižovatka ulic Křížkovského a Hlinky, ulice Křížkovského a ulice vedoucí k letohrádku Mitrovských s centrálně umístěným objektem. Ves Křídlovice ústí menším náměstím do dnešní ulice Křížové. Ústí konce ulice je velice úzké. Na Nových sadech přibýlo menší náměstí. Na Nových sadech se uplatňovaly drobné sakrální objekty. Vzniká cesta, kde se v budoucnu objeví ulice Bezručova, Náplavka, Nádvorní, Vinařská, Sladová a Poříčí.

Vývoj veřejných prostor 1825 - 1876

Na schématu je vidět stav z let 1876 (obr. 20). Do veřejného prostoru již náleží park Špilberk, který dle Veřejné zeleně města Brna.cz byl založen v r. 1861 - 1862. Nově vznikla ulice Václavská a rozšířil se veřejný prostor v místě uzlu na Poříčí. Naopak veřejný prostor na Nových Sadech se zmenšil. V jižní části Mendlova náměstí se již nenachází zeleň. V prostoru před bazilikou je vyznačen výskyt zeleně. Sakrální objekty se nacházely v uzlech cest – v ústí ulice Křížové do dnešního prostoru Mendlova náměstí, ulice Hlinky a Křížkovského, v ústí Pekařské ulice do Mendlova náměstí. Část ulice Tvrdého, Úvoz a komunikaci vedoucí na Křížkovského ulici lemovala alej.

Vývoj veřejných prostor 1876 - 1927

Na schématu je zaznamenán stav z r. 1927 (obr. 21), doba těsně před vznikem brněnského výstaviště (1928), který přinesl významnou změnu do území Starého Brna (1928 vznik ulice Výstavní). Svratecký náhon je v části Mendlova náměstí u nemocnice sv. Anny zasypán. Veřejný prostor náměstí na Nových Sadech se zvětšil, v r. 1928 jej ohraničila budova lázní od Bohuslava Fuchse. Mendlovo náměstí je v r. 1927 rozsáhlejší, má obdélníkový tvar. Dá se říci, že po r. 1900 již Mendlovo náměstí postupně ztrácí svůj charakter. O rok později však vzniká před prostorem baziliky vegetační úprava s trávníkem. Probíhá další vývoj ulic. Rozvíjí se ulice Bezručova, Pellicova. Nově vznikly ulice – Anenská, Ypsilantiho a Zahradnická. Ulice Zahradnická a Ypsilantiho vznikly (kolem r. 1900) v místě bývalého stavení se zahradou. V případě ulice Zahradnické zrušení tohoto stavení vedlo ke vzniku menšího náměstí u nároží

ulic Křídlovická a Hybešova. Na konci ulice Leitnerovy byl záměrně vystavěn kostel, který tak tvoří jasné ukončení ulice a který se uplatňuje jako menší dominanta při pohledu z Pekařské ulice. V r. 1925 vzniklo na hranici řešeného území Vaňkovo náměstí vybudované Jindřichem Kumpoštem na návrší Žlutého kopce. Náměstí se otevíralo jednou stranou do výhledu na město.

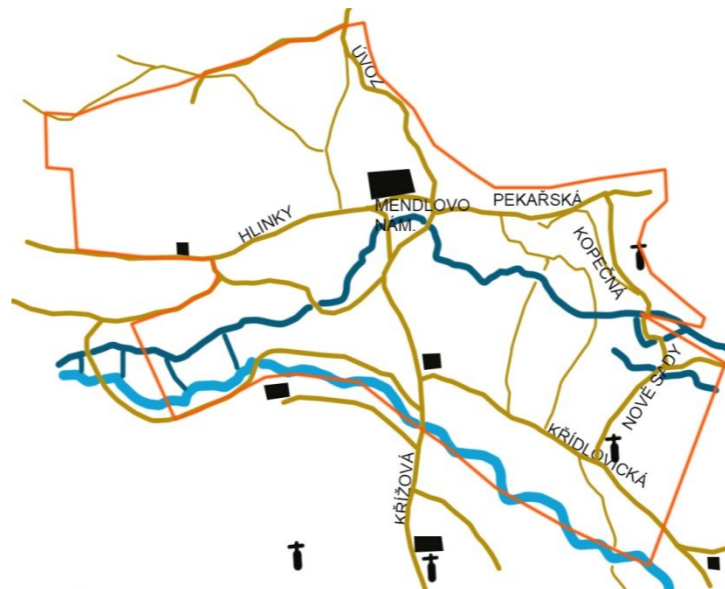
Vývoj veřejných prostor 1927 - 1953

Schéma vycházející z map r. 1952 a 1953 (obr. 22), ukazuje stav před rozsáhlými nevhodnými změnami, které postihly území v 60. letech 20. st. V r. 1928 bylo vybudováno brněnské výstaviště s kruhovým veřejným předprostorem, které tvoří západní hranici řešeného území. V návaznosti na brněnské výstaviště vznikla ve stejném roce ulice Výstavní, tedy osa vedoucí z Mendlova náměstí přímo k výstavišti. Svratecký náhon je v části Mendlova náměstí, nemocnice Sv. Anny, ulice Vodní a Nové Sady zasypán. Plocha Mendlova náměstí se zvětšuje odstraněním budov před klášterem a výstavbou nájemních domů v r. 1936 - 1937 (Brněnský architektonický manuál [online]). Ulice Rybářská zatím ještě existuje. V r. 1939 vzniká ulice Husova, která spojuje Šilingrovo náměstí s Novými Sady. V r. 1952 se veřejný prostor zvětšil o prostory nově vzniklých vnitrobloků na Křídlovické ulici, Nových Sadech, Rybářské ulici a ulici Hlinky. Druhá světová válka v letech 1944 - 45 zanechala v území své stopy. Bylo zasaženo Mendlovo náměstí a okolní budovy (budovy v ulici Výstavní naproti pivovaru, budovy na nároží Mendlova náměstí, ulice Veletržní a Křížová, budovy a Mendlovo náměstí (Bombardování Brna [online])). Patrný je vznik veřejného prostoru v ulici Leitnerova u nemocnice Sv. Anny a ulice Vodní. V ulici Křídlovická byl odstraněny budovy z centra historického jádra vsi. Stejně tak vymizely centrálně umístěné budovy v uzlu Křížkovského a Veletržní. V r. 1952 do veřejného prostoru patřily i hřiště na Žlutém kopci. Nově vznikly ulice Tomešova, Neumannova.

Vývoj veřejných prostor 1953 - 2015

Současný stav veřejných prostor naznačuje obr. 23. V 60. letech 20. stol. došlo na území k zásadním změnám, kterými je místo dodnes poznamenáno. Svratecký náhon byl zasypán a ulice Rybářská byla částečně zbourána vznikem nové ulice Veletržní. Ulice Rybářská je nyní slepá ulice a je ukončena brownfields po chemickém a textilním průmyslu. Podél této ulice byla provedena panelová výstavba doplněná místy vegetací. Jediné, co poukazuje na původní dispozici Rybářské ulice, je dispozice historizujícího domu na ulici Veletržní. Na Mendlově náměstí a v čele ulice Výstavní byly zbourány domy a ponechány pouze centrálně umístěné nájemní domy z r. 1937, které dnes mají smíšenou funkci zejména obchodní. Rozvoj dopravy

degradoval náměstí na pouhý dopravní uzel. Panelová výstavba, chybějící urbanistická struktura, silná doprava se velmi výrazně negativně projevuje při vnímání Mendlova náměstí, které vnímáme jako roztříštěné. Mendlovo náměstí tak ztratilo své pevné hranice, uzavřenost, která je základním znakem prostoru náměstí. K veřejným prostorům patří zahrada letohrádku Mitrovských, která byla veřejnosti zpřístupněna spolu se vznikem ulice Veletržní v 60. letech 20. st. Mezi veřejné prostory patří nově realizovaný park Žlutý kopec, který navazuje na Vaňkovo náměstí. Hlavním projektantem parku Žlutý kopec je Ing. Jana Janíková. Dle informační tabule na Vaňkově náměstí nový chodník v parku propojí Vaňkovo náměstí s cestou zahrádkářské kolonie, která tak spojí Vaňkovo náměstí s ulicí Hlinky, což byla idea Jindřicha Kumpošta. Z hlediska uliční sítě nastala změna v ulici Leitnerova, která se protáhla jižním směrem až k ulici Křídlovické. S ulicí vznikl i nový vnitroblok, který poskytuje veřejný prostor. Nově vznikla ulice Jeřabinová s řadovými domy. V území se místy vyskytuje mezernatá urbanistická struktura. Příkladem je veřejný prostor se zelení, který vznikl po zbourání domu na nároží Pekařské a Anenské ulice před nemocnicí Sv. Anny. Se změnami v území vznikly další veřejné prostory, např. proluky se zelení v ulici Hlinky, mezi panelovými domy na ulici Veletržní, řadovými panelovými domy v ulici Trýbova, bloku budov na Nových Sadech nad Křídlovickou ulicí, bloku na Křídlovické ulici a v Hybešové ulici, kde v místě bývalých zahrad je dnes tržnice a průchozí prostor k budově. Dále je přístupný prostor parku pod Národním centrem ošetřovatelství a nelékařských oborů.

Obr. 18 Stav území v r. 1764 (I. vojenské mapování)

Obr. 19 Stav území v r. 1825 (Stabilní katastr)

Obr. 20 Stav území v r. 1876 (III. vojenské mapování)

- hranice řešeného území
- veřejné prostory
- řeka Svatka
- Svratecký náhon
- sakrální objekty
- drobný sakrální objekt
- lázně
- historická zahrada, park

Obr. 21 Stav území v r. 1927

- hranice řešeného území
- veřejné prostory
- řeka Svatka
- Svratecký náhon
- sakrální objekty
- drobný sakrální objekt
- lázně
- historická zahrada, park

Obr. 22 Stav území v r. 1952-1953 (podklad tvořily také letecké snímky z r. 1953)

- hranice řešeného území
- veřejné prostory
- řeka Svatka
- sakrální objekty
- drobný sakrální objekt
- vegetace
- lázně

Obr. 23 Stav území v současnosti

Vývoj Mendlova náměstí

Vývoj Mendlova náměstí je patrný z obr. 18-23 a přílohy č. 5. Dnešní Mendlovo náměstí, tehdy Zámeckého náměstí, zaujímalo v r. 1825 menší plochu než dnes. Náměstí bylo pravděpodobně rozděleno zahradou na dvě části – na prostor před bazilikou a na prostor u Svrateckého náhonu, kterému z větší části dominovala zahrada. Veřejný prostor před bazilikou ohraničovala ze čtyř stran zeleň a budovy. Prostor měl tvar nepravidelného čtverce a byl uzavřený až na místo, kterým náměstí ústilo ven do dnešního Mendlova náměstí. Baziliku a klášter lemují drobná zahradní úprava. Před klášterem a budovou pivovaru se nacházela zástavba „špalíčku“, kterou protínal Svratecký náhon, jenž dále pokračoval podél Mendlova náměstí, kde se na konci stáčil okolo stavení (dnes budova gymnázia) a pokračoval dále k nemocnici Sv. Anny. V r. 1876 se prostor náměstí zvětšil, tím že zmizela zahrada, která dělila náměstí na dvě části a dnešní Mendlovo náměstí tak získalo na větší ploše a získává tvar podobný obdélníku. Před klášterem byla nově vysazena alej směřující k bazilice. V r. 1896 byla přestavěna východní část náměstí a vznikl dům v rohu náměstí, čímž se náměstí více otevřelo a uvolnilo prostor provoznímu tahu od severu (dnešní ulice Úvoz). Zeleň před bazilikou byla doplněna o pár dřevin. V r. 1906 byl Svratecký náhon již regulován. Náhon byl zrušen v místech veřejného prostoru jižní části Mendlova náměstí a podél stavení tvořící východní hranici náměstí. Alej vedoucí k bazilice se dochovala. Další alej vedla podél ulice Úvoz a náměstí před bazilikou. Na náměstí u baziliky se nacházela zahradní úprava. V jižní části Mendlova náměstí se nacházely dřeviny. V r. 1927 alej na náměstí vedoucí k bazilice již neexistuje, zůstala zachována zeleň u baziliky, která na mapě z r. 1929 již není. V r. 1953 v prostoru náměstí u baziliky je opět patrná alej vedoucí k bazilice a rozměrná plocha trávníku dochována z r. 1906 s vnějším lemlem aleje. V blízkosti baziliky je patrná zeleň jen sporadicky. V jižní části náměstí vznikla zahradní úprava ohraničující prostor s umístěným pomníkem Gregora Johanna Mendla. Zástavba před klášterem a pivovarem na náměstí prošla změnami – zmizela budova Radnice na nároží náměstí a Křížové ulice, před klášterem byla část budov zbourána a vystavěny nájemní domy (r. 1937). V 60. letech došlo k zasypání Svrateckého náhonu, tím skončilo jeho spolupůsobení na veřejném prostoru. Dnes se před bazilikou nachází morový sloup a kříž se zelení a trávníková plocha se vzrostlou dřevinou na obvodu plochy. Socha Mendla byla přemístěna do zahrady kláštera, kde dnes sídlí Mendelovo muzeum. Na náměstí se nachází pouze domy z r. 1937, které zde představují negativní dominantu. Další negativní dominantu představují panelové domy. Budova pivovaru konkuruje dominanci kláštera s bazilikou. Místy se vyskytuje zeleň v nedobrému stavu, s nízkou provozní bezpečností, roztříštěnou kompozicí a doprava.

Vývoj veřejných prostor ulice Křídlovické 1764 - 2015

Nástin veřejných prostor ulice Křídlovické je patrný z přílohy č. 7. Jádru obce Křídlovice představuje trojúhelníkový veřejný prostor s centrálně umístěnou stavbou a unikátním sakrálním objektem. Jádru vzniklo na trase do Komárova (Flodrová, 2007) a na trase Nové Sady. Na mapě z r. 1764 jsou patrné sakrální objekty u jádra Křídlovic a v pokračování ulice je u rozcestí cest další sakrální objekt. Veřejné prostory vymezovaly domy se zahradami převážně užitkovými, ojediněle s okrasnými. Problematika okrasných zahrad je uvedena v následující kapitole.

Na mapě z r. 1825 je vidět, že ulice Hybešova ústí do Křídlovické ulice. Na mapě z r. 1825 ústí ulice Křídlovická do ulice Křížové náměstím s kostelem a zájezdním hostincem. Kostel se hřbitovem byl zrušen se vznikem ulice Václavské, viz mapa z r. 1876. Je patrný vznik zástavby mezi ulicemi Václavskou a Křídlovickou, tím vzniká nároží na Křídlovické a Václavské. Na mapě z r. 1825 jsou vyznačeny cesty, na jejichž místě vzniknou později ulice Bezručova, Leitnerova, Náplavka a Nádvoří. Na mapě z r. 1927 je již vidět vznik ulice Ypsilantiho v místě domu s okrasnou zahradou, stejně tak ulice Zahradnická. V jejím případě došlo při zbourání domu k rozšíření veřejného prostoru - menšího náměstí. Na mapě z r. 1952 byla protažena ulice Nové sady k řece Svatce, kde byl vybudován most. V této době vzniká ulice Náplavka, Nádvoří. Vzniká škola od Bohuslava Fuchse, další budovy a vnitrobloky. V r. 1953 se nacházela vegetace na nároží a malém náměstí Hybešova a Křídlovická, dále v ulici Ypsilantiho, před školou od Bohuslava Fuchse a v historickém jádru.

Dodnes se dochoval historický středověký ráz ulice. Dnes místy chybí urbanistická struktura. Na začátku a na konci ulice chybí nástupní prostory. V místě, kde se ulice napojuje na Křížovou ulici, došlo k výstavbě panelových domů v místě bývalého zájezdního hostince, tím došlo k degradaci nástupního prostoru do ulice. Dominantu ulice tvoří na nároží s ulicí Nové sady hala Rondo. Ulice Nové sady s intenzivní dopravou dnes tvoří významnou dělicí linii ulice. Mezi veřejné prostory přibyl park mezi ulicemi Křídlovickou a ulicí Poříčí.

6.3.2. Historický vývoj okrasných zahrad na Starém Brně

Na Starém Brně se v minulosti vyskytovaly vedle užitkových (ovocné sady, zelinářské zahrady, vinice, chmelnice) také okrasné zahrady. Lokalizace historických okrasných zahrad a jejich vývoj je uveden v příloze č. 4.

Zahrady byly především soukromé. V 19. st. byly některé plochy zpřístupněny a proměnily se ve veřejné městské parky jako Špilberk, park Studánka (součástí Denisových sadů), zahrada u zámečku Mitrovských.

Téměř skoro všechny zahrady vznikaly ve dvorech stavení. Nejstarší zahrady měly spíše formální členění někdy doplněné o vodní prvky. Zajímavá je např. zahrada označena č.12 v příloze č. 6, která měla pravděpodobně charakter bludiště (r. 1825). Kompozici hvězdice měla zahrada na Křídlovické ulici. Zajímavou formální kompozici trojúhelníkovitého tvaru měla zahrada na Hybešově ulici (zahrada 7). Později, především v druhé polovině 19. st., se kompozice zahrad uvolnila z pravidelnějšího členění a byly postupem času zastavovány. V místě některých zahrad vznikaly nové ulice, např. zahrada u nároží Křídlovické a dnes Hybešovy ulice, kde vznikla ulice Zahradnická. Stejně tak tomu bylo u zahrady v Křídlovické ulici, která zanikla vybudováním ulice Ypsilantiho. Flodrová (2007) píše, že zahrada Waffenbergská, která přiléhala k dvorci, dnešnímu domu na Křídlovické ulici 4, který hostil v r. 1788 knížete Alexandra Ypsilantiho. Dům, ve kterém bydlel kníže Ypsilanti, byl vyzdoben sochou sedícího turka. Zahrada sloužila k procházkám a rozjímání knížete.

Zajímavým zahradním komplexem byly zahrady v Jirchářích a pod Pekařskou ulici. Jednalo se o zahrady v uzavřených dvorech domů převážně užitkového charakteru. V r. 1825 byly tyto zahrady různorodě členěné, především

pravidelná kompozice se zdůrazněním středu ojedinele s vodním prvkem. Na pozdějších mapách již není kompozice zahrad čitelná a přestavbami v území některé zahrady zanikly.

Velmi zajímavá je zahrada u lázní v Rybářské ulici viz příloha č. 6 a zahrada, která se táhla od ulice Hlinky přes celý Žlutý kopec viz příloha č. 6.

Za zmínku stojí rozvést některé zahrady. Vývoj zahrady kláštera a přilehlého Klášterního náměstí je uveden příloze č. 5. Klášterní zahrada měla formální pravidelné členění kromě severní části, která byla řešena uvolněněji. Zahradou vedla vodní strouha, která je dodnes patrná. Na mapě z r. 1896 je více patrná kompozice zahrad zejména ve východní části areálu, kde se nacházelo pravidelné pravoúhlé členění s centrálním prvkem. Se vznikem Mendlova muzea v r. 2002 v klášteře se zahrada více otevřela veřejnosti.

Zahrada nemocnice sv. Anny příloze č. 5 se vyvíjela od pravidelnější k uvolněnější kompozici v r. 1876. V zahradě se nacházely dřevěné stavby. Po přestavbě hlavní budovy nemocnice došlo k zahradní úpravě dvora a příslušných částí budovy s využitím vodních prvků, viz mapa z r. 1876. Po r. 1927 především východní část zahrady zanikla s rozvojem staveb v areálu. Svratecký náhon v r. 1929 ještě protékal areálem nemocnice. Na mapě z r. 1952 již Svratecký náhon protéká jen částečně a v 60. letech byl definitivně zasypan.

Na území Starého Brna zasahuje park Studánka, který byl součástí Denisových sadů (dříve park Františkov) do r. 1939 – 1941, kdy prodloužení Husovy ulice vytvořilo hranici. Denisovy sady jsou prvním veřejným parkem v Čechách a na Moravě založený veřejnou správou. Park vznikl v letech 1814 - 1818 úpravou VIII. bastionu dle projektu F. Kleina. V roce 1815 byla v parku založena botanická zahrada jako zemský herbář s 223 druhy dřevin a v parku Studánka pavilon Fons salutis u pramene. Denisovy sady a park Studánka s klasicistními stavbami v sousedství areálu Národní kulturní

památky Petrov jsou prohlášeny kulturními památkami. Skalnaté návrší pod Petrovem, zvané Puhlík, bylo v roce 1771 zpřístupněno z úpatí kopce Křížovou cestou se 14 kapličkami a svah byl pojmenován jako Kalvárie. V r. 2000 - 2005 proběhla rekonstrukce parku dle projektu architektů Hrůši - Pelčáka a Sendlera - Babky. Za I. - III. etapu rekonstrukce bylo obdrženo prestižní ocenění Obce architektů GRAND PRIX 2004 (Veřejná zeleň města Brna [online]). Z krajinářského parku Denisovy sady se otevírá úchvatný výhled na Brno. Nástin vývoje parku poskytuje příloha č. 5. Park si zachoval svůj charakter dodnes.

Součástí Starého Brna je i část městského parku Špilberk. Krajinářský park v romantickém slohu vznikl v letech 1861 až 1862. Kompozici parku tvořily promenádní cesty s alejemi a vyhlídkovými místy a krajinářské výsadby dřevin a bylin. Ve středověku byly horní svahy kopce z obranných důvodů holé a dolní osázeny vinicemi a ovocnými sady. Park je nejvýznamnějším brněnským parkem založeným městskou správou a představuje jedinečnou památku zahradního umění. Park s hradem Špilberkem je prohlášen Národní kulturní památkou. V současnosti probíhá obnova parku dle projektu Ing. Evy Damcové. (Veřejná zeleň města Brna [online]). Nástin vývoje parku podává příloha č. 5. Kompozice krajinářského parku v romantickém slohu zůstala dodnes zachována.

Zahrada letohrádku Mitrovských tvoří součást veřejných prostor Starého Brna. Dle Kuča (1996) letohrádek nechal postavit generál Antonín Mitrovský po roce 1780 v barokní stavovské zahradě Na Nivkách (později Mitrovských) jako pozoruhodnou luisézní stavbu. Dodnes se zachovala jen malá část zahrady poblíž letohrádku (Kuča, 1996). Pacáková – Hošťálková (1999) uvádí, že zahrada se nacházela před zámečkem pod terasou, z níž se sestupovalo schodištěm do parteru původně pokrytého pravděpodobně broderií ze

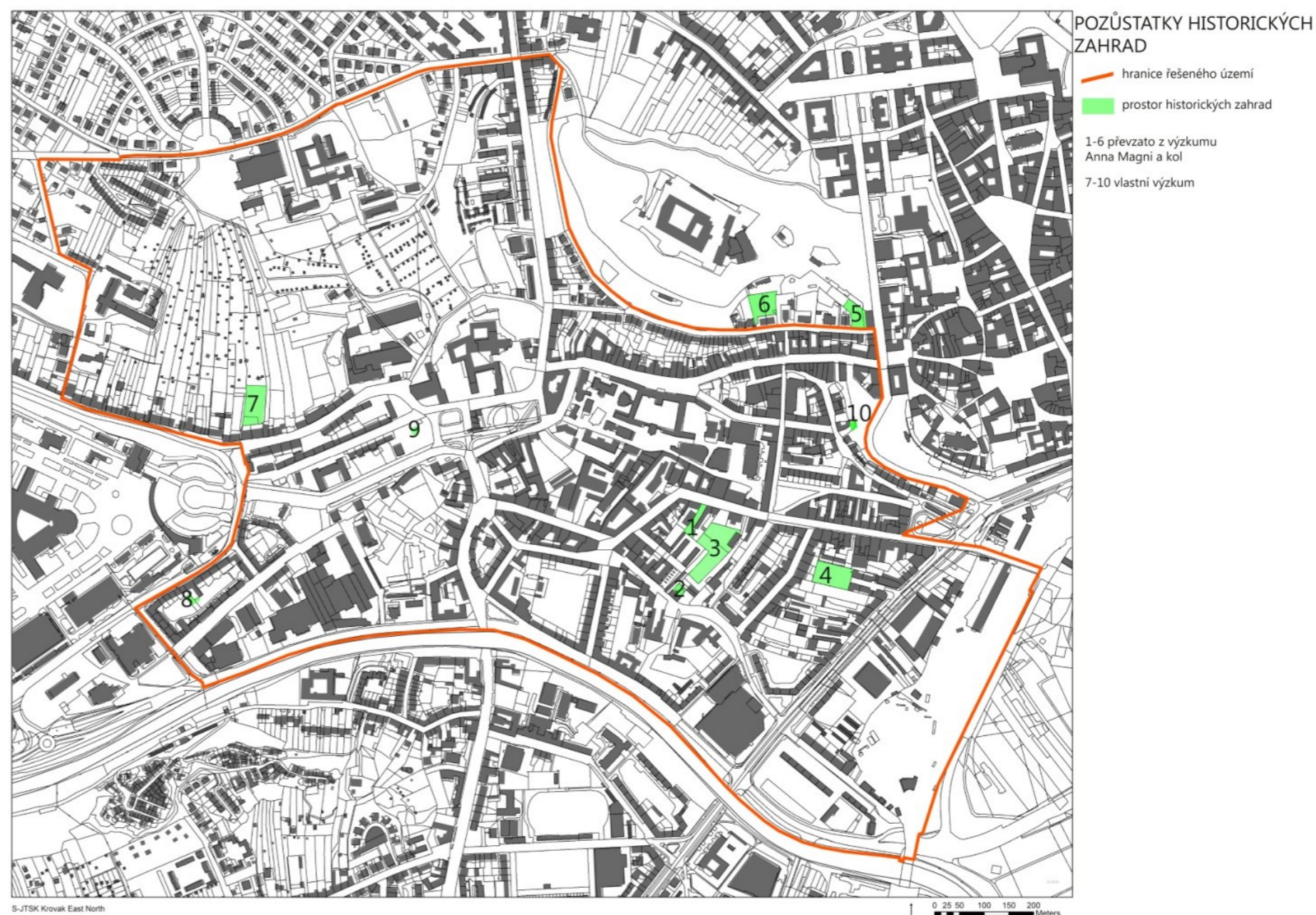
stříhaného zimostrázu. Okraje parteru byly lemovány stříhanými špalíry a závěr pravděpodobně tvořilo rameno Svratky. Nově byla do zahrady umístěna barokní plastika Marta. Zahrada letohrádku byla původně pravidelná, později se kompozice uvolnila. Zahrada je přístupná od 60. let 20. st. a byla upravena v parčík se zachováním fragmentů kaštanových alejí (Pacáková – Hošťálková, 1999). Nástin vývoje kompozice zahrady letohrádku zachycuje příloha č. 6 Zahrada navštěvovaná společností byla zahrada Mitrovských. Letohrádek byl určen pro letní provoz.

Pozůstatky historických okrasných a užitkových zahrad na Starém Brně

Okrasné historické zahrady nebo jejich části, které se dodnes dochovaly, jsou uvedeny na obr. 24. Zjištěné pozůstatky historických zahrad 1-6 byly převzaty ze zatím ještě nepublikovaných výsledků zajímavého výzkumu provedeného Annou Magni a kol. s jejíž laskavostí mě byl umožněn přístup k těmto informacím. Výzkum se zabýval dochovanými pozůstatky historických zahrad na území města Brna. V lokalitě 1, na soukromém dvoře, byla v proluce zjištěna stará vegetace *Gingo biloba*, *Aesculus sp.*, *Acer campestre*. V lokalitě 2, v poloveřejném dvoře, byl objeven vzrostlý jedinec *Aesculus sp.* V lokalitě 3, kde se nachází poloveřejná zahrada soukromého centra zdravotní péče Medical centre a zařízení sociální služby byl objeven mohutný jedinec *Platanus sp.* (je památným stromem), dále *Gingo biloba*, vodní kruhový prvek, socha, dále kruhová skruž, která byla pravděpodobně součástí odvodňovacího melioračního zařízení. V lokalitě 4, v zahradě mateřské školy byl objeven vzrostlý jedinec *Gingo biloba*, keramické umyvadlo, staré obrubníky a další drobné pozůstatky historické zahrady. V lokalitě 5, v soukromé zahradě byl zjištěn *Quercus sp.*, *Gingo biloba*, *Fagus sp.*, stopy podstavců soch a kruhové

obrubníky bývalé zahrady. V lokalitě 6, v soukromé zahradě byla objevena skupina vzrostlých borovic.

Výsledky vlastního výzkumu pozůstatků historických zahrad jsou vyznačeny na obr. 25. V lokalitě 7, v zahradě mateřské školy v ulici Hlinky se nachází vzrostlá vegetace. Ve vnitrobloku (lokalita 8) v Rybářské ulici se nachází staří jedinci hrušně a další jedinci *Prunus sp.* V lokalitě 9 u Mendlova náměstí se nachází veterán druhu *Quercus robur*, který by mohl být pozůstatkem historické zahradní úpravy v blízkosti lázní. V ulici Studánka u umělecké školy (lokalita 10) se nachází stará jablň.

Obr. 24 Současné pozůstatky historických zahrad

6.4. Architektura a urbanismus

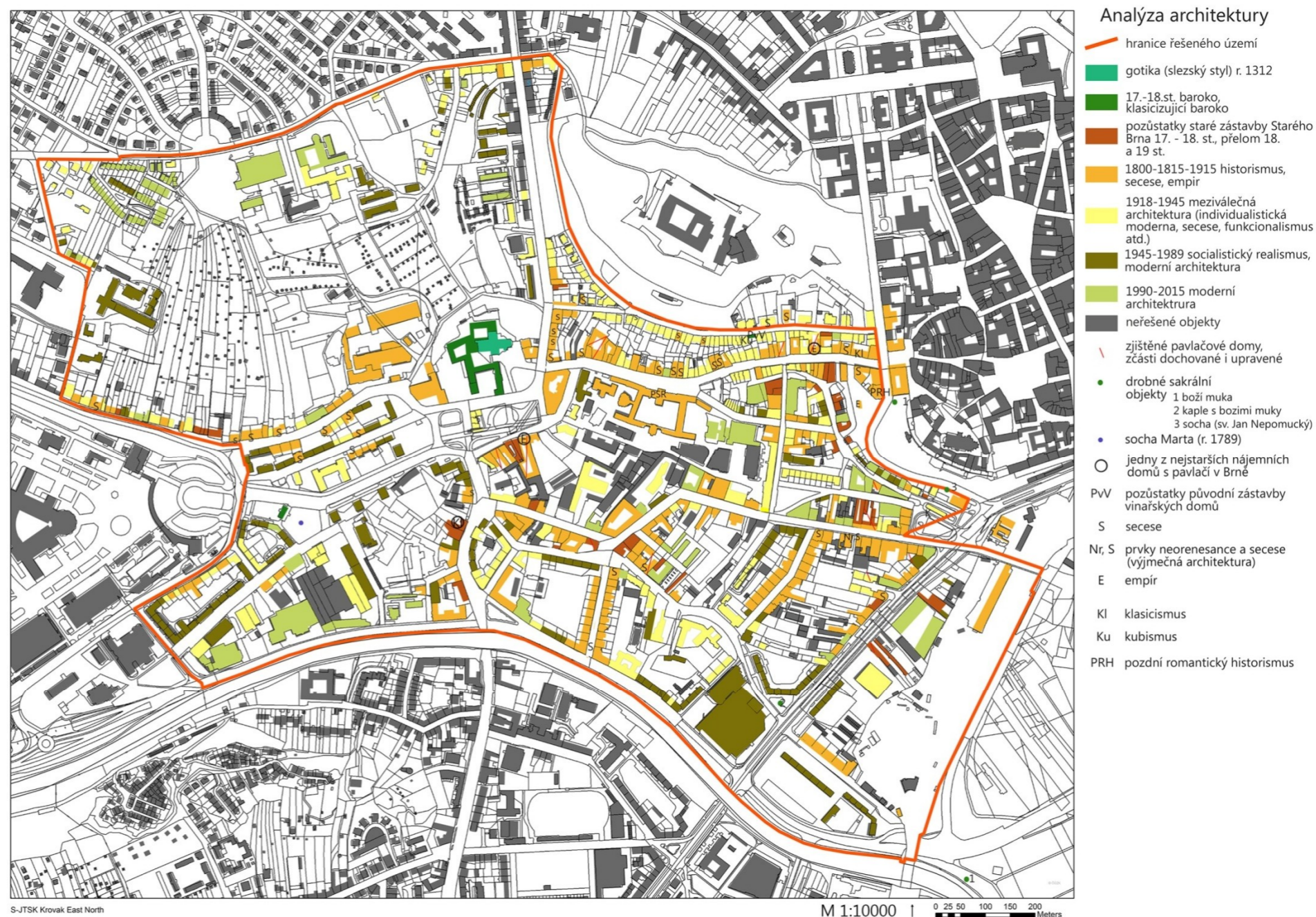
Analýzy architektury a urbanismu patřily mezi nejdůležitější analýzy. Byly provedeny následující analýzy - architektury, urbanistického prostoru, urbanistické struktury a výtvarně estetické vlastnosti.

Analýza architektury a urbanismu

Analýza architektury Starého Brna vycházela z terénního průzkumu celé čtvrti, studia odborné literatury Doležel a Vrabelová (2008), Vrabelová a Hruša (2009), Pelčák a Šlapeta (2011), Sedlák (2013), Kuča (1989), Sedlák (2004), Anonymus (1939), Zatloukal (2006), Riedl (1970), Riedl (1992), dat poskytnutých Národním památkovým ústavem v Brně (nahlížení do evidenčních listů nemovitých kulturních památek) a dat uvedených na webu Brněnský architektonický manuál.cz.

Analýza architektury byla rozdělena do map Komplexní analýza architektury, Analýza architektury 1815 - 1945 a Analýza architektury 1945 - 2008. Komplexní analýza architektury (obr. 25) se snažila postihnout, co nejlépe bylo možné architekturu celého Starého Brna a zaznamenat zastoupení jednotlivých období architektury. Rozbor lokalizace jednotlivých významných staveb Starého Brna byl předmětem zájmu map Analýza architektury 1815 – 1945 (příloha č. 8) a Analýza architektury 1945 – 2008 (příloha č. 9).

Z analýz architektury a urbanismu bylo zjištěno, že území je velmi pestré z hlediska zastoupení jednotlivých období architektury a architektonických slohů. Pro území je charakteristická výrazná vrstevnatost a tedy paměť místa. V prostoru je patrný kontrast nového a starého.

Obr. 25 Komplexní analýza architektury

kteřá se nachází podél dochované historické cestní sítě

V území se střetávají pozůstatky středověké rostlé struktury (neplánovité struktury) a novější záměrně komponované pravidelnější struktury. V kontrastu jsou zde hlavně měřítka struktur – drobná struktura historické zástavby, charakterizovaná místy ještě dochovanými uzavřenými prostory, a hrubší mohutnější moderní struktura, která se místy uplatňuje rozvolněným a otevřeným prostorem.

Z hlediska architektury je v území zřejmý kontrast historizující zástavby a jednoduchých forem moderny, funkcionalismu, socialistického realismu a moderní současné architektury. V území se místy nachází ještě staré pavlačové domy z 19. st., které byly charakteristické pro čtvrť Starého Brna. Místy se nachází též stará zástavba.

Z hlediska architektury je území bohaté na špičkovou architekturu, jmenovitě např. lázně od Bohuslava Fuchse a Základní a mateřská škola od Bohuslava Fuchse a Josefa Poláška, vily jako např. dům pro dva mládence od Otto Eislera. Vedle toho se v území uplatnili další významní architekti, jako Alois Prastorfer, Josef Polášek, Ernst Wiesner, Oskar Poříška, Zikmund Kerekes, Mojmir Kyselka, Ivan Ruller, Aleš Burian, Gustav Křivinka, František Šméděk, Vladislav Vrána, architekti DRNH a mnoho dalších.

Mapa Komplexní analýza architektury, byť by potřebovala větší zpřesnění, poukazuje na vývoj Starého Brna a strukturuje území do několika oblastí. Mapa ukazuje aktuální stav architektury Starého Brna. Z mapy je zřejmé, že v současnosti se nejstarší oblast Starého Brna nachází u Mendlova náměstí, kterou představuje klášter a bazilika. Mezi nejstarší stavbu v území patří též zámek Mitrovských. Pozůstatky původní zástavby Starého Brna přibližně 17. až 19. st se nachází ojediněle, ale nejvíce se koncentrují v ulici Kopečná. Mezi pozůstatky byly místy zahrnuty i stavby s úpravou průčelí. Dále historizující zástavba 1815 - 1915,

Obr. 26 Analýza prostorů z hlediska přístupnosti

především ulice Pekařská, Křížová, Hlinky, Mendlovo

náměstí, Bezručka, Hybešova, Zahradnická, Anenská, Kopečná. Tato zástavba dá se říci tvoří kostru území, která je doplněna architekturou 1918 – 1945, která se vyskytuje především v ulici Pellicova, Úvoz, Tomešova, Neumannova, Jircháře. Dále se v území výrazně uplatňuje architektura období 1945 - 1989, především zde působí v kontrastu s historickým jádrem Starého Brna. V území se místy uplatňuje architektura z let 1990 - 2015. V mapě jsou vyznačeny historické domy s pavlačemi.

Ulice Křídlovická, která bude v rámci práce řešena v návrhu konceptu, má neucelenou urbanistickou strukturu. Ulici nemá jednotnou uliční čáru, tzn. v některých oblastech ulice jsou domy ve větší vzdálenosti odsazené od chodníku než v jiné části ulice. Dále chybí adekvátní nástupní prostory zejména na konci a na začátku ulice. Důvody tohoto stavu ulice je potřeba hledat v mapě Komplexní analýza architektury, kde se ukazuje, že je ulice tvořena různými vývojovými obdobími architektury, pro které samozřejmě platily jiné principy architektury a urbanismu.

Aktuální stav veřejných prostor ukazuje mapa Analýza prostorů z hlediska přístupnosti (obr. 26).

Obraz místa

V obrazu místa se výrazně uplatňují dominanty Brna - Špilberk a Petrov. Také řeka je důležitou součástí obrazu místa. Řeka tvoří výraznou hranici oblasti. Bohužel její neutěšený stav nepřispívá k dobrému vnímání místa. Obraz dokresluje zelené horizonty vrchu Špilberk, Červeného kopce a Žlutého kopce.

6.5. Výtvarně estetické aspekty

Výtvarně estetické aspekty jsou uvedeny na obr. 27. Mezi tyto aspekty náleží zejména pohledy na dominanty Špilberk a katedrálu Petrov. Mezi další hodnoty patří kompoziční principy zejména středověkého města, které jsou blíže popsány v kapitole Genius loci. Jedná se zejména o uzavřenost prostoru náměstí a ulic.

Z hlediska vizuálního se v území uplatňují pohledy na katedrálu Petrov průhledem ulice Anenská, při pohledu z ulice Pekařské u nemocnice sv. Anny, kde je však chybně zakryta novou zástavbou. Během vlastního průzkumu provedeného v r. 2013 v rámci bakalářské práce Starého Brna byly zdokumentovány pohledy na Petrov z ulice Náplavka a na Špilberk z ulice Ypsilantiho a z ulice Zahradnická. Nároží Hybešova a Křídlovická, kde se dříve nacházela kašna, má specifickou polohu, je patrné při pohledech ze vzdálenějších částí ulic Křídlovická a Hybešova. Je pěkným dokladem účelného středověkého prostoru. Velikost a tíha Petrova je cítit na parkovém náměstí Nově Sady. Novým průzkumem byl zaznamenán výhled na Špilberk ulicí Hlinky, pohled na lázně od Bohuslava Fuchse ulicí Vodní na Nových Sadech. Opravdu úžasný pohled na Brno se naskýtá z vyhlídky na Žlutém kopci. Prostor Starého Brna lze vnímat průhledy z ulice Husovy, která tvoří katastrální hranice území.

Prostor je bohatý na kulturní a historické památky a má velkou hodnotu pro Staré Brno. Důkladnější zmapování Starého Brna z hlediska výtvarně estetických aspektů zejména kompozičních by rozhodně stálo za to.

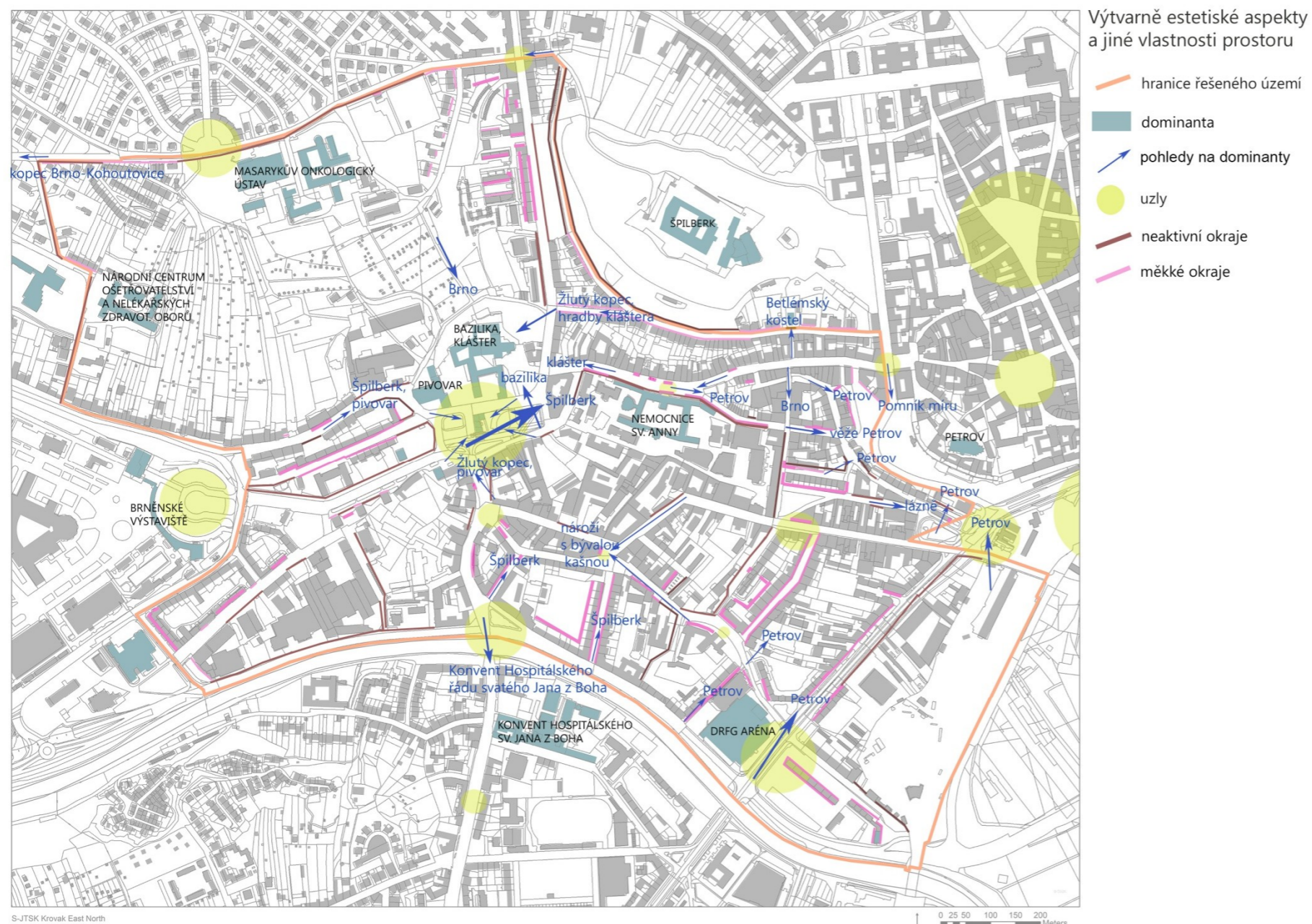
6.6. Vegetace

Byla provedena analýza vegetace celého území Starého Brna, která spočívala ve vlastním průzkumu a získání dat stavu uličních stromořadí Starého Brna z Veřejné zeleně města Brna. Vlastní průzkumy obsáhly celou čtvrť Starého Brna. Bylo inventarizováno okolo 1400 jedinců, avšak jejich zpracování je nad rozsah diplomové práce. Z této inventarizace vychází základní souhrnné poznatky o stavu zeleně oblasti, o kterých tato kapitola pojednává.

Analýzou byla zjištěna velká druhová diverzita oproti jiným částem města Brna. To může svědčit také o tom, že dříve místo fungovalo jako zemědělská a pěstivalská oblast, jejíž duch je patrný dodnes. Obyvatelé čtvrti měli blízko k rostlinám. Svědčí to o kontinuitě prostoru. V území se nachází např. *Cryptomeria japonica*, *Morus alba*, *Ginkgo biloba* a mnoho dalších. Dle rozhovorů s místními se v ulici Rybářská nacházela sbírka růží. Původní vegetace Starého Brna vycházela především z užitkových rostlin (především ovocné dřeviny) a přirozené vegetace, která se dodnes ojediněle vyskytuje. Přirozená vegetace již ustoupila tlaku člověka a dnes vegetaci zastupují velmi často ruderalní druhy.

V území se nachází stopy staré vegetace, v podobě ovocných dřevin, javorů babyk a další. Pozůstatky historických zahrad jsou uvedeny v příloze. To vše představuje podstatnou hodnotu Starého Brna, která musí být zachována.

Mezi problémy v území patří přehuštěná výsadba jehličnanů, která je doprovázena prosycháním jedinců. Jedná se často o výsadbu z dob socialismu, kde nebyly včas provedeny probírky. Ve špatném stavu se nachází především zeleň ve vnitroblocích, která je charakteristická špatnou

Obr. 27 Vlastnosti prostoru včetně výtvarně estetických aspektů

provozní bezpečností. Dřeviny jsou také často vysazeny příliš blízko fasád bytových domů. Některá stromořadí jsou téměř rozpadlá nebo v nedobrému stavu a potřebovaly by obnovu, např. v ulici Rybářská a Křídlovická. Rozpadlá struktura zeleně se nachází též podél nábřeží, kde místy téměř chybí a tvoří jí nálety. Nábřeží místy pěkně lemují vzrostlí jedinci *Sophora japonica*, ke kterým však není přístup. Vegetace trpí tlakem parkování, které poškozuje především kořenový systém dřevin. Dalším problémem jsou výkaly psů, neudržování prostoru, místy rostlinné invaze *Syringa sp.*, *Reynoutria japonica* a *Robinia pseudoacacia*.

Potenciál oblasti tkví v diverzitě, která by měla být dále rozvíjena a zachována. Zeleň se podílí též na charakteru čtvrti, kterou tvoří staré dřeviny přírodě podobné vegetace, kulturní dřeviny a především ovocné dřeviny. **Staré Brno má potenciál stát se rozmanitou zahradou města Brna.**

6.7. Sociologie

Některé stěžejní sociologické průzkumy jsou uvedeny v bakalářské práci Veřejné prostory Starého Brna (Černá, 2013), které ukázali na to, že si místní obyvatelé uvědomují význam místa a jako nejtajuplnější místo uváděly baziliku na Starém Brně. Tato kapitola však uvádí zajímavá zjištění získaná od místních obyvatel a jejich pohled na místo.

Z rozhovorů s místními obyvateli Starého Brna vyplynulo, že jim vadí špatná údržba prostředí - nepořádek, odpadky, nedostatek údržby o zeleň zejména vnitroblokovou, nevlídnost prostředí. Dále jim vadí intenzivní doprava, přemíra parkujících aut spojených především s akcemi v DRFG Aréna.auta pak stojí ve vstupu, uvnitř vnitrobloků a všude, kde to je jen možné. Frekventovanou ulici Nové Sady vnímají jako bariéru, která je odřezává od města. V oblasti se kumulují negativní jevy. Uvítali by projekt obnovy vnitrobloku a

vytvoření obytného prostoru, ale cítí se zapovězení městem v této odlehle části prostoru. Obyvatelům vadí malá obytnost prostoru včetně nedostatku laviček.

V ulici Křídlovické jim vadí přítomnost romské komunity, která zde bydlí v nemalé většině. Dále výskyt bezdomovců, kteří se zdržují ve starých garážích, na lavičkách u kapličky a u hypermarketu Billa apod. Ve vnitroblocích se vyskytují též prý narkomani. Toto je zdrojem neklidu a nebezpečí v prostoru a obyvatelé se necítí bezpeční.

Obyvatelé by rádi uvítali vznik parku na místě současného nádraží, kde jim blízkost nádraží a odlehlost prostoru vadí. Líbí se jim ovocné dřeviny, ale komunitní a zásobitelské zahrady nevidí v této oblasti jako reálné. Lidé o tento druh prý v této oblasti nemají zájem, což dokládá stav prostředí. Jako velký potenciál vnímají blízkost autobusového nádraží Zvonařky. Uvítali by stromy, které zde chybí, a uvítali by i další výsadby. Stojí též o zpřístupnění řeky, které se dnes jeví naprosto nereálně kvůli intenzivní dopravě podél nábřeží. Pamětníci této oblasti vzpomínají na staré časy, kdy se k řece mohli dostat. Jako problém vnímají též i cyklostezku vedoucí podél řeky, kde se prý nelze kvůli možné kolizi s cyklistou bezpečně pohybovat. Obyvatelé si stěžují též na špatnou kvalitu vody v řece.

Maminky s dětmi stojí o bezpečnější prostory, přechody pro chodce a dostatek dětských hřišť, bezbariérové vstupy a park.

6.8. Genius loci

K popsání Genia loci místa Starého Brna byl použit přístup dle Norberg-Schulz (2010). Podkladem byly terénní průzkumy oblasti a studium odborné literatury vztahující se k tématu.. Autor uvádí, že všechna umělá místa mají svůj původ v přírodních místech. Staré Brno je toho krásným příkladem.

Staré Brno je sídlem, tedy umělým místem, které velmi harmonicky navazuje na přírodní místo.

Vizualizace, vztah mezi přírodním místem a umělým místem, se v území projevuje v podobě dominant Špilberku, Petrova a Masarykova onkologického ústavu. Všechny tyto dominanty vznikly na pahorcích a pokračují v tom, co už příroda započala. Dalším příkladem vizualizace v území jsou cesty, dnes ulice, které vedou např. po úpatí jako ulice Kopečná nebo vedou do sedel kopců jako ulice Úvoz a Pekařská.

Prostor

Místo Staré Brno je městskou částí metropole Brna, která sousedí po jihozápadní straně s centrem Brna. Staré Brno je místo **počátku** města Brna. Je to místo v blízkosti bývalého **brodu** přes řeku Svratku. **Brod** byl prvním impulsem, který vedl ke vzniku umělého místa. Místo je lokalizováno v místě bývalých **bažin, bláta, hlíny, kalu**, jak vysvětluje sám původ jména Brna (Skutil in Kuča, 2000). Struktura Starého Brna je výrazně **topologická**. Prostor lze jednoduše vyjádřit jako **místo u vody**.

Prostor místa je definován především **topografií** – ohraničený prostor údolí řeky Svratky čtyřmi pahorky - Petrov, Červený kopec, Žlutý kopec a Špilberk. Prostor lze velmi krásně vnímat výhledem z těchto pahorků a jeví se **jako na dlani**.

Pahorky tvoří pohledové horizonty, které představují zelené horizonty v případě Žlutého kopce, Špilberku a Červeného kopce. Zeleň Petrova se též výrazně uplatňuje při vnímání ohraničení prostoru. Katastrální hranice území jsou především přírodního charakteru - ze severu a severovýchodu jsou jimi pahorky Žlutý kopec, Špilberk, Petrov a z jižní strany pak řeka Svratka. Směr prostoru dává řeka

Svratka. Údolí se otevírá ve směru toku řeky na východní stranu.

Staré Brno má svou prostorovou strukturu, víceméně dochovanou dodnes, danou již ve středověku. Středověká struktura je neplánovitá, roslá, charakterizovaná drobnou zástavbou a je vhodně doplněna pozdější pravidelnou záměrně komponovanou strukturou 18. a 19. st., např. ulice Hybešova. Tyto dvě vrstvy místy překrývá další urbánní vrstva 20. st. plánovité pravidelné struktury, která se od druhé poloviny 20. st. projevila negativně nerespektováním kontinuity a kontextu místa. Tato struktura je charakteristická zástavbou většího měřítka např. panelová výstavba, stavby výroby a služeb. Současná vrstva 21. st. je charakteristická nejen velkým množstvím přestaveb, nástaveb, dostaveb, nejrůznějších barev fasád, ale i hodnotnou architekturou respektující místo.

Prostor Starého Brna má svůj střed - uzel - jádro v Mendlově náměstí, ke kterému se sbíhají ulice ze všech stran, kde to jen původní přírodní podmínky při založení cest dovolovaly. **Mendlovo náměstí shromažďuje místo Starého Brna.** *Shromažďování* podle Norberga-Schulze (2010) znamená naplňovat místo významy. Na Mendlově náměstí lze vnímat především dominanty klášter s bazilikou, pivovar, dominantu města Brna Špilberk, která se však dnes příliš neuplatňuje pod nánosem současné vrstvy města. Touto vrstvou je chápána narušená urbánní struktura historického jádra, dopravní chaos místa, dům stojící uprostřed náměstí zakrývající pohled na Špilberk a dopravní chaos místa.

Staré Brno mělo v minulosti významný uzel v místě brodu, kam se sbíhaly cesty z širšího okolí. Dnes je v místě brodu most, odkud lze vnímat nábřeží a budovy kolem něj a zejména klášter Milosrdných bratří v Brně, který dnes již není součástí Starého Brna. Most dle Heideggera (in Norberg-Schulz, 2010) „*shromažďuje zem jako krajinu kolem řeky*“.

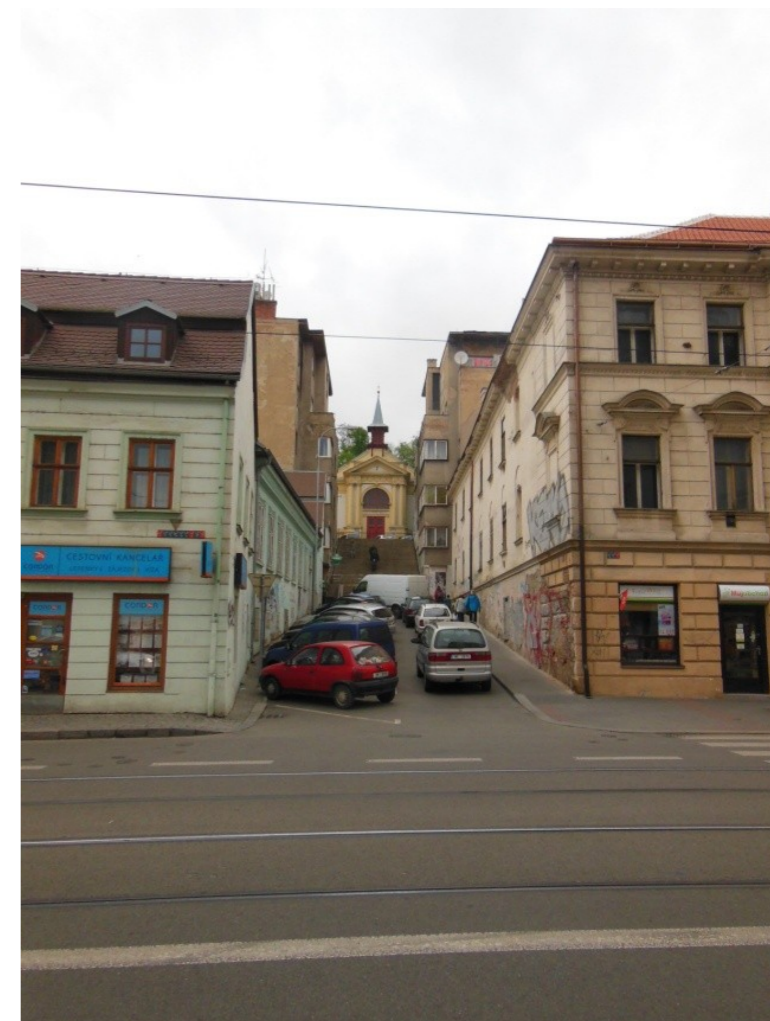
Norberg-Schulz (2010) toto dále vysvětluje tak, že „*krajina jako taková získává svou hodnotu prostřednictvím mostu*“. Staré Brno má ještě jeden most, a to na Nových Sadech, odkud lze vnímat prostor okolo. Výrazně se zde uplatňuje pohled na Petrov (obr. 28), který je důležitou dominantou města Brna. Petrov je podstatnou součástí obrazu města Brna. Mezi další prostory, které „shromažďují“ místo, patří i prostor uzlu parkového náměstí na Nových Sadech pod Petrovem. Zde je cítit silné napětí blízkosti obrovské vertikály duchovního Petrova. Silná exprese místa. Dalším místem mohou být vyhlídky na Žlutém kopci, Špilberku, Petrova stejně tak jím může být i schodiště v ulici Skladová nebo Leitnerova, které řeší výškové převýšení a umožňuje tak vnímat prostor celé ulice z nadhledu, což lze přirovnat k divadelnímu efektu. Z terasy u schodiště ulice Leitnerova je pohledem ulicí Anenskou krásný pohled na Petrov (obr. 29). Ulice Leitnerova skrývá ještě jeden zajímavý vizuální efekt v prostoru, a to pohled ukončující pohledovou osu z Pekařské ulice na Betlémský kostel (obr. 30). To je dokladem gradace v prostoru. Ulice Skladová umožňuje krásný pohled na hradby kláštera.

Obr. 28 Pohled z mostu na Nových Sadech na dominantu Petrov

Obr. 29 Pohled na katedrálu Petrova z terasy u schodiště v ulici Leitnerova (převzato z Černá, 2013)

Obr. 30 Pohled na Betlémský kostel z ulice Pekařské ulice

Staré Brno si dochovalo ve většině středověkou rostlou komunikační sítí. K Mendlovu náměstí se sbíhají ulice - Křížová (od bývalého brodu), Úvoz, Pekařská (spojení s centrem Brna) a ulice Hlinky. Tyto ulice tvoří základní komunikační kříž orientovaný do čtyř světových stran. Ulice Křížová vede severně od místa bývalého brodu k Mendlovu náměstí. Severní směr přebírá z Mendlova náměstí ulice Úvoz. Od západu přichází k Mendlovu náměstí ulice Hlinky. Na východ směřuje z Mendlova náměstí ulice Pekařská, která zajišťuje důležité spojení s centrem města Brna. Mezi další středověké trasy dodnes dochované patří Anenská, Kobližná, které jsou úpatními komunikacemi. Ulice Křídlovická a částečně dochovaná ulice Rybářská mají též původ ve středověku. Záměrně komponované byly např. ulice Výstavní a Veletržní, které vznikly v souvislosti s brněnským výstavištěm, mají pravidelný charakter a tvoří přímou osu z Mendlova náměstí k dominantě výstaviště.

Prostor Starého Brna by se dal rozdělit do několika oblastí - Žlutý kopec, areál nemocnice sv. Anny, železnice, oblast okolo ulice Veletržní, ulice Pellicova, středověká struktura Starého Brna. Oblast Žlutý kopec je charakteristická rozptýlenou zástavbou v zeleni a vyhlídkami na Staré Brno. Zástavba má různé funkce a měřítko od rozsáhlých areálů veřejné vybavenosti a výroby k drobnější zástavbě bydlení - vily, rodinné domy, chatové osady ale i vícepodlažní domy. Oblast nemocnice sv. Anny je rozsáhlým uzavřeným komplexem zástavby. Oblast železnice je charakteristická neucelenou strukturou zástavby podél koridoru. Oblast v blízkosti ulice Veletržní zahrnuje urbanistické zásahy minulého století, které výrazným způsobem naboraly středověkou strukturu místa a ovlivnily vnímání nejen jádra Mendlova náměstí, ale i charakter celého Starého Brna, jak uvádí Kuča (2000). Zástavba je především mohutného měřítka, charakterizují ji panelová výstavba, průmyslové areály, též pravidelná struktura bez veřejných prostor a

uvolněnějším disponováním. Oblast ulice Pellicova vede po úbočí Špilberku a vztahuje se spíše k centru Brna. Zástavba je liniového charakteru s panoramatickými výhledy na Staré Brno. Výhledy jsou zřejmé ze zahrad vil a nástupního prostoru ulice Sladová. Brněnský architektonický manuál.cz uvádí, že „*zdejší domy zasazeny ve špilberském úbočí využívají svažité terén k většímu počtu pater jižních zahradních fasád, které skýtají výhled na Staré Brno*“. Oblast středověké struktury Starého Brna je nejrozlehlejší oblastí Starého Brna a je charakteristická rostlou strukturou, drobnějším měřítkem zástavby, nepravidelností, uzavřeností a lidským měřítkem a vizuálními uplatněními dominant. Nepravidelnost se uplatňuje nepravidelnými veřejnými prostory (náměstí a křivolaké ulice), nepravidelnou uliční čarou (různě postavené budovy).

Prostor Starého Brna tedy vykazuje především vlastnosti ohraničenost, uzavřenost, nepravidelnost. Uzavřenost se uplatňuje, jak zvnějšku tak zvnitřku v podobě veřejných prostor, vnitrobloků a dvorů. Dá se říci, že nás vede pronikat hlouběji a hlouběji. Uzavřenost středověku. Místy však také otevřenost v oblasti Křídlovické ulice, Žlutého kopce. Místy se projevuje nesourodost nových a starých struktur v podobě chybějící hmoty Mendlova náměstí spojené s asanací ulice Rybářská, chybějících nároží, např. nároží ulice Křídlovické a Křížové, nároží Křídlovické a Zahradnické ulice. Tyto nesourodosti by bylo potřeba doladit v jednotný prostor.

Pevnost Špilberk a katedrála Petrov vykazují charakter figury a pozadí. Špilberk a Petrov mají opačný náboj. Špilberk tvoří horizontálu a Petrov vertikálu. Obě dominanty se tak doplňují. Tyto dominanty se uplatňují v průhledech ulic. Pohled na katedrálu Petrov poskytuje ulice Anenská (obr. 29), jak již zmiňuje Flodrová (2007). Katedrála se uplatňuje i v pohledu z ulice Pekařské u nemocnice sv. Anny, kde je však negativně zakryta novou zástavbou (obr. 35 a 36). Vlastním průzkumem provedeným r. 2013 byly zjištěny pohledy na

Petrov ulicí Náplavka (obr. 31) a pohledy Špilberk ulicí Ypsilantiho (obr. 32) a ulicí Zahradnická (obr. 33). Novým průzkumem byl zjištěn pohled na Špilberk ulicí Hlinky (obr. 37). Ulice Vodní poskytuje pohled na lázně od Bohuslava Fuchse na Nových Sadech. Úžasný pohled na celé Staré Brno se naskýtá z vyhlídky na Žlutém kopci u počátku zahrádkářských kolonií. Vyhlídka se nachází též na kopci Špilberk, není však součástí katastrálního území Starého Brna. Prostor Starého Brna lze vnímat pohledy z ulice Husovy, která tvoří katastrální hranice území. Pohledy zjištěné vlastním průzkumem celé čtvrtě jsou uvedené na obr. 27. Doklad toho, že pro středověký účelně uspořádaný prostor hrálo důležitou roli vizuální vnímání, je nároží Hybešova a Křídlovická, kde dříve byla umístěna kašna. Na toto nároží je z širokého městského prostoru vidět, jak bylo zjištěno (Černá, 2013), proto zde byla umístěna kašna.

Dalším kompozičním principem, který lze v prostoru nalézt, je gradace. Gradaci usnadňuje přirozená topografie terénu. Gradace se uplatňuje v podobě gradace zástavby, ulic, schodišť, např. v ulici Leitnerova a Skladová. Kompozičními body jsou klášter s bazilikou, pevnost Špilberk, katedrála Petrova, výstaviště, nemocnice sv. Anny, ke které jsou směřovány pohledy, průhledy nebo vedeny ulice apod. Směr je dán směřováním ulic k jádru Mendlova náměstí. Kompoziční linii představuje řeka, podél které se řadí zástavba. Rytmus můžeme nalézt v opakování jednotlivých stavebních slohů.

Obr. 31 Pohled na katedrálu Petrova ulicí Náplavka (převzato z Černá, 2013)

Obr. 33 Pohled na Špilberk ulicí Zahradnická

Obr. 35 Historický pohled na Petrov z ulice Pekařská (Flodrová, 2007)

Obr. 32 Pohled na Špilberk ulicí Ysilantiho

Obr. 34 Pohled na Petrov z ulice Pekařská

Obr. 36 Současný pohled na Petrov z ulice Pekařská - negativní zakrytí dominanty Petrova

Obr. 37 Pohled na Špilberk z ulice Hlinky

Charakter

Charakter nebo-li atmosféra umělého místa se odvíjí od charakteru přírodního místa. Ve Starém Brně se projevuje skrytý řád přírody. Charakter přírodního místa by se dal vyjádřit jako **malebný** - malebná zvlněná krajina u řeky.

Charakter umělého místa by se dal vystihnout jedním slovem - **starý**. Slovo odkazuje na historii Brna a hlubokou paměť místa. Ve své podstatě lze charakter místa vyjádřit jako **prostý, takový jaký je, účelný**. Z hlediska struktury lze charakter místa vyjádřit jako **rostlý a uzavřený**. Původ místa je spojen s vodou, takže určitě lze použít přízvisko **vodní** - takové **milé skromné místo u vody**. Především lze v místě cítit větší míru **lidovosti a svérázu**, která odkazuje na původ místa, vznik Brna a jižní Moravu. Tato lidovost je patrná zejména v ulici Kopečná, kde se nachází pozůstatky historické zástavby. Místo působí až **domácky**. Především pozůstatky středověké struktury působí velmi přívětivě k člověku díky lidskému měřítku zástavby a prostoru. Jsou to takové pokoje.

Pozdější vrstvy, především 18. a 19. st. vnáší do charakteru místa více okázalosti a městskosti.

Místo působí v určitých oblastech kontrastně střetem urbánních vrstev, které se zde za dobu existence Starého Brna nastřádaly. Střet vrcholí v samém centru Starého Brna. V prostoru Mendlova náměstí a ulice Rybářské působí až radikální kontrast středověké struktury a struktury 2. pol. 20. let. Tyto struktury mezi sebou vedou souboj - uzavřený prostor a drobné měřítko versus otevřený prostor a velké měřítko. Struktura z 2. pol. 20. let. však původní charakter místa především v oblasti Mendlova náměstí devaluje a posouvá vnímání prostoru do pozice **neučesaný, zvláštní, kontrastní až chaotický**. Byla narušena kontinuita místa.

Ve Starém Brně se uplatňují různé architektonické styly. V prostoru se uplatňuje architektura romantického

historizujícího stylu, moderna, funkcionalismus, konstruktivismus, socialistický realismus, secese, výjimečně kubismus (ulice Pellicova), ojediněle klasicismus, baroko, gotika atd. Některé fasády dnes hýří barevností a místy je to až nevkusné. Staré Brno je rozmanité z hlediska působení charakteru. Středověká struktura je z hlediska kompozice dynamická, živá, nespoutaná.

Charakter místa Starého Brna se liší v jednotlivých oblastech - Žlutý kopec, nemocnice sv. Anny, oblast železnice, oblast okolo ulice Veletržní, ulice Pellicova a středověká struktura Starého Brna.

Oblast Žlutý kopec je velmi cennou rozmanitou oblastí s velkým potenciálem, kde převažuje přírodní složka. Zástavba je rozptýleného charakteru. Žlutý kopec je místem důležitého vizuálního spojení s okolím. Kopec je především příjemným prohrátým jižním svahem, který láká k procházkám a odpočinku.

Nemocnice sv. Anny je soustředěným místem do sebe, který se zvenku projevuje jak historizující architekturou tak moderní. Charakteristickou vlastností místa je uzavřenost.

Oblast okolo ulice Veletržní, nacházející se v těsné blízkosti Mendlova náměstí je oblastí velmi kontrastní a především nerespektující kontinuitu místa. Otevřený prostor okolo panelových staveb se volně rozprostírá v místě bývalé uzavřené středověké struktury. Oblast působí disharmonii místa.

Ulice Pellicova má jednotný ráz a působení, které je zapříčiněno zhruba stejnou dobou výstavby jednotlivých staveb, které vznikaly po r. 1900. Pellicova ulice je charakteristická vilovou zástavbou a řadovými nájemními domy. Z hlediska architektonických stylů se v ulici uplatňuje individualistická moderna (vliv kubismu), funkcionalismus, secese a ojediněle socialistický realismus. Ulice je uzavřený prostor z jedné strany zástavbou, z druhé strany parkem

Špilberk a otevírá se v několika místech výhledy na Staré Brno.

Středověká struktura Starého Brna působí v harmonii s přírodním místem a zve k obývání či procházce, při které má člověk pocit, že „má vedle sebe kamaráda“. Oblast vede dovnitř do sebe a dává člověku možnost opory.

Tajemnost lze cítit okolo baziliky a kláštera, v ulici Anenská, v jejímž průhledu lze vnímat vertikální dominantu katedrály Petrova apod. Je zde cítit vrstevnatost, paměť místa a prostorová účelnost. Petrov a Špilberk jsou jako klenoty, které se zračí v údolí Starého Brna. Z veřejných prostor Starého Brna lze tyto dominanty vnímat. Dominanty se jakoby obrací do údolí a uplatňují se zde úžasnými pohledy, vévodí celému Starému Brnu. Katedrála Petrova se „vztahuje k nebi“, pevnost Špilberk naopak k zemi.

Staré Brno dodnes dýchá středověkem, který je cítit na pozadí. Svoji intimností, nepravidelností je intuitivně čitelné. Má to svůj skrytý řád vázaný na místo - most u řeky, jádro Mendlovo náměstí, hranice řeky a přilehlých kopců. Jsou to ta lidská měřítko prostoru, uzavřenosti, útulnosti, dominanty. Lze vnímat specifickou Starého Brna, ale to hezké bohužel uniká pod vrstvou nánosů struktury z 2. pol. 20. st. a pozdějšími negativními architektonickými zásahy, dopravním chaosem a komercializací. Je to místo rozmanité, je tam vše, co si lze přát - řeka, kopce, cesta, centrum, hrad, bazilika. Lze tam nalézt bohatství rozmanitosti, kterou místo má. A jsou zde kořeny metropole Moravy. Město Brno by toho mělo využít a přistupovat ke Starému Brnu s úctou a navrátit mu důstojnost.

Genius loci

Analýzy prostoru a charakteru místa odhalily silný projev genia loci Starého Brna. Přírodní místo Starého Brna by se dalo kategorizovat jako **romantická krajina**. Na tuto matici je

vázáno umělé místo, které je **romantickou architekturou**.

Na romantickou architekturu odkazují nejen pozůstatky středověké struktury, přítomnost historizujících slohů, ale i atmosféra místa, kde lze cítit expresi, silné působení dominant, krásné výhledy do krajiny a přítomnost řeky.

Bazilika Minor, duchovní hodnota Starého Brna, která působí velmi tajemným dojmem, v sobě spojuje jak romantické tak kosmické kvality. Dominanta katedrály Petrova působí podobně, váže se však k významu celého města Brna. Bazilika Minor patří srdci Starého Brna.

Staré Brno promlouvá svou řečí - klikatými cestami, útulnými zákoutími, řekou, ale málokdo mu naslouchá. Brno bez zachovaného genia loci Starého Brna by ztratilo samo sebe, svoje kořeny a všechna jeho síla by byla ta tam.

Obr. 38 Dochovaný starý pavlačový dům a stará zástavba

Obr. 39 Památný strom *Platanus acerifolia*

6.9. Územní plán a limity území

Územní plán a limity jsou uvedeny na obr. 40.

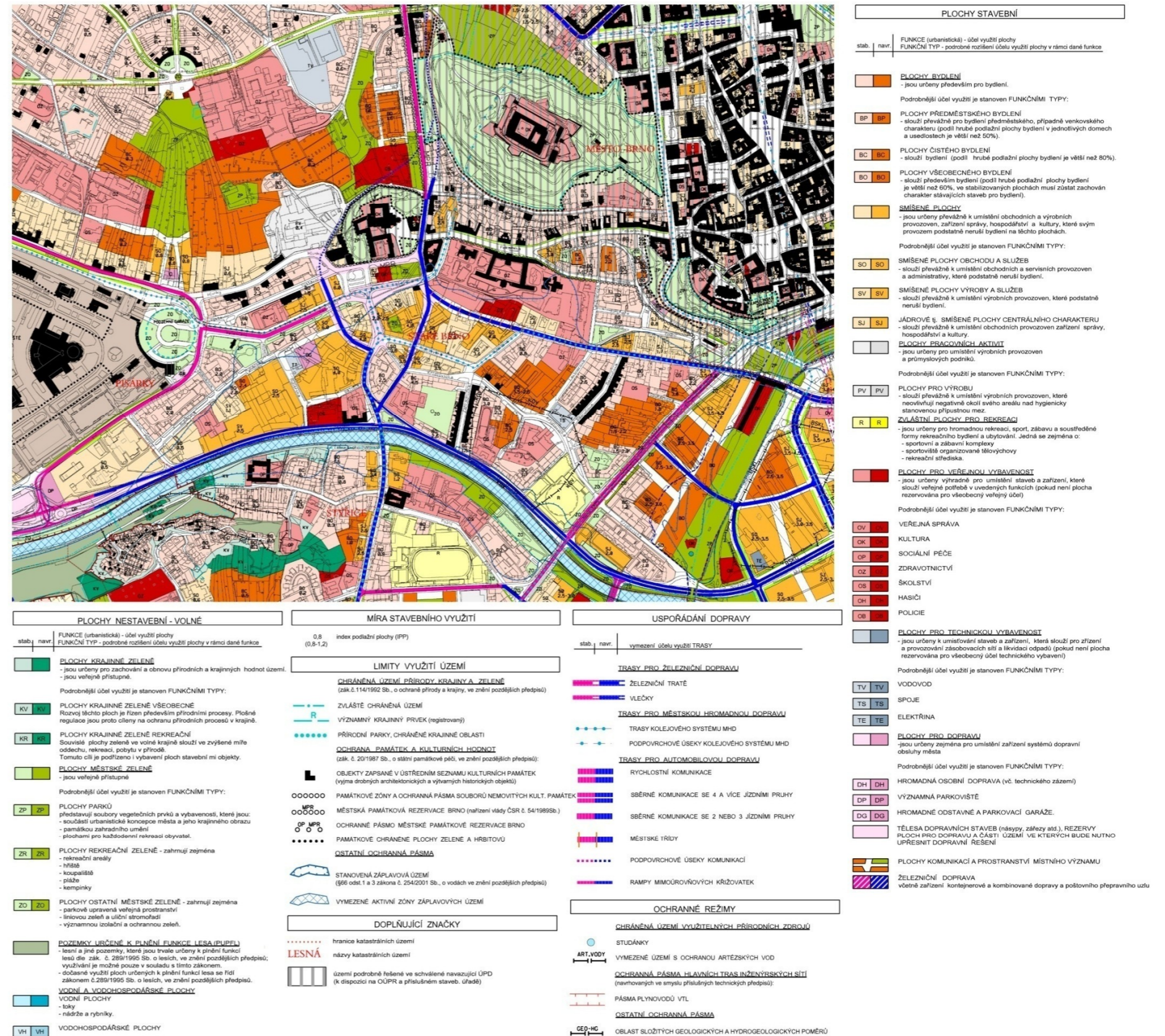
Územní plán obsahuje výrazné dopravní změny, které se snaží především řešit stávající neuspokojivý stav dopravní situace na Mendlově náměstí. Plánovány jsou 3 průrazy, které se dotýkají Mendlova náměstí a jeho historické urbanistické struktury. Průrazy by se měly v některých místech zanořovat pod zem. Jeden je veden ulicí Hybešovou, další Ypsilantiho a poslední probíhá plochou brownfield v blízkosti ulice Rybářské. V současnosti existuje více variant řešení prostoru Mendlova náměstí, situace však není vyřešena.

V území je plánován především rozvoj zástavby zejména funkce bydlení a smíšených funkcí, a to i v místech stávajícího parku mezi ulicemi Křídlovická a Poříčí a v místě současné zahrady s historickými stopami. Z hlediska zeleně je plánován park v místě současné polohy vlakového nádraží směrem k řece a také v některých segmentech Žlutého kopce.

Území je limitováno především ochranným pásmem záplavového území, ochranou památek, kulturních hodnot a ochranou přírody.

Téměř polovina území starého Brna spadá pod záplavové území. Patří sem prostor v údolí. Aktivní záplavová území se nacházejí podél řeky Svratky.

Z hlediska ochrany přírody je území limitováno zejména podél řeky Svratky, kde se nachází biocentrum a biokoridor jako součást územního systému ekologické stability. Biokoridor se nachází též podél současného vlakového nádraží. Registrovaný významný krajinný prvek se nachází v těsné blízkosti řešeného území na Nových sadech a na Žlutém kopci. Významná zeleň dle Vyhlášky města Brna se v území nachází ostrůvkovitě - vnitroblok Zahradnická, prostor před DRFG Aréna, podél ulice Hybešovy a nároží

Obr. 40 Platný územní plán města Brna (Územní plán města Brna [online])

ulice Pekařské a Anenské, zeleň na západním svahu Žlutého kopce, zeleň letohrádku Mitrovských s navazující zelení u panelových domů atd.

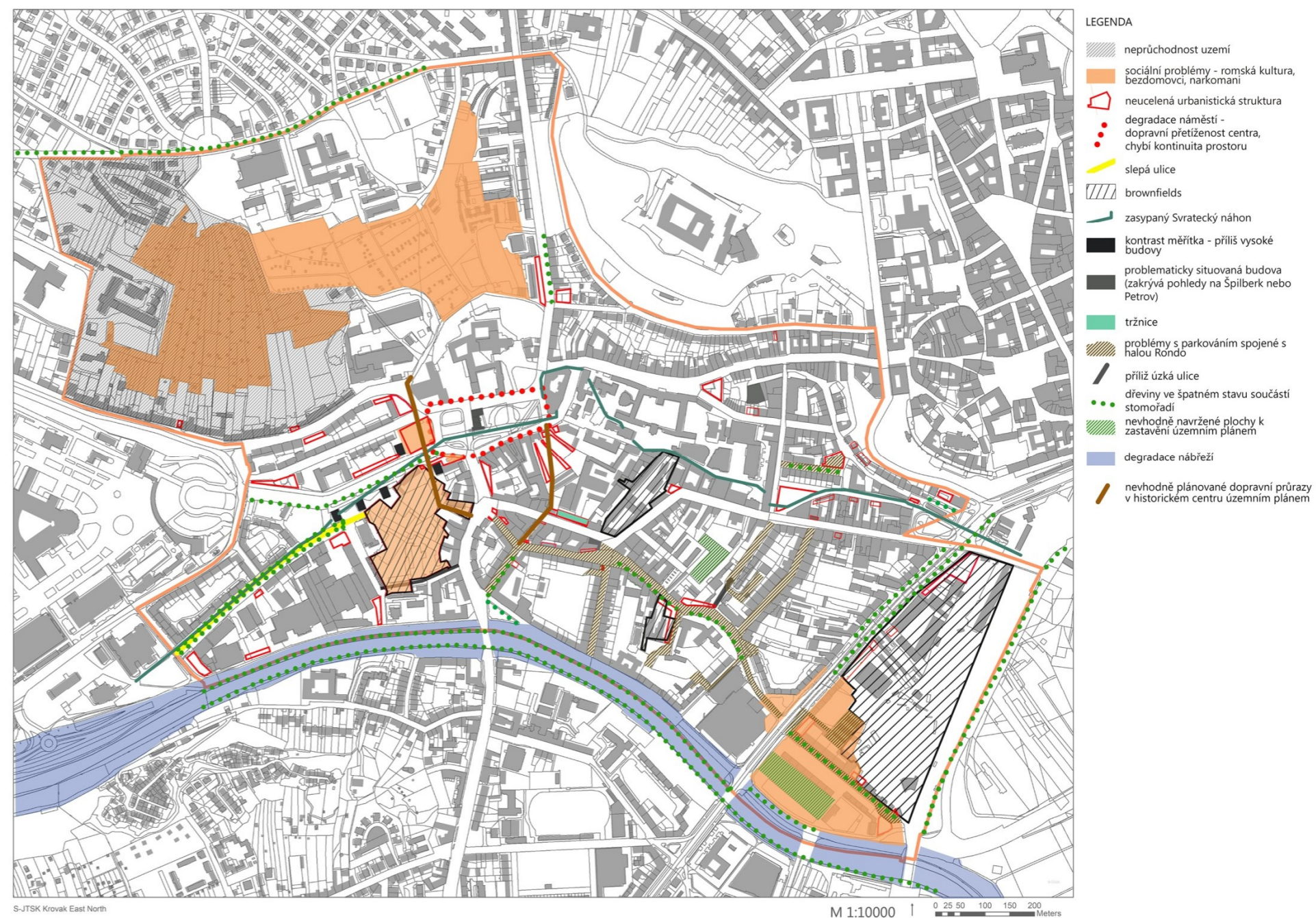
Z hlediska ochrany památek a kulturních hodnot územím prochází pásmo městské památkové rezervace, do kterého patří klášter s bazilikou a přilehlou zahradou, celý kopec Špilberk, ulice Pekařská, dále prostor od ulice Anenské a Kopečné směrem k centru a Nové Sady. V území se nachází památkově chráněné plochy zeleně v podobě parků, které Staré Brno lemují jako Denisovy Sady s parkem Studánka, park Špilberk, zahrada kláštera Augustiniánů a plocha zeleně u baziliky. V území se nachází velmi četné množství objektů zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek. Mezi ně patří stavby v ulici Pekařská, Hlinky, Pellicova, Zahradnická, Bezručka, na styku ulic Tvrdého a ulice Úvoz, také v ulici Výstavní a ojediněle také na Žlutém kopci. Patří sem i zámek Mitrovských. Území sousedí s významnou památkou - brněnským výstavištěm.

Z hlediska limitů infrastruktury prochází územím ochranné pásmo železnice, ochranné pásmo letiště. Území je též limitováno možnou kontaminací v prostoru mezi řekou a ulicí Křídlovickou (od DRFG Arény k Zahradnické ulici).

Z hlediska ostatní ochrany se v území nachází zájmová území pro bezpečnost státu - ochrana elektronické komunikační sítě.

6.10. Problémy

Problémy jsou zaznačeny na obr. 41. Mezi nejdůležitější z nich patří neucelená urbanistická struktura v podobě chybějící hmoty a místy tudíž nejasně definovaná struktura ulic a náměstí. Dále degradace jádra Mendlova náměstí pouze na dopravní uzel a roztříštěnost prostoru.

Obr. 41 Problémová mapa

Mezi další problémy patří:

- degradace nábřeží, které leží navíc nejbliže centra Brna
- žádné stopy po Svrateckém náhonu, který dříve tvořil důležitý element místa
- neprůchodnost části Žlutého kopce
- výskyt brownfields
- sociální problémy místa
  - romská kultura v prostoru ulice Křídlovická především v úseku Nové Sady – Uhelná
  - bezdomovci rozptýleně po celé oblasti a v zahrádkářských koloniích na Žlutém kopci
- negativní urbanistické zásahy
  - slepá ulice Rybářská, která byla v historii důležitou součástí středověké struktury oblasti
  - kontrast měřítka budov – panelová výstavba vůči drobné zástavbě
  - nevhodně situovaná budova velkého měřítka zakrývající pohled na Petrov
  - osamocená budova stojící uprostřed Mendlova náměstí, která zakrývá pohled na Špilberk a stojí zde bez jakékoli okolní návaznosti
- problémy s parkováním spojené s halou Rondo
- nevhodně navržené plochy k zástavbě vyplývající z platného územního plánu
- chybějící a rozpadlá stromořadí
- vietnamské tržnice v místě bývalé historické zahrady

6.11. Závěry analýz a východiska

řešení

- podpořit charakter místa, genius loci - romantická krajina a architektura; historické stopy místa, především středověká struktura; diverzita z hlediska architektury; vegetace; uzavřenost v podobě častých vnitrobloků, dvorů; připomenout Svratecký náhon
- revitalizace nábřeží
- zachovat urbanistické kompoziční principy – jak historické (především středověká struktura v podobě uzavřenosti prostorů; pohledy na dominanty Petrov, Špilberk apod.; nepravidelnost prostor), tak novodobé (osovost, pravidelná struktura, pohledy, otevřenost)
- ucelit urbanistickou strukturu:
  - jasně definovat strukturu ulic a náměstí
  - vytvořit chybějící propojení ulicemi (dostavět ulici Rybářskou), cestami, především umožnit průchodnost Žlutého kopce
  - doplnit chybějící hmotu nejen budovami, ale i zahradami na konstrukci, doprovodem cest a jinou zelení
  - dát funkci brownfields
  - upravit negativní urbanistické zásahy - např. kontrast měřítka budov
  - zklidnit a ucelit jádro oblasti Starého Brna - Mendlovo náměstí
  - zdůraznit propojení center Starého Brna a centra Brna - ulice Pekařská
- pomoci řešit sociální problematiku (sociálně slabší

obyvatelstvo, romská kultura, bezdomovci)

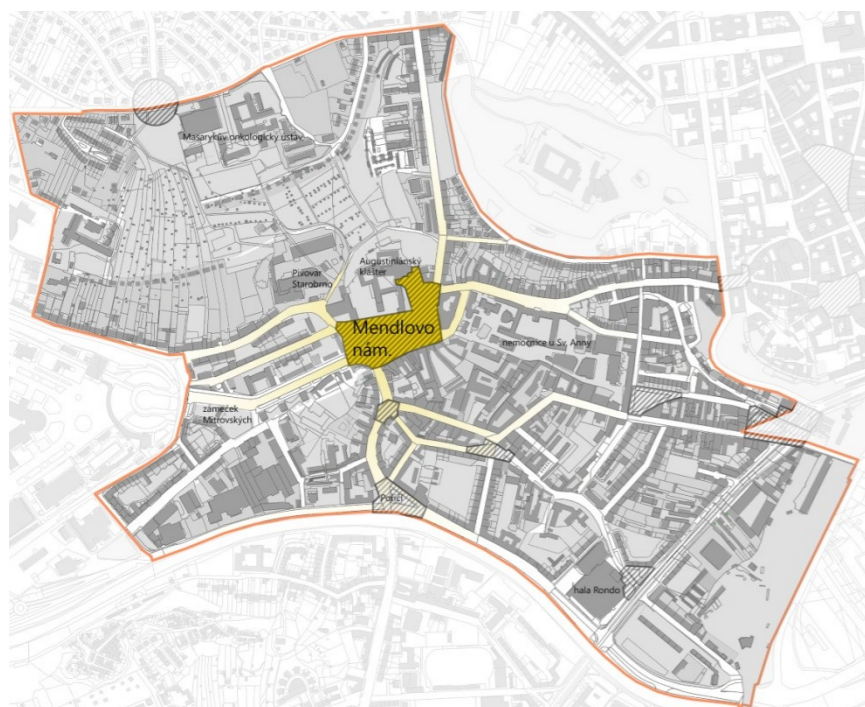
- rozvíjet stávající systém zeleně a veřejných prostor - náměstí, ulice, vnitroblok, dvory a zahrady
  - přivést uživatele prostoru z hlavního centra Brna do důstojného **centra Starého Brna a k řece Svatce systémem zeleně**. Ve Starém Brně je řeka nejbliže centru Brna!
  - **propojit ulici Křídlovickou s Rybářskou ulicí a vytvořit tak páteř klidové části s navazujícími přístupnými vnitroblokovými parky, zahradami a dvory.**
- zajistit ochranu historických stop místa
  - stopy historických zahrad nezastavovat a navázat na ně tvorbou zahrad inspirací z předchozí kompozice (oblast Jircháře atd.); obnovit v místě současné vietnamské tržnice zahradu inspirovanou původní historickou zahradou
  - dále nenarušovat středověkou strukturu, především celé jádro Mendlova náměstí
- potřeba regulovat dopravu a parkování především u DRFG Aréna
- obnova městské zeleně

7. Návrhové řešení

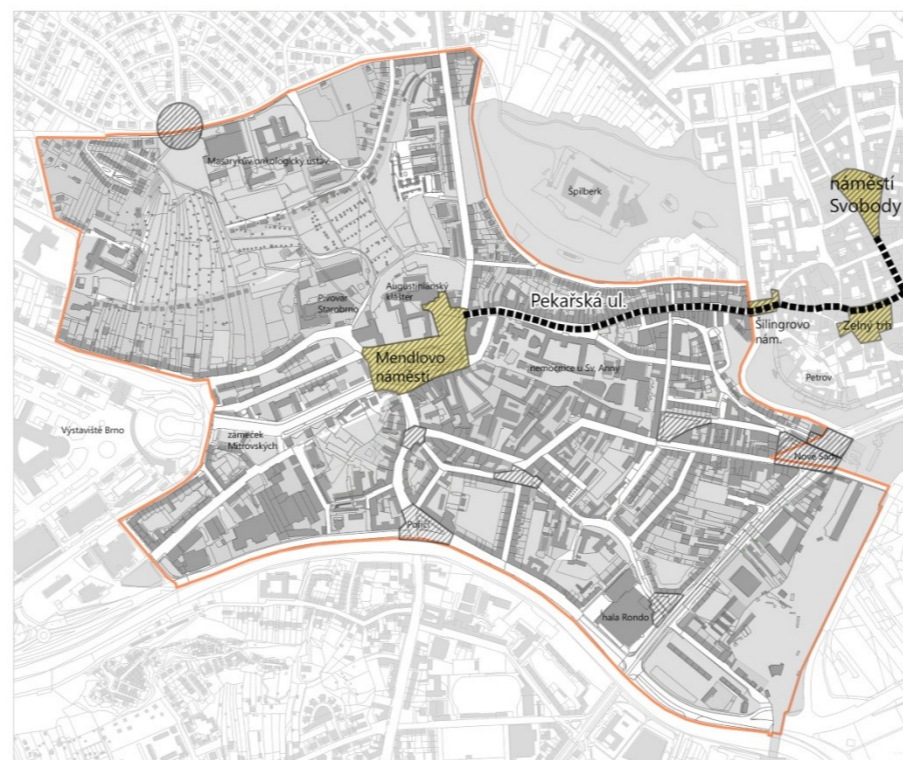
Návrh řešení vychází z východisek, které reagují na problémy v území. Návrh řešení je rozdělen do návrhu ideového konceptu řešení veřejných prostor Starého Brna, konceptu řešení ulice Křídlovické a studie vybraných prostor ulice Křídlovické.

7.1. Ideový koncept řešení veřejných prostor Starého Brna

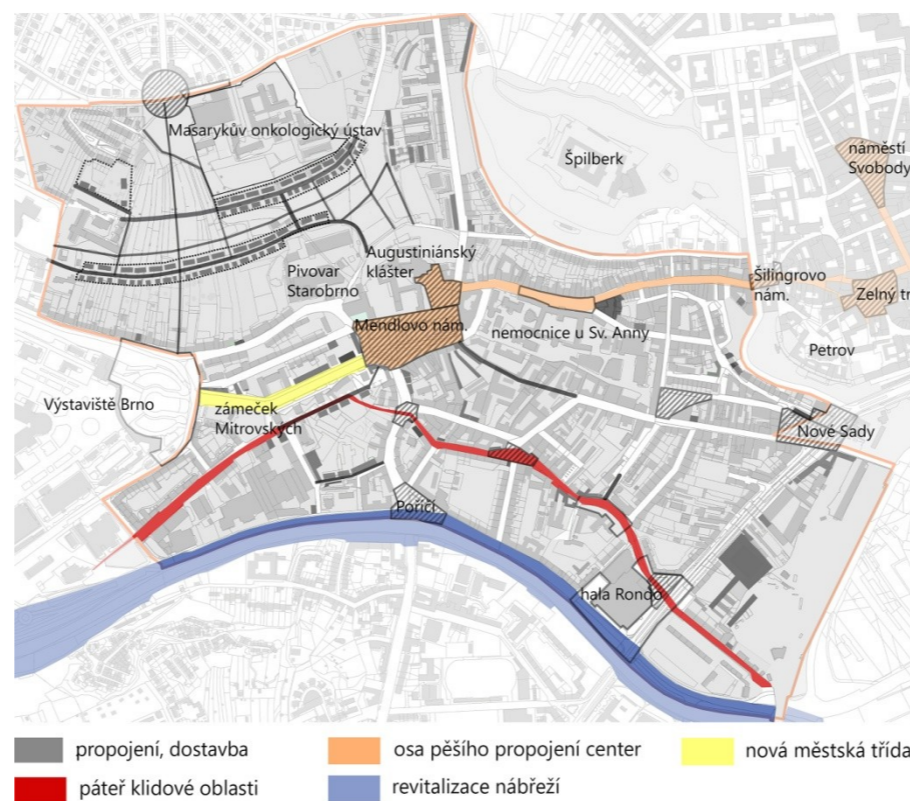
Východiska návrhu veřejných prostor Starého Brna jsou shrnuta v předchozí kapitole. Ideový koncept je uveden na obr. 51 a jeho zjednodušená verze na obr. 50. Schéma vyznačují důležité body konceptu - posílení jádra čtvrti (navrácení důstojnosti Mendlovu náměstí) na obr. 42, zdůraznění propojení ulice Pekařská (spojení centra Starého Brna a centra Brna) viz obr. 43, ucelení urbanistické struktury (obr. 44) a navrácení vody (obr. 45). Schéma s vyznačením cílů cest Starým Brnem (obr. 46) je důležitým podkladem pro návrh ideového konceptu.

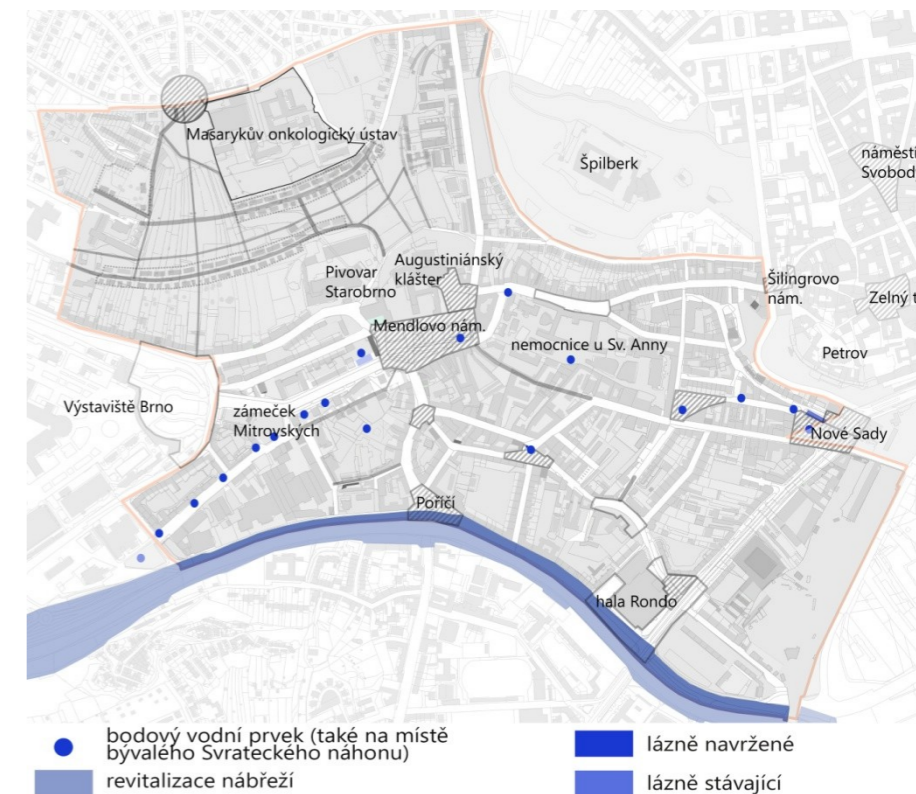
Obr. 42 Schéma - posílení jádra čtvrti

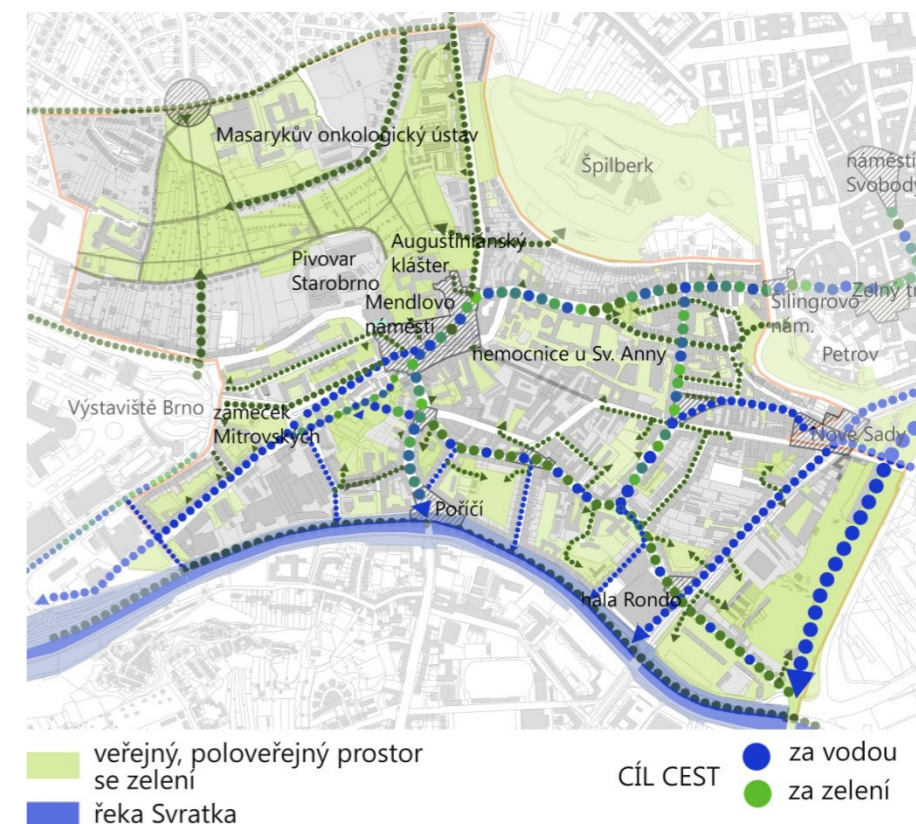
Obr. 43 Schéma - zdůraznění propojení center ulic Pekařskou

Obr. 44 Schéma - ucelení urbanistické struktury

Obr. 45 Schéma – navrácení vody

Obr. 46 Schéma - cíle cest

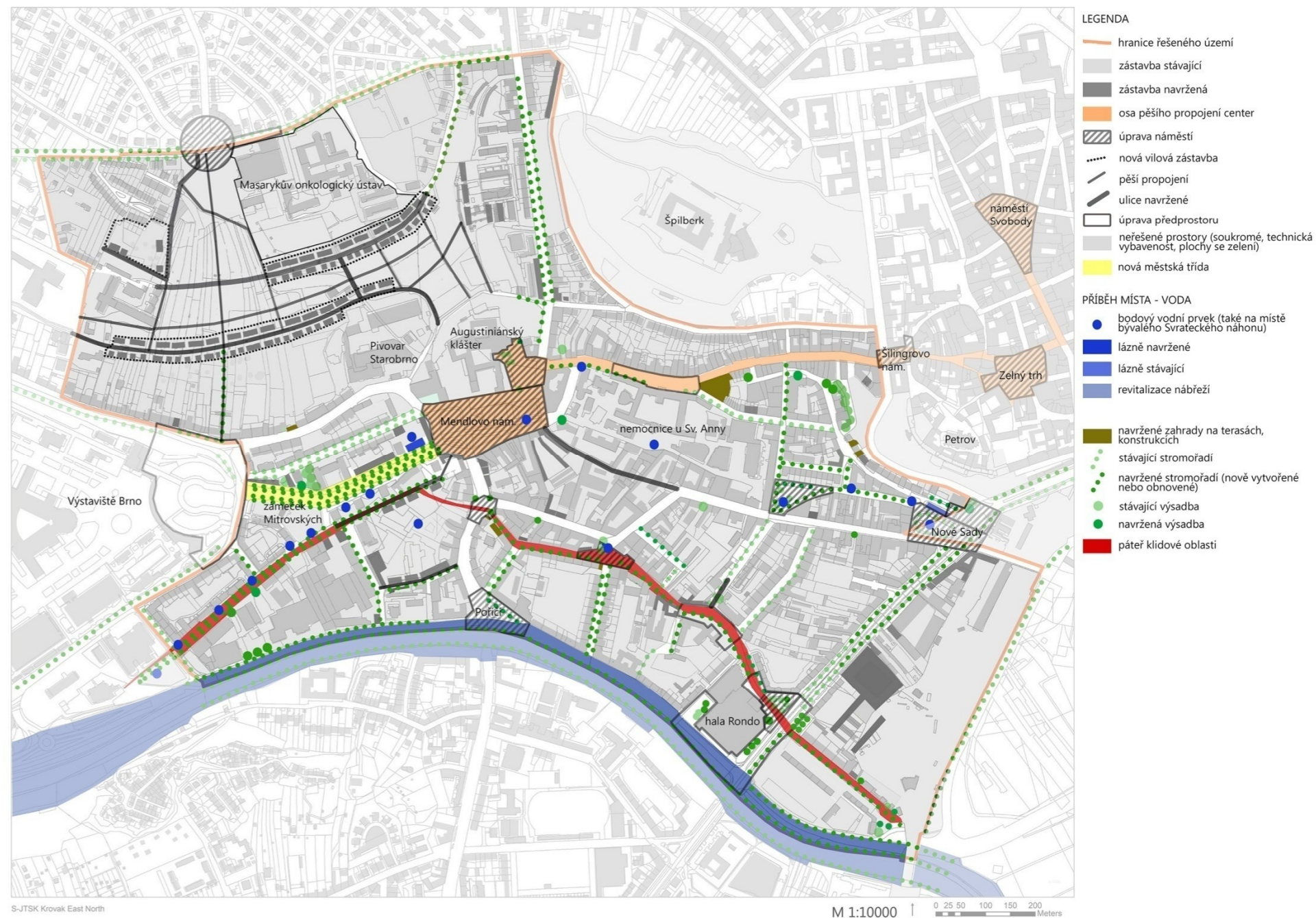
Idea vychází ze struktury prostoru, kterou tvoří 3 výrazné linie a bodové prvky (obr. 47). Linie představují důležitou kostru území, které budou vždy v území dominovat. Linie tvoří řeka s nábřežím, páteř klidové oblasti vzniklá propojením ulic Rybářské a Křídlovické a nakonec výrazná zelená linie parků, která ohraničuje území. Hranicí území je též i řeka. Páteř klidové oblasti je cestou provázející návštěvníka po vnitroblokových parcích, dvorech a zahradách na ulici Křídlovické a Rybářské. Tato páteř prochází územím a vede skrze velký vnitroblokový vodní park v ulici Rybářské. Bodové prvky představují vodní prvky, upomínající na bývalý Svratecký náhon.

Tato cesta vedoucí po ulici Křídlovické a Rybářské má silnou sociální ideu, má spojit místní obyvatele ulice s místem tím, že se budou sami podílet na výtvarném ztvárnění povrchu chodníku. V oblasti ulice Křídlovické a Rybářské žijí také sociálně slabší skupiny, romské

- linie páteře klidové oblasti (ulice křídlovická)
- linie řeky Svatky
- linie ohraničení zelení (parky)
- bodové vodní prvky

Obr. 47 Idea návrhu konceptu čtvrti Starého Brna

Obr. 48 první fáze konceptu - ucelení urbanistické struktury

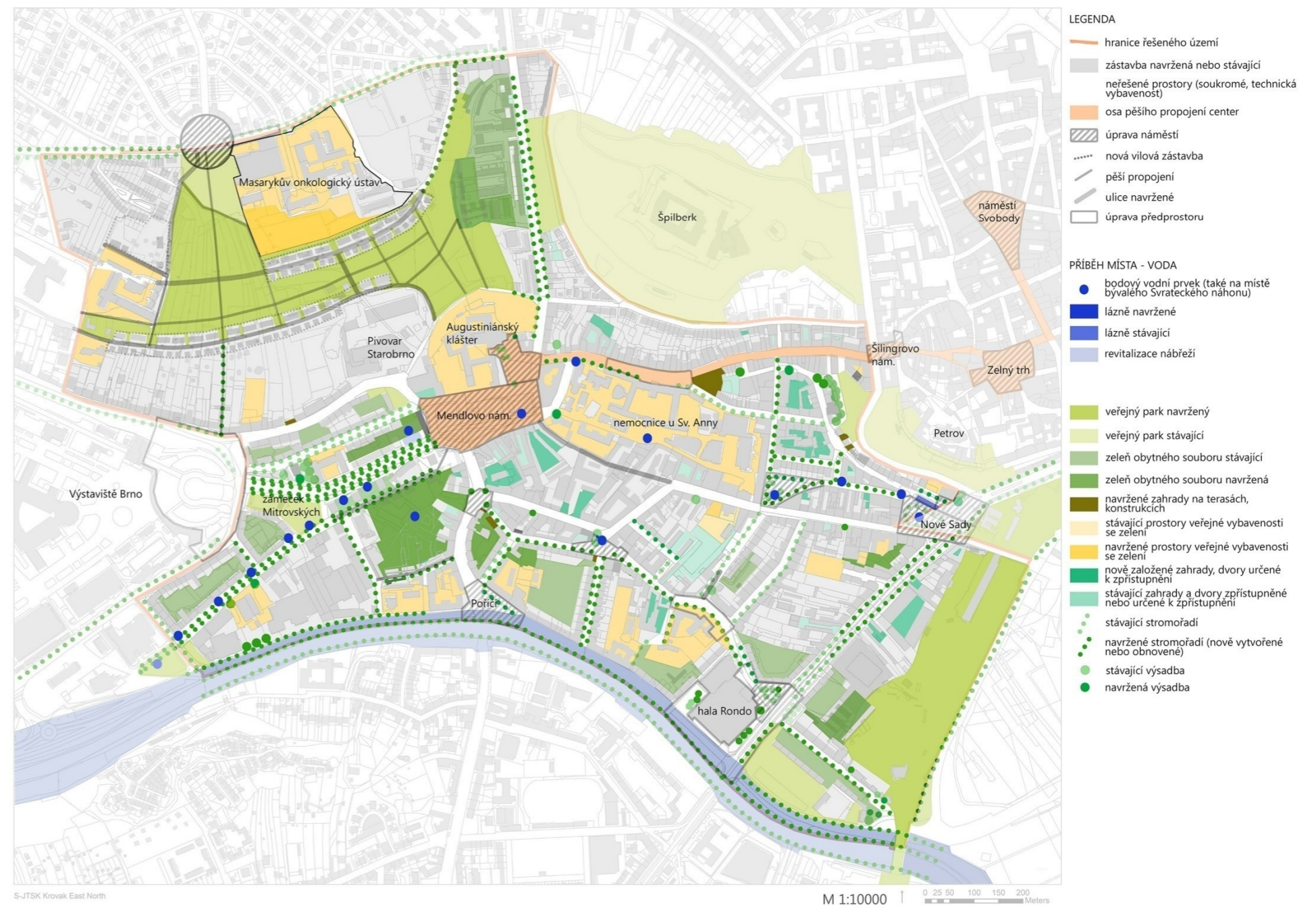
obyvatelstvo a návrh se snaží na to reagovat. Výtvarným ztvárněním je myšlena tvorba barevných maleb a kreseb na chodníku (chodník po levé straně) pod vedením umělců, kteří dají výtvarnému ztvárnění chodníku předem jasný řád a strukturu, aby se zabránilo přílišnému chaosu, a budou akci korigovat. V některých místech bude ulice řešena bez kreseb, aby prostor byl příjemný a zajímavý, ne jednotvárný. Četnost kreseb a pestrost se může zvyšovat v místech v blízkosti škol, vstupu do vnitroblokových parků, veřejně přístupných dvorů a zahrad v ulici. **Z výtvarného ztvárnění by měla být zřejmá rozmanitost sociálních vrstev, jednotlivců, všech, kteří se budou akce účastnit.** Rozmanitost v podobě barev a tvarů. **Výtvarné ztvárnění může být řešeno též komiksy vyprávějícími příběh Starého Brna nebo příběh ulice Křídlovické a Rybářské.**

Návrh ideového konceptu byl rozfázován do dvou fází - 1. ucelení urbanistické struktury oblasti (obr. 48) a 2. systému zeleně (obr. 49). Fáze ucelení urbanistické struktury dává oblasti jasný řád, na který lze dále navázat určením charakteru prostor a jednotlivých ploch.

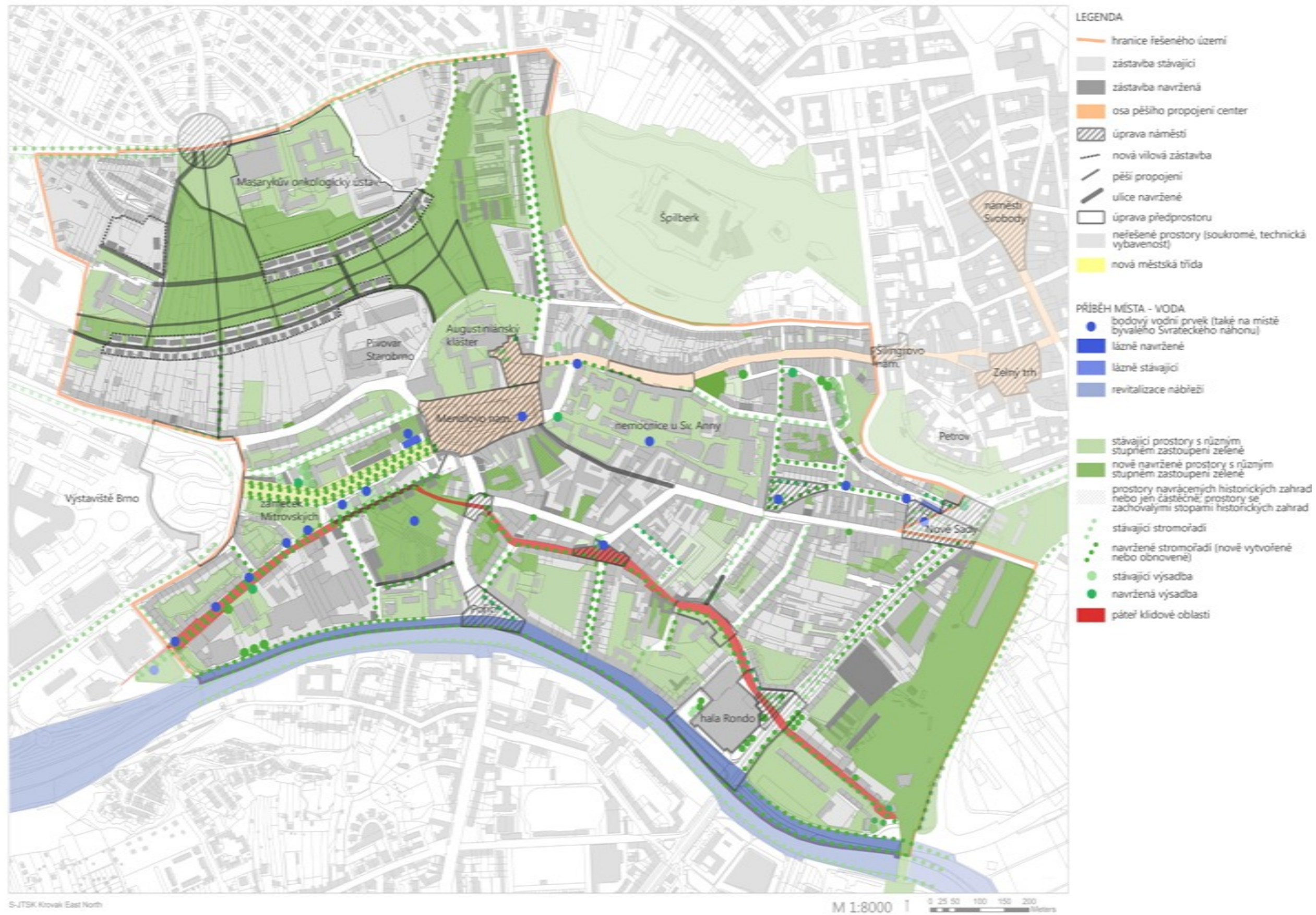
Ucelení urbanistické struktury je dosaženo pomocí doplnění struktury čtvrti zástavbou, různými formami zeleně od alejí po zahrady na konstrukci. Dále stanovením cest (vytvoření nových ulic popř. pěších cest) a uzlů. Cílem bylo také dotvořit ohraničení prostoru a dát strukturu prázdným nefunkčním plochám. Návrh řeší dotvoření nástupů ulic, kterou jsou v některých místech dnes nefunkční nebo zcela chybí.

Systém zeleně se již zabývá určením funkcí jednotlivých ploch se zelení. Návrh počítá se zachováním stop historických zahrad a plánuje je chránit před možnou zástavbou. V místě některých bývalých historických zahrad viz příloha č. 4 jsou navrženy zahrady, jejichž kompozice se bude inspirovat historickou kompozicí. Taková zahrada se

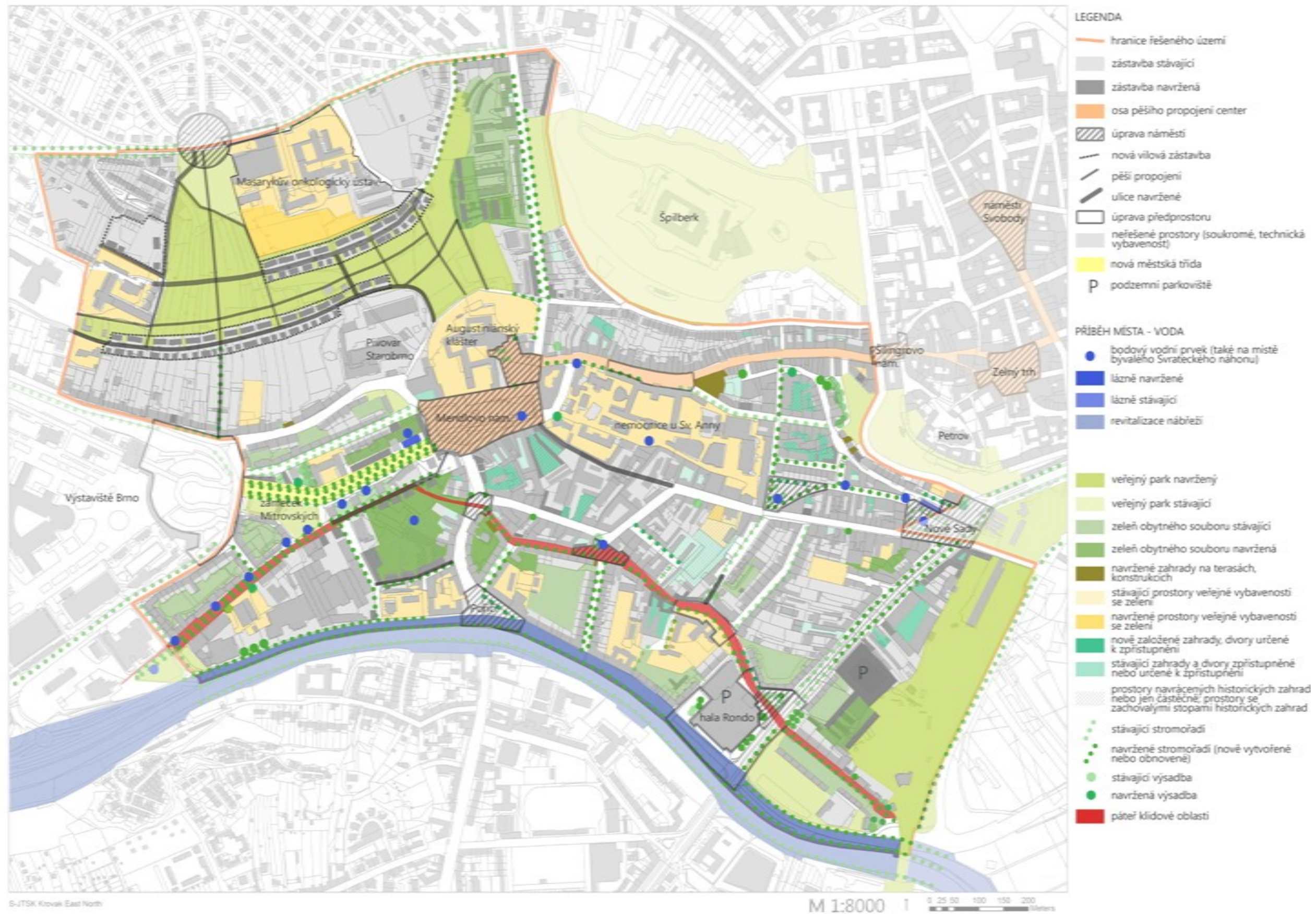
nachází

Obr. 49 fáze konceptu - systém zeleně

Obr. 50 Výsledný ideový koncept řešení veřejných prostor - zjednodušená varianta

Obr. 51 Výsledný ideový koncept řešení veřejných prostor Starého Brna

v ulici Václavská, kde je v místě historické zahrady dnes vietnamská tržnice. Další zahrady se nachází ve vnitrobloku v ulici Anenská, Jircháře, na Mendlově náměstí (pavlačový dvůr) a v ulici Křídlovické (dvůr s letitým solitérem). Tyto zahrady by měly být veřejnosti přístupné. Návrh počítá se zachováním a zpřístupněním zahrady se stopami historické zahrady v ulici Hybešova, o které dnes jen málokdo ví.

Některá návrhová řešení a současný stav jsou patrná na obr. 52 - 62. Především je zde znázorněn **princip řešení proluk a volných ploch pomocí zahrad na konstrukci** (zimní zahrad atd.) **nebo terasovými zahradami**. Takové terasové zahrady jsou navrženy **v místě nefunkčního nároží ulice Anenská a Pekařská u nemocnice sv. Anny**, kde terasy vystaví chybějící hmotu nároží. **Touto zahradou je navíc řešen problém vizuálního zakrytí katedrály Petrova nevhodnou zástavbou** příliš rozměrného bytového domu s hotelem. Stromy na terasové zahradě tak dosáhnou výšky rozměrné stavby a vytvoří zelenou clonu.

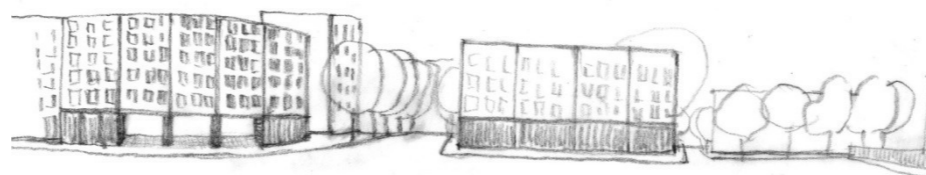
Za zmínku stojí uvést pár bodů z návrhu. Brownfield v místě bývalé ulice Rybářské je řešen jako vnitroblokový park ohraničený bytovou zástavbou. Ulice Rybářská je dostavěna a ústí navrhovanou nárožní zástavbou do Mendlova náměstí. Toto vyústění bude pouze pro pěší. Zároveň dostavěná ulice Rybářská vede lidi k parku. Na Žlutém kopci je navrhovaná postupná konverze z chatových osad, kde se často zdržují bezdomovci na zástavbu charakteru vilové zástavby, řadových domů nebo terasových domů s výhledem na Brno. Problémy s parkováním DRFG Arény řeší podzemní parkoviště v aréně a nedaleké velké podzemní parkoviště v ulici Nové Sady v blízkosti současného nádraží. Návrh počítá s přesunem nádraží a vytvořením parku, který navazuje na zelený prstenec města Brna a vede k řece Svatce.

Návrh se odlišuje od platného územního plánu města Brna

v těchto nejdůležitějších bodech. Návrh počítá pouze s dopravním průrazem v ulici Hybešova, nepočítá s průrazy v ulici Ypsilantiho a průraz skrze současný brownfield přes ulici Rybářskou. Tyto dva průrazy nejsou v návrhu respektovány, protože by narušily již nyní porušenou historickou strukturu jádra Starého Brna. Tyto průrazy se sice snaží svést dopravu okruhem okolo Mendlova náměstí a ulehčit tak současně tíživé dopravní situaci, ale způsobily by pravděpodobně špatnou orientaci v prostoru a porušily historické jádro. Návrh nepočítá se zástavbou v místech výskytu stop historických zahrad a zástavbou parku u nábřeží v ulici Poříčí v blízkosti DRFG Arény. Návrh nerespektuje též navržené rozložení zástavby na Žlutém kopci, ale naopak se snaží vytvořit větší plochu parku tvořící zelený pás (náznak zeleného horizontu) a uspořádání zástavby jako na druhé polovině Žlutého kopce. Park na Žlutém kopci do sebe vtahuje navrženou zástavbu tak, že mezi navrhovanou zástavbou tvoří zelené pásy, kudy park vbíhá do zastavěného území.

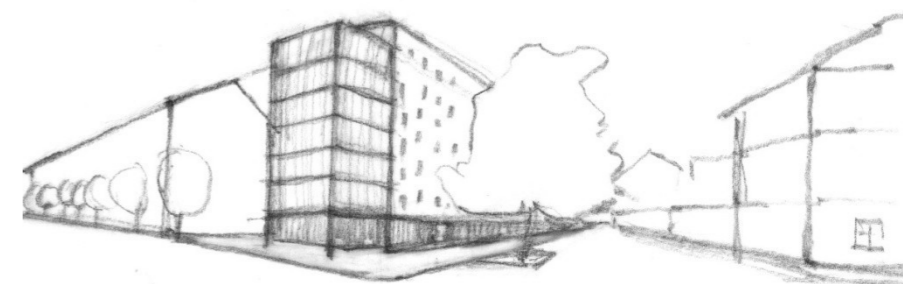
Obr. 52 Stávající stav neucelené urbanistické struktury západní strany Mendlova náměstí (obrázek převzat z Mapy Google)

Obr. 53 Navrhované řešení doplňující urbanistickou strukturu západní strany Mendlova náměstí

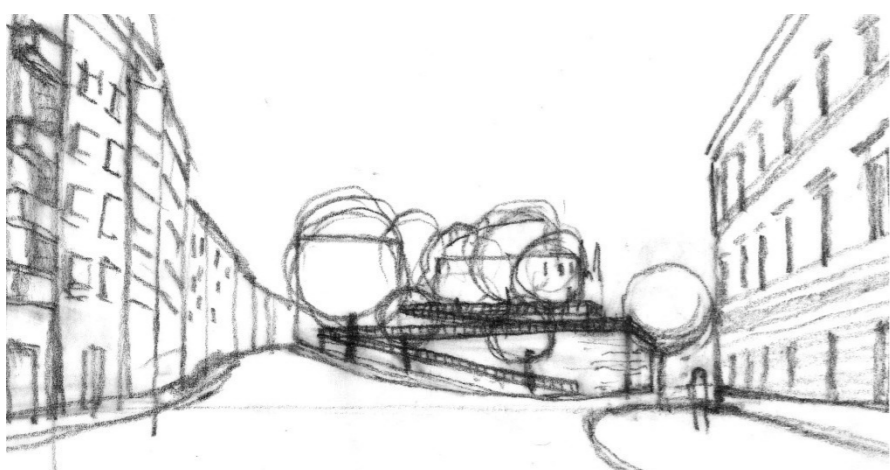
Obr. 54 Stávající stav chybějícího nároží v ulici Křídlovická

Obr. 55 Návrhové řešení doplnění nároží zahradou na konstrukci (zimní zahradou)

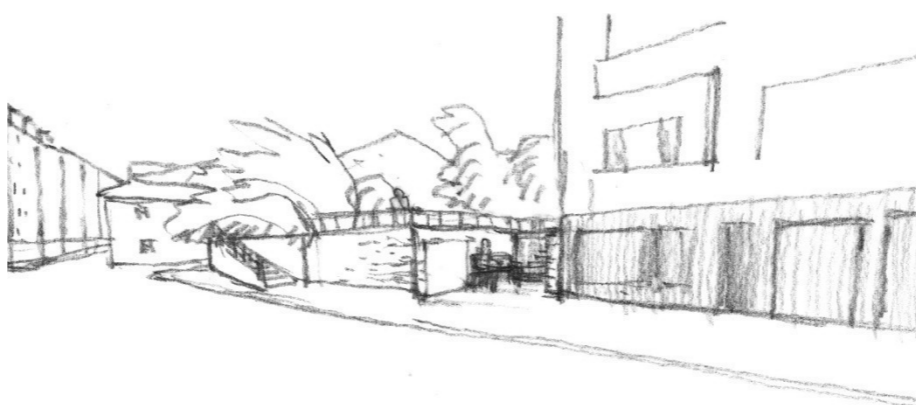
Obr. 56 Stávající stav chybějícího nároží v ulici Pekařské a zakrytý pohled na katedrálu Petra nevhodně dimenzovanou budovou

Obr. 57 Návrhové řešení doplňující hmotu nároží pomocí terasovitých zahrad odclánějící negativní zakrytí Petra nevhodně dimenzovanou budovou

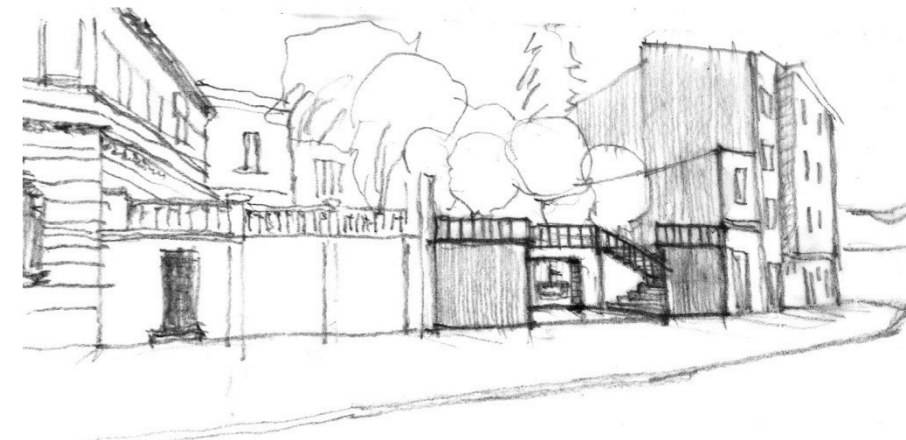
Obr. 58 Stávající stav proluky v ulici Kopečné

Obr. 59 Navržený stav řešení proluky v ulici Kopečné pomocí veřejné zahrady na terase

Obr. 60 Stávající stav proluky v ulici Hlinky

Obr. 61 Navržený stav řešení proluky v ulici Hlinky pomocí terasové zahrady

Obr. 62 Atraktivní pohled z navrhované terasovité zahrady na protější stranu ulice s cenným secesním domem

7.2. Koncept řešení ulice Křídlovické

Koncept ulice Křídlovické (obr. 64) sleduje koncept vytvoření **páteřní klidové oblasti** v prostoru ulice Křídlovické - vnitroblokového vodního parku - ulice Rybářské. Tato páteř prochází jednotlivými parky, zahradami a dvory, které jsou z ulic přístupné veřejnosti. Jak už bylo popsáno výše, tato linie reaguje na sociální problematiku oblasti a je tvořena chodníkem s barevnými malbami a kresbami místních obyvatel. Tato linie má silný **sociální význam**, jak už bylo výše uvedeno, má totiž spojovat místní obyvatele různých sociálních vrstev, mezi které patří zejména sociálně slabší a problematičtější skupiny (romská komunita). V prostoru se zdržují též lidé bez domova. Tento veselý chodník spojuje místní obyvatele s místem a přiznává tak pestrost sociálních skupin, které v něm žijí. Místo tak pestrým chodníkem získá na atraktivitě a lidé jej budou brát za svůj, tím prostor bude mít i přirozený dohled a větší bezpečnost. Návrh cesty s kresbami reaguje též na velké množství dětí, které se v ulici nachází díky přítomnosti základní a mateřské školy a bytových domů.

Cílem konceptu je sjednotit prostor neucelené urbanistické struktury doplněním zástavby a jednostranou alejí, která spojí celý prostor v celek. Ulice je z hlediska dopravy zúžena na jednosměrnou komunikaci. Levá strana ulice je výrazně zbytněna, naopak pravá část slouží především k parkování.

Neucelená urbanistická struktura ulice Křídlovické je způsobena chybějící hmotou v nástupním prostoru ulice, v prolukách, z nichž některé jsou řazeny mezi brownfields. Návrh dostavuje tyto volné prostory pomocí zástavby, zahradami na konstrukci nebo doplňuje stromy. Návrh počítá s dotvořením lákavých vstupů do vnitroblokových parků.

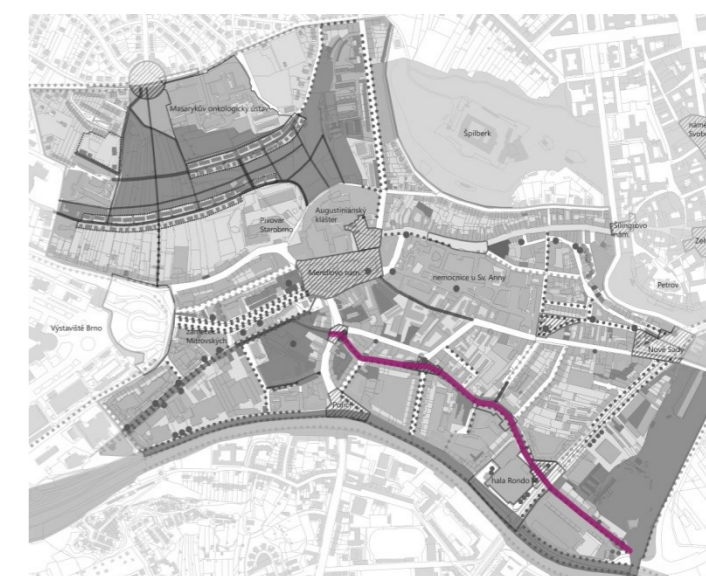
Základní idea ulice Křídlovické je cesta, která spojuje

jednotlivé uzly. Uzly jsou jinak ztvárněny než cesta a to tak, aby byly zapamatovatelné. Uzly se řídí ideou „rohy, růžky“, která se snaží zdůraznit nároží žulovou mozaikou 6/6 kladenou paralelně s okrajem nároží, stromy na nároží apod.

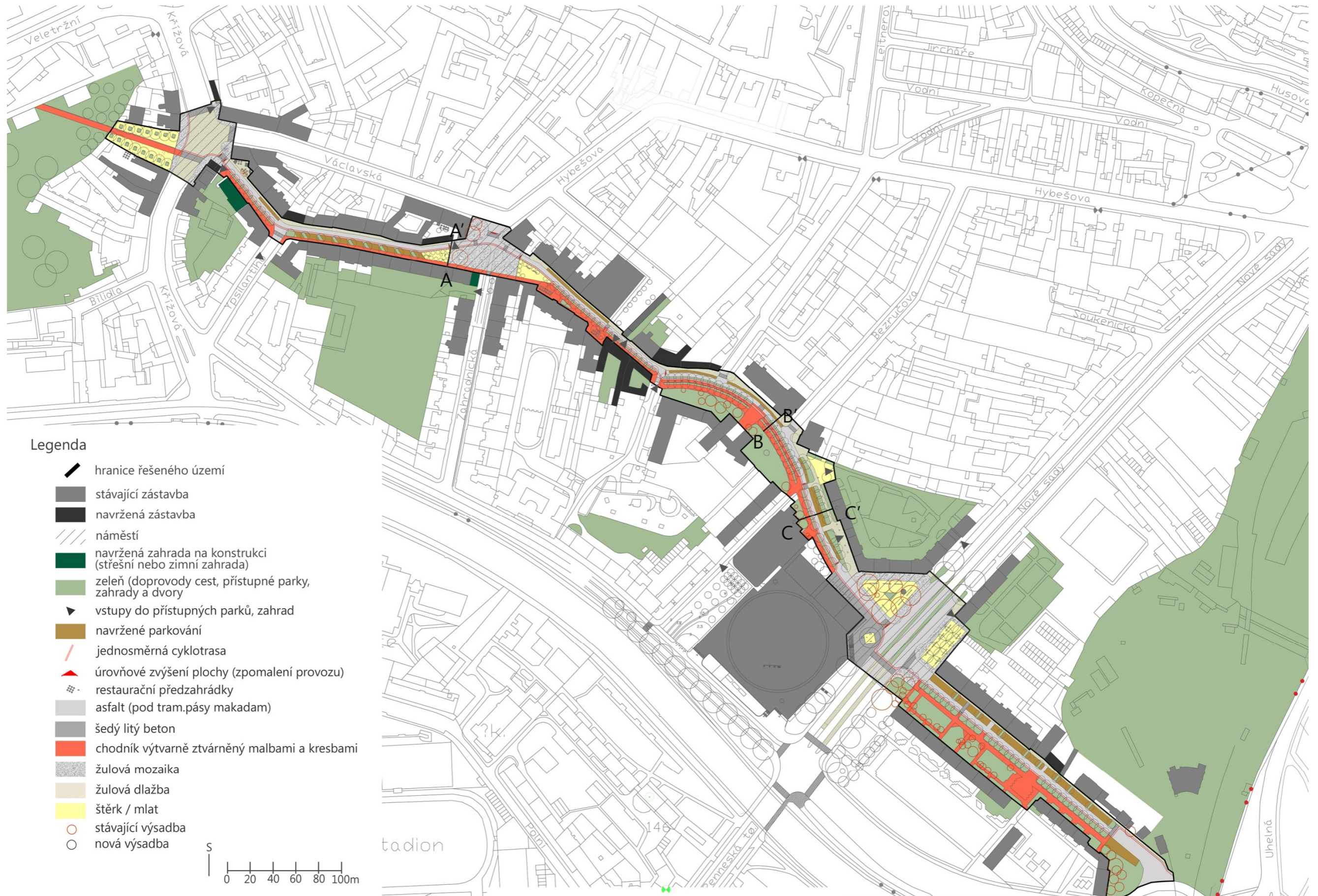
Ulicí prochází jednosměrná cyklotrasa. Cyklotrasa je navržena v koncepci cyklistické dopravy města Brna. Ulici oživují i restaurační předzahrádky, které do nepravidelné středověké ulicovky dobře zapadají.

Povrchy ulice tvoří po levé straně, která slouží především obytné funkci, litý asfalt světle šedivé barvy pokrytý barevnými kresbami a malbami vytvořenými místními obyvateli. Výrazné malby a kresby se nachází zejména u vstupu do vnitroblokových park, zahrad, dvorů, kde upozorňují na vstup do těchto prostor. Levá část ulice je tvořena žulovými deskami (štípanými okraje) velikosti 20/15, jež se podobají dlažbě patrné z historických fotografií např. obr. 3, 4, 66, 67 a 75. Povrch silnice je tvořena asfaltem. Obrubníky jsou navrženy žulové.

Sociální problematiku může napomoci řešit i zavedení centra aktivit pro všechny sociální skupiny v budově parku u bytových domů ulice Křídlovické nebo v budově plánovaného parku v místě dnešní polohy nádraží.

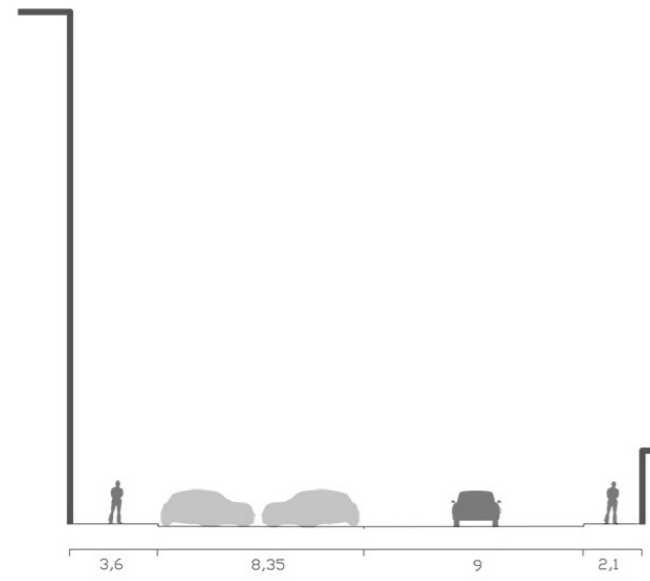
Obr. 63 Zobrazení řešeného prostoru ulice Křídlovické v rámci Starého Brna

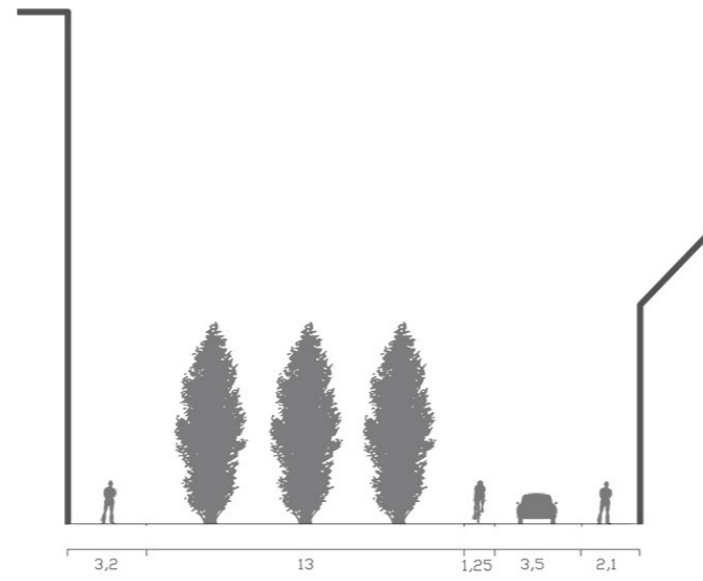
Obr. 64 Koncept řešení ulice Křídlovické

ŘEZ A-A'
STÁVAJÍCÍ STAV

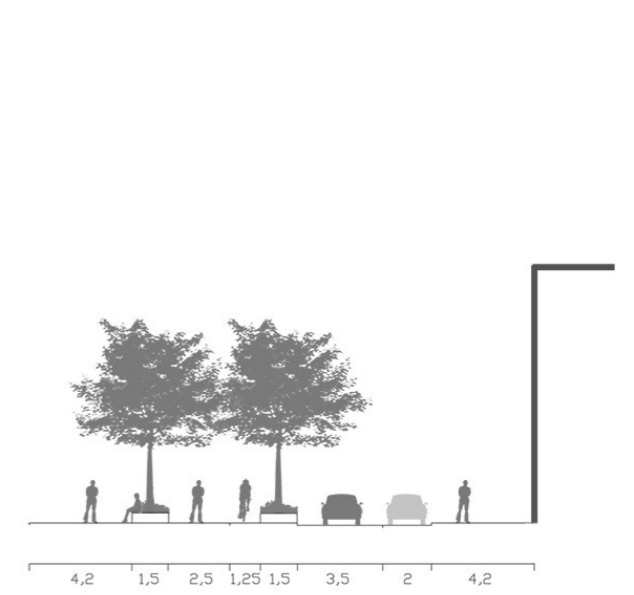
NAVRŽENÝ STAV

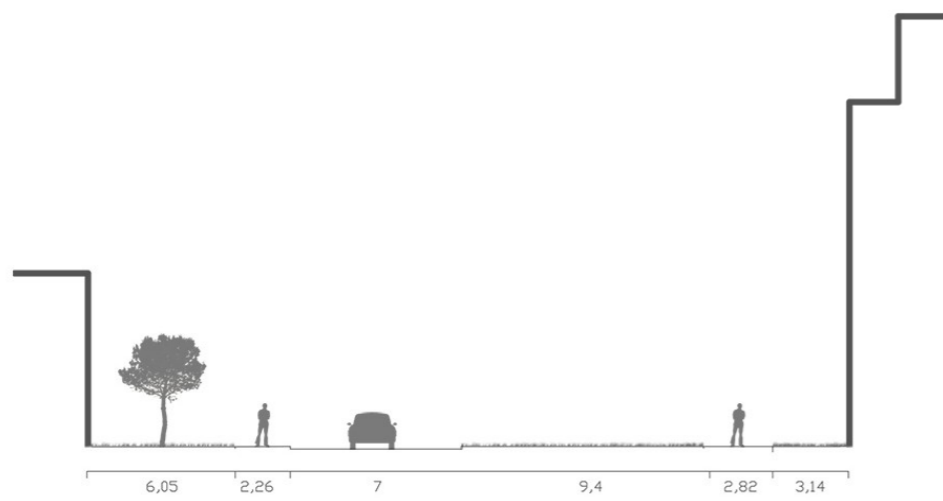
ŘEZ B-B'
STÁVAJÍCÍ STAV

NAVRŽENÝ STAV

ŘEZ C-C'
STÁVAJÍCÍ STAV

NAVRŽENÝ STAV

Obr. 65 Řezy ulicí Křídlovickou

7.3. Studie části ulice Křídlovické

Studie se zabývá řešením dvou prostor na ulici Křídlovické.

7.3.1. Prostor dopravního náměstí

Křížová/Křídlovická/Václavská

Idea návrhu představuje - **rohy, růžky**, které jsou zdůrazněny v návrhu dotvořením nároží, jejichž tvar zdůrazňuje žulová dlažba (mozaika) kladená paralelně s nárožím. Dlažba tak kopíruje obrys nároží a činí ho zjevnějším. Idea „rohy, růžky“ navazuje na ideu bakalářské práce Veřejné prostory Starého Brna (Černá, 2013), v rámci které byla tato idea stanovena jako charakteristický prvek uzlových prostor nároží ulice Křídlovické. Idea je sjednocujícím prvkem celé ulice.

Návrh (obr. 69) respektuje ideový koncept řešení ulice Křídlovické s veselou linií pěšího tahu s barevnými kresbami místních obyvatel, především dětí.

Návrh se zabývá problémy prostoru, např. neucelená urbanistická hmota v podobě chybějícího nástupního prostoru do ulice Křídlovické, který se snaží řešit střešní zahradou na budově pojišťovny s mozaikou Modrého lva a konstrukcí balkónů stávajícího panelového domu. Dále roztržitěné vnímání prostoru náměstí, který se návrh snaží sjednotit pomocí dlažby a prostorového ohraničení. Návrh odstraňuje parkovací místa z nároží před budovou u Kouřícího králíka a rozšiřuje o tyto plochy prostor nároží. Nevídný prostor nároží se snaží návrh zobytnit pomocí restaurační předzahrádky, dřevin, míst k posezení ve stínu stromů a konstrukcí se zelení.

Návrh řeší propojení ulice Křídlovické s vnitroblokovým parkem pomocí lákavého vstupního prostoru do parku a

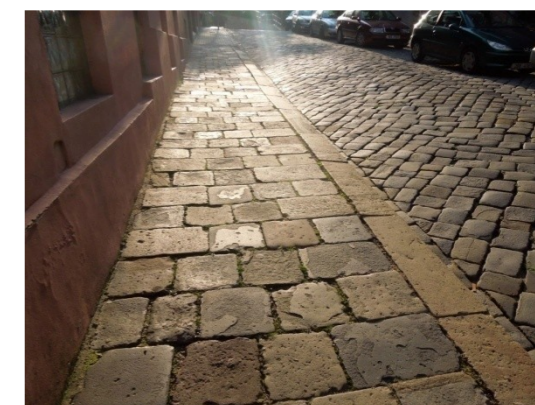
pokračováním pěšího tahu s barevnými kresbami z ulice Křídlovické a láká tak uživatele pokračovat v cestě dál do parku. Vstupní prostor s vodními prvky (ryby, vodní kanál) ohlašuje blízkost vodního parku. Vodní kanál doslova vede návštěvníky k cíli. Vnitroblokový park u ulice Rybářské navazuje na historii místa, kde dříve bývaly rybí sádky, papírny a další průmyslové objekty využívající vodu Svrateckého náhonu v ulici Rybářské. Vodní prvky ryb v podobě různě velkých soch ryb představují vodní stříky, které fungují jako herní prvek pro děti. Vodní stříky různých typů jsou pomocí pedálů uváděny do provozu (při sešlápnutí pedálu voda vystřikuje).

V prostoru náměstí jsou využívány zelené vertikály - vertikální zelené prvky v podobě stěn porostlých loubincem, který se již v místě nachází (dům u Kouřícího králíka). Tyto vertikály pokrývají jak holé stěny budov v místě rozpadlé urbanistické struktury, tak vyznačují místa k pobytu v podobě střešní zahrady na budově pojišťovny s mozaikou Modrého lva, dále se uplatňují v konstrukci balkónů, restaurační předzahrádky a vstupu do vnitroblokové zahrady na nároží Křížová a Václavská atd.

Ve vstupní části parku ohraničené zástavbou jsou vytvořeny vstupy do dvorů. Po jedné straně u starého pavlačového domu se jedná o vstup do restaurační zahrádky. V rámci celého prostoru se počítá s vytvořením zasakovacích pásů a retenčních prvků, které budou umožňovat přirozený vsak vody. Součástí zasakovacích prvků jsou i trvalkové výsadby pod stromy ve vstupní části parku. Je počítáno se zasakovacími prvky v mlatové ploše vstupního prostoru. U stromů budou instalovány závlahové sondy. Vsak vody je umožněn skrze dlažbu, která je pod stromy kladena s většími spárami, kde je počítáno se samovolným rozvojem vegetace - mechu apod.

Obr. 66 Historická fotografie zájezdního hostince Modrý lev (Filip, 2003)

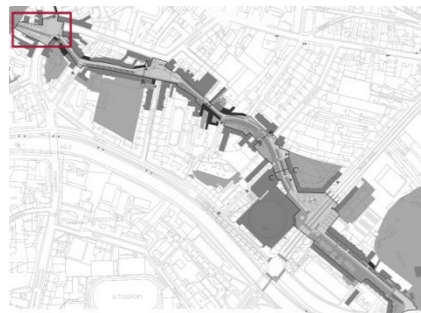

Obr. 67 Příklad historické dlažby ve Starém Brně (ulice Anenská)

Navržené výsadby dřevin a trvalek

Výsadba dřevin je zastoupena *Acer campestre*, *Pyrus calleriana* 'Chanticleer' a *Prunus avium* 'Plena'. Na stěny fasád je použita liána *Parthenocissus tricuspidata*.

Výsadbu podrostových trvalek pod dřevinou *Acer campestre* a *Pyrus calleriana* 'Chanticleer' tvoří *Anemone hupehensis*, *Alchemilla mollis*, *Geranium x cantabrigiense* 'Cambridge', *Waldsteinia ternata*, *Galanthus nivalis*, *Puschkinia scilloides* a *Hedera helix*. Tato výsadba podrostových trvalek se též nachází pod jedincem *Pyrus calleriana* 'Chanticleer'.

Obr. 68 Zobrazení řešeného prostoru v rámci ulice Křídlovické

Legenda

nově navržená výsadba

- Acer campestre*
- Prunus avium 'Plena'*
- Pyrus calleryana 'Chanticleer'*
- podrostové trvalky
- retenční prvky

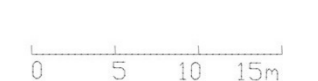
stávající výsadba

- Prunus fruticosa 'Globosa'*

- stávající *Parthenocissus tricuspidata*
- navržený *Parthenocissus tricuspidata*
- sedací prvky (vyvýšený záhon s loubincem)
- vodní prvky
- lavičky
- dlažba kladená s většími spárami (propustný prostor pod stromy)
- restaurace
- vstupy
- budovy

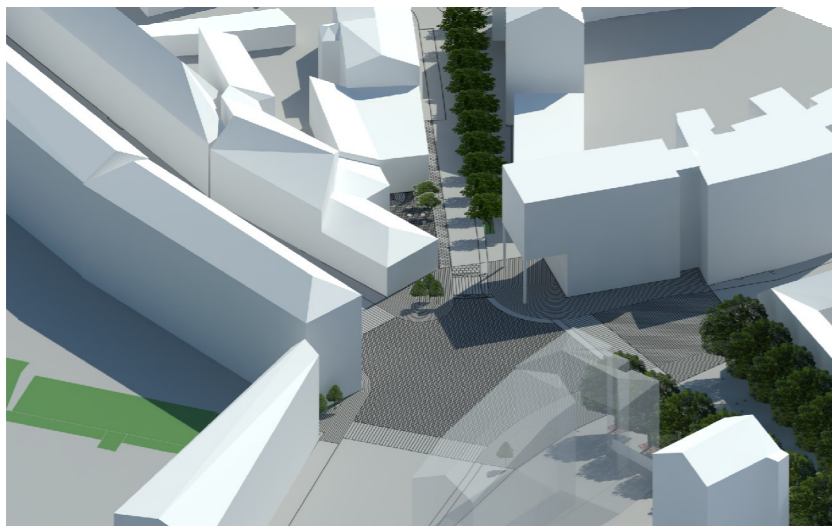
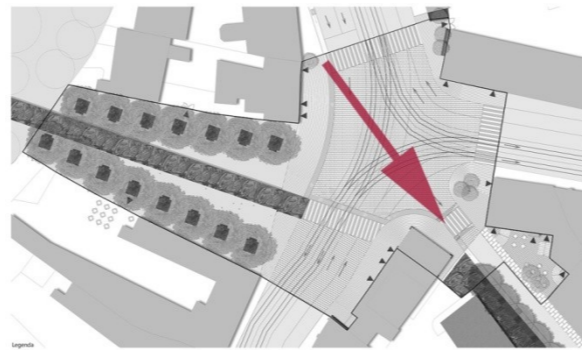
- dlažba žulová (10x10)
- štípaná dlažba žulová mozaika (6x6)
- žulová dlažba se štípanými okraji (20x15, 30x15)
- řezaná žulová dlažba (15x15)
- MZK
- asfalt
- litý asfalt s kresbami a malbami dětí a obyvatel ulice
- zahrada na konstrukci (střešní zahrada)
- vyvýšení přechodu pro chodce

- tramvajové koleje
- směr jízdy automobilové dopravy
- cyklotrasa (vyhrazený jízdní pruh pro cyklisty)
- hranice řešeného území

Obr. 69 Půdorys prostoru dopravního náměstí Křížová/Křídlovická/Václavská

Obr. 70 Stávající stav - pohled na křižovatku (v pozadí vstup do ulice Křídlovické)

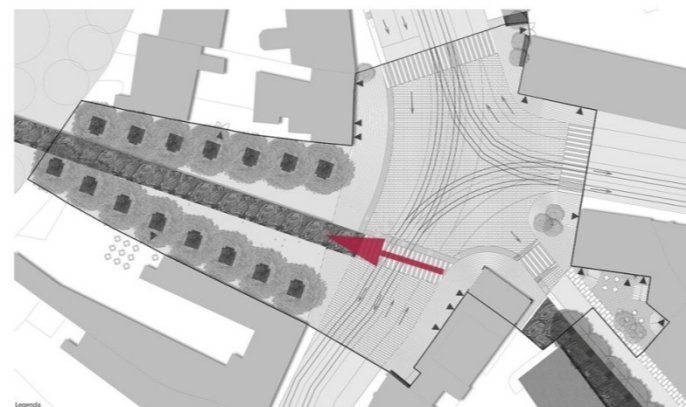

Obr. 71 Axonometrie - pohled návrh dopravního náměstí

Obr. 72 Navržený stav - pohled na dopravní náměstí (v pozadí vstup do ulice Křídlovické)

Obr. 73 Stávající stav - pohled z křižovatky na vstupní část do vodního parku

Obr. 74 Navržený stav - pohled z dopravního náměstí na vstupní část vodního parku

7.3.2. Prostor okolo DRFG Arény

Ideou návrhu je kompoziční princip – **figura a pozadí**.

Figurou je vnímána velmi hodnotná stavba DRFG Arény (dříve hala Rondo), jejímž autorem je uznávaný architekt Ivan Ruller. Pozadím je logicky chápáno okolí stavby. Stavba, která využívá horizontální linie, se uplatňuje v prostoru především bílou barvou. Idea vnímá stavbu jako bílou sochu a snaží se jí dotvořit pozadí. Aby se stavba „odpíchlá“ od pozadí, je potřeba pozadí ladit do tmavší jednolité barvy (šedý litý beton) a pročistit prostor. Idea návrhu prostoru v ulici Křídlovická pracuje též s ideou - rohy, růžky.

Návrh (obr. 77) respektuje ideový koncept řešení ulice Křídlovické s veselou linií pěšího tahu s barevnými kresbami. Tento tah se však nachází mimo prostor, kde působí stavba Rondo.

Problémy prostoru představuje přílišná komercializace v podobě velkého množství reklam a dalších prvků, pod kterými se stavba ztrácí. Úkolem návrhu je **očistit** prostor od přebytečných reklam apod. a usnadnit tak vnímání figury a pozadí. Dalším podstatným problémem je nedostatek parkovacích míst spojených s akcemi v DRFG Aréna. Tento problém je řešen pomocí rozšíření stávajícího podzemního parkoviště v aréně a dále využití nově vytvořeného podzemního parkoviště na městské třídě Nové Sady v prostoru u nádraží, kde návrh počítá s vybudováním parku.

Podstatným problémem je, že aréně chybí předprostor a uživatelé stavby se nemají při čekání na akci kde soustředit. Nejvíce tím trpí prostor bývalé návsi Křídlovic s unikátní zvoničkou, která bývá spolu s okolními stromy uživateli znehodnocována. S tímto problémem je spojen i nedostatek veřejných toalet. Tyto problémy lze vyřešit vybudováním veřejných toalet u haly a prostor se zvoničkou upravit tak, aby byl pochozí a byl zde dostatek míst k sezení a prostor byl přehledný – koruny stromů jsou zvednuty a zvonička nasvícena. V mlatu se nachází esteticky ztvárněný průleh

s výsadbou trvalek, který řeší potřebný vsak vody z mlatové plochy. V předprostoru arény u hlavního vstupu je navržen strom, jenž přispívá k zobytnění předprostoru.

Výrazným problémem nacházejícím se v blízkosti řešeného území je nábřeží řeky Svratky, které je dnes v naprosto zoufalém stavu. Návrh prostoru okolo DRFG Arény se staví k problému tak, že počítá s její náležitou revitalizací a zobytněním, zpřístupněním k vodě.

Problém intenzivní automobilové dopravy podél nábřeží, je řešen svedením dopravy na plánovaný Velký městský okruh Brna, na ulici Heršpickou. Dále je počítáno s vybudováním tunelu pod ulicí Poříčí a snížením intenzity provozu podél nábřeží v úrovni městského parteru.

Návrh počítá s úpravou ulice Nové Sady tak, aby nebyla bariérou pro lidi a dala se přecházet na více místech, detailní dopravní řešení již ale není předmětem práce. Tramvajové jízdní pruhy jsou od automobilových jízdních pruhů odděleny trávníkem, který se táhne jako zelený koberec směrem k centru Brna. Výsadba podél ulice Nové Sady je tvořena druhem *Platanus acerifolia*, který se již nachází podél ulice Nové Sady.

Obr. 75 Historická fotografie návsi Křídlovic (Encyklopedie dějin města Brna [online])

Podzemní parkoviště arény bude mít dva vjezdy, stávající vjezd z ulice Křídlovická a nově vybudovaný vjezd z ulice

Poříčí v místě současného venkovního parkoviště arény. Místo tohoto parkoviště bude volně přístupná střešní zahrada tvořená zvlněnou volnou plochou trávníku se stromy. Zahradu mohou využívat obyvatelé blízkých bytových domů.

Prostor současného parkoviště u bytových domů na nároží ulice Nové Sady a Křídlovická je navržen k vytvoření odpočinkové plochy se stromy.

V rámci celého prostoru se počítá s vytvořením zasakovacích, retenčních prvků, které budou umožňovat přirozený vsak vody. Vsak vody je umožněn skrze dlažbu. U stromů budou instalovány závlahové sondy. V prostoru litého betonu se počítá s vhodnými zasakovacími a retenčními prvky v podobě trvalek pod stromy a trávníkovými plochami atd. Plocha mlatu bude řešena zasakovacími a retenčními prvky v podobě trvalek pod stromy a esteticky ztvárněným průlehem.

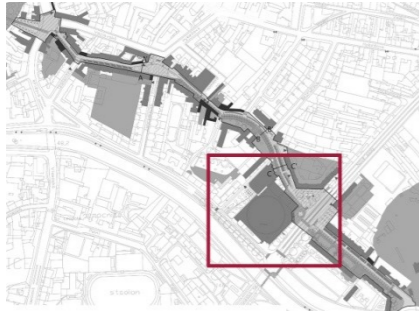
Navržené výsadby dřevin a trvalek

Výsadba dřevin je zastoupena *Platanus acerifolia*, *Aesculus hippocastanum* 'Baumannii', *Acer campestre*, *Prunus avium* 'Plena' a *Amelanchier arborea* 'Robin Hill'.

Výsadbu podrostových trvalek pod dřevinou *Prunus avium* 'Plena' tvoří *Anemone hupehensis*, *Alchemilla mollis*, *Geranium x cantabrigiense* 'Cambridge', *Waldsteinia ternata*, *Galanthus nivalis*, *Puschkinia scilloides* a botanické tulipány.

Výsadbu retenčních prvků podél ulice představuje *Filipendula ulmaria* 'Plena', *Iris sibirica*, *Ajuga reptans* 'Atropurpurea', *Lythrum salicaria* 'Stichflamme', *Bistorta amplexicaulis* 'Firetail', *Euphorbia polychroma* a *Veronica teucrium*.

Výsadbu esteticky ztvárněného průlehu tvoří *Salvia verticillata*, *Iris sibirica*, *Filipendula ulmaria* 'Plena', *Bistorta amplexicaulis* 'Firetail', *Ajuga reptans* 'Atropurpurea', *Lythrum salicaria* 'Stichflamme' a *Geranium sanguineum* 'Elsbeth', *Molinia caerulea* a *Althaea officinalis*

Obr. 76 Zobrazení řešeného prostoru v rámci ulice Křídlovické

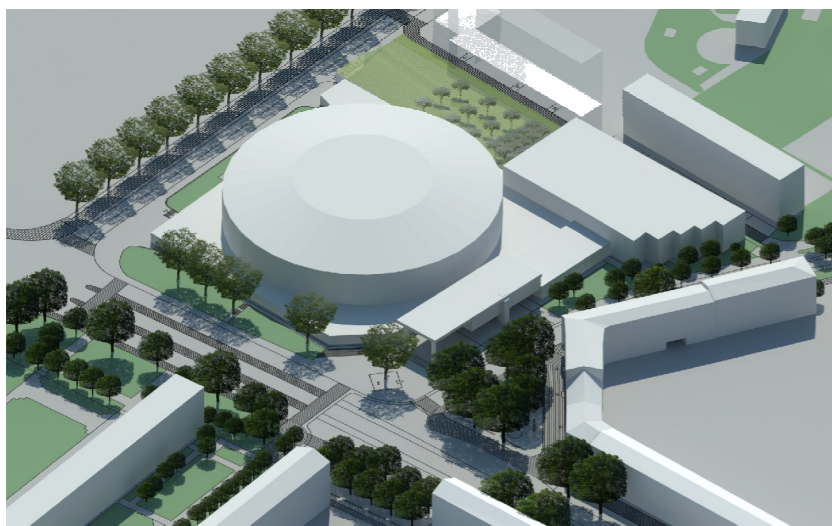
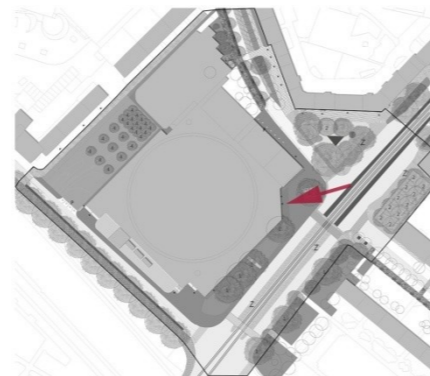
Legenda

- hranice řešeného území
- neřešené území
- budovy
- stávající výsadba
- navržená výsadba
- 1 *Platanus acerifolia*
- 2 *Aesculus hippocastanum* 'Baumannii'
- 3 *Prunus avium* 'Plena'
- 4 *Amelanhier arborea* 'Robin Hill'
- esteticky ztvárněný průleh s vegetací
- podrostové trvalky
- retenční prvky
- stávající trávnik
- navržený trávnik
- litý beton cihlové barvy
- tmavě šedý litý beton
- MZK
- nově navržená střešní zahrada nad podzemním parkovištěm
- stávající střešní zahrada
- asfalt
- sedací prvky - betonové kostky
- lavičky
- cyklotrasa (vyhrazený jízdní pruh pro cyklisty)
- štípaná dlažba žulová mozaika (6x6)
- žulová dlažba se štípanými okraji (20x15, 30x15)
- řezaná žulová dlažba 20x1
- betonová dlažba 30x30
- žulová dlažba 30x20
- vjezdy
- vstupy
- vyvýšení přechodu pro chodce, cesty
- P podzemní parkoviště
- sakrální objekt (večerní nasvícení)
- tramvajové koleje
- Z zastávka MHD

S
0 10 20 30 40 m

Obr. 77 Púdorys prostoru okolo DRFG Aréna

Obr. 78 Stávající stav - pohled na hlavní vstupní prostor haly
DRFG Aréna

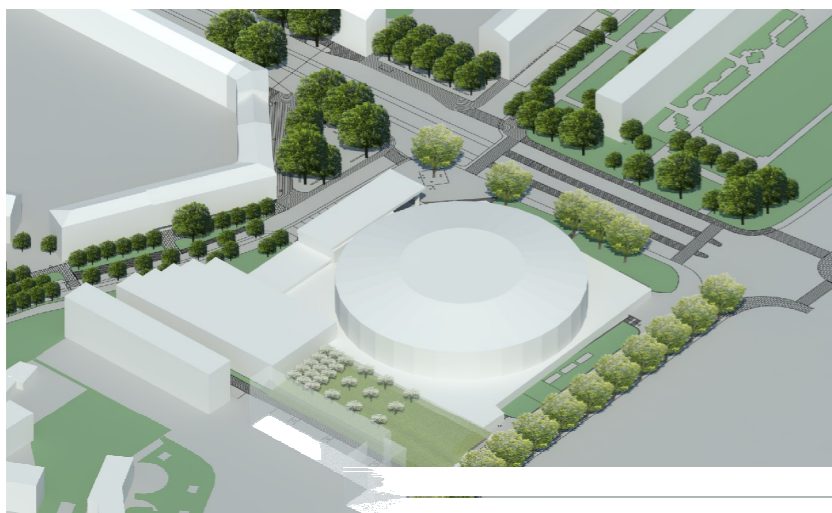
Obr. 79 Axonometrie návrhu - v popředí vstupní část haly

Obr. 80 Navržený stav - pohled na hlavní vstupní prostor haly

Obr. 81 Stávající stav - pohled na stření zahradu podzemního parkoviště u DRFG Aréna

Obr. 83 Axonometrie návrhu - v popředí střešní zahrada

Obr. 82 Navržený stav - pohled na stření zahradu podzemního parkoviště

8. Diskuze

Staré Brno je místo se silným *geniem loci*, ale zároveň ho dnes sužují problémy týkající se dopravy, rozrušené urbanistické struktury a postupné ztráty charakteru místa. Tyto problémy vrcholí v samém centru čtvrti - na Mendlově náměstí. Otázkou je, jak k prostoru Starého Brna přistupovat? Jak se postavit k rozdílným architektonickým směrům, které se v území uplatnily a působí vůči sobě v kontrastu? Na mysli je, tradiční stavba měst s tvorbou středověkých uzavřených veřejných prostor a urbanistické zásahy z 60. let 20. st. s výstavbou panelových domů, které s žádným uzavřeným prostorem nepočítaly a veřejný prostor tvoří prázno okolo staveb. Práce je toho názoru, stejně jako většina současných názorů, že místo, které má tak bohatou historii a mnoho vrstev, potřebuje citlivý přístup. Přístup, který zachová vrstvy jednotlivých historických epoch. Místo se pak stává svědectvím dob, kterými si prošlo. Mezi tato svědectví však patří ale i přístup z 60. let 20. st. s panelovou výstavbou, který nelze jen tak snadno zavrhnout. Je potřeba harmonizovat místo, zjemňovat kontrasty v místech, kde působí nepatřičné. Takovým příkladem je narušené nároží a celá západní hranice Mendlova náměstí, kde hranice zmizela a na náměstí se pohledově uplatňují panelové domy. Středověká uzavřenost náměstí, o které mluví Sitte (2012) nebo „těsnot“ jako charakteristická vlastnost města o které mluví Hurník (2007), která je místu Mendlova náměstí vlastní, je ta tam.

Využití tradičních zásad stavby měst tak, jak je uvádí Sitte (2012) a Krier (2001), se zdá být východiskem pro řešení veřejných prostor Starého Brna s částečně dochovanou středověkou strukturou. Ve Starém Brně jsou již tyto tradiční zásady uplatněny. Cílem navrhování veřejných prostor Starého Brna je podpořit místo tím, co je místu vlastní a co jej charakterizuje. Je důležité, aby se zachovala útulnost míst a zákoutí středověké struktury Starého Brna, protože je hodnotou místa. Dále by měla místem a architekturou procházet síla přírodního místa. Měla by být zachována rozmanitost místa, malebná krajina a specifická strategická poloha, která byla v minulosti důvodem k osídlení.

Východisko řešení problematiky lze hledat u Hurníka (2007), který uvádí, že „*město je vrstvení*.“ „*Vrstvení je způsob koexistence vrstev, vrstvení znamená nebourání... Vrstvení znamená použít všechno, co lze jako součást výsledné kompozice prostoru (místa). Místo je pak o to staré bohatší než „čistá“ novostavba*“. Hurník (2007) uvádí, že E. H. Gombrich vyřešil problém rozdílu mezi rostlým a založeným městem, což je případ Starého Brna, když vyslovil, že „*vrstvení je krása starých měst*“. Hurník dále uvádí, že vrstvení „*je podstatou evropského města, podstatou jeho růstu*“. Z fenomenologického hlediska lze hledat východisko problematiky u

Norberga-Schulze (2010), jak již bylo naznačeno v úvodu: „*Ochraňovat a uchovávat *genia loci* ve skutečnosti znamená konkretizovat jeho podstatu ve stále novém historickém kontextu. ... dějiny nějakého místa by měly být jeho seberealizací.*“ Architektura by podle něj měla vyjevit význam místa, shromažďovat místo a odhalit *genia loci* místa.

Současné plány do budoucnosti, platný územní plán města Brna, však není ve všech bodech v souladu s místem Starého Brna. Je plánováno vést oblastí Mendlova náměstí průrazy, aby se vyřešila současná neuspokojivá dopravní situace. Je potřeba se ptát, jestli průrazy vyřeší dopravní situaci Mendlova náměstí a jestli tím ještě více neutrpí historická struktura a *genius loci* jádra Starého Brna, který je již dnes výrazně narušen. Veřejný prostor Mendlova náměstí je však pro celou čtvrť Starého Brna zásadní a průrazy by situaci nemusely pomoci. Je důležité se ptát, co máme v řebříčku hodnot, zda místo, se kterým se bude Brno a jeho obyvatelé ztotožňovat a cizinci rádi navštěvovat nebo něco jiného. Možná že, Jan Gehl má pravdu, když na konferenci „*Veřejné prostory - živá místa*“ v r. 2011 pronesl, že naše země ještě nedospěla do konečného bodu, kdy si uvědomíme, že už to takhle dál nejde a že intenzivní automobilová doprava je v našich městech, zejména centrech nepřijatelná a pak uděláme výraznou změnu a začneme tvořit opravdový obytný prostor. Z hlediska plánu do budoucna je také potřeba nezastavovat místa, kde se vyskytují stopy historických zahrad, protože jsou hodnotou území. Plánovaná zástavba na Žlutém kopci je sice logická vzhledem k lukrativnosti místa, výhledům do okolí, blízkosti centra města na úkor zabírání půdy na okraji města a tak rozlézání sídelní kaše (Hnilička, 2005). Vhodným řešením by bylo vytvořit větší plochu parku zdůrazňující zelený horizont Žlutého kopce a vtáhnout zástavbu do struktury parku. Zelené horizonty se uplatňují v obraze Starého Brna.

Otázkou je jak zamezit dalšímu možnému poškození místa Starého Brna, když je tolik cenné pro město samotné. V úvahu připadá vymezení hodnoty území a limity popř. ochranná pásma, které zabrání zakrytí významných pohledů na dominanty Petrova, Špilberku nebo narušení dodnes dochované středověké struktury např. na Mendlově náměstí nebo zamezí nevhodné zástavbě vnitrobloků a prostorů s dochovanými stopami historických zahrad a důležité prostory s uplatněním středověkých kompozičních principů, zabránit bourání staré zástavby s pavlačemi apod. K vymezení pásem limitů a hodnot území je však potřeba prostor ještě více prozkoumat a analyzovat, což přesahuje téma řešené diplomové práce. Dále je potřeba ukotvit tyto limity v ÚAP, regulačním plánu a územním plánu tak, aby nebyl zablokován další rozvoj území.

Místní obyvatelstvo by mělo být zapojeno do tvorby veřejných prostor a vyjádřit svůj názor, jak by si představovali veřejný prostor, protože hlavně jich se prostor bezprostředně dotýká, žijí v něm. Měli bychom vyjít vstříc a podporovat sociální projekty, setkávání a komunikaci mezi

obyvateli veřejných prostorů, jako se o to v současnosti snaží Project for Public Spaces.org. Je potřeba podporovat projekty, které budou lidi spojovat. O to se snaží návrh diplomové práce, tedy vytvořit páteř klidové oblasti v místě ulice Křídlovické a Rybářské. Návrh zde spojuje lidi s místem nebo naopak místo spojuje lidi navzájem?

9. Závěr

Studium literatury a analýzy území Starého Brna ukázaly vedle problémů na silný genius loci místa, který tkví zejména v romantické krajině a architektuře. Duch místa je ukotven v paměti místa, kde je stále dodnes čitelná středověká struktura, která je cenným svědectvím vývoje metropole Brna. Genius loci je však v současnosti potlačen stávající vrstvou především rozrušené urbanistické struktury, silné dopravy, komercializace, ale také nepřítomností a nedostupností vody. Voda však byla podstatným tvůrčím elementem celé čtvrti. Vždyť právě zde ve Starém Brně je řeka nejbližší centru města a mohla by být velkým lákadlem místních obyvatel i návštěvníků města. Genius Starého Brna už utrpěl své, především na Mendlově náměstí, které však velmi ovlivňuje význam celé čtvrti a prozrazuje nám, jaké Staré Brno vůbec je. Proto je nadmíru důležité zvážit jakékoli další zásahy a sladit je s místem. Je potřeba při tvorbě návrhů veřejných prostor přistupovat k místu velmi citlivě, vnímat hloubku, kontinuitu a kontext místa, abychom toto svědectví a ducha místa mohli předat dál budoucím generacím. To však neznamená zabránit inovativním přístupům řešení, ale pouze vnímat možné limity a rizika a hledat řád s otevřeným koncem, jak o něm mluví Lynch (2004).

Inspirativní východiska pro navrhování veřejných prostor Starého Brna jsou shrnuty následovně:

- podpořit to, co je místu vlastní a co je pro něj charakteristické - podpořit genius loci:
  - romantická krajina a architektura
  - zachovat historické stopy místa, především středověká struktura, stopy historických zahrad, zeleň v prolukách a dvorech uplatňující se často i ve vnímání veřejných prostor, parky, aleje, zeleň na nároží, zeleň na náměstí, zeleň doprovázející sakrální objekty

- uzavřenost prostoru - veřejné prostory, vnitrobloky, dvory a zahrady
- pestrost - architektura, vegetace (druhová diverzita) a historie
- navrátit do prostorů vodní element - revitalizace nábřeží a jeho zpřístupnění; Svratecký náhon připomenout pomocí bodových vodních prvků; navrácení dochovaných historických kašen na původní místa
- přírodní místo a přítomnost zeleně
- zachovat urbanistické kompoziční principy, jak historické, především středověká struktura (uzavřenost prostorů, pohledy na dominanty Petrov, Špilberk apod., nepravidelnost prostor), tak novodobé (osovost, pravidelná struktura, pohledy, otevřenost)
- ucelit urbanistickou strukturu:
  - jasně definovat strukturu ulic a náměstí
  - vytvořit chybějící propojení ulicemi (dostavět ulici Rybářskou), cestami, především umožnit průchodnost Žlutého kopce
  - doplnit chybějící hmotu nejen budovami, ale i zahradami na konstrukci, alejemi, skupinami stromů, solitéry
  - upravit negativní urbanistické zásahy- např. kontrast měřítko budov
  - zklidnit a ucelit jádro oblasti Starého Brna - Mendlovo náměstí
  - zdůraznit propojení center Starého Brna a centra Brna - ulice Pekařská
- sociální problematika
  - Zapojit veřejnost do tvorby veřejných prostor a nechat je aktivně se podílet, čímž se posílí soužití s místem a zároveň bezpečnost místa. Příkladem je navrhované zapojení místních obyvatel ulice Křídlovické při tvorbě maleb a kreseb na chodníku této ulice jako páteřní komunikace s navazujícími parky a zahradami. Podnítí se tím také vzájemná komunikace mezi rozdílnými vrstvami lidí. Malby a kresby mohou vzniknout např. na workshopu vedeném místními umělci.
  - reagovat na sociální problémy místa a pomoci je zlepšit (romská kultura, bezdomovci)
- navázat na stávající systém zeleně a v veřejných prostor a dál jej rozvíjet - náměstí, ulice, vnitroblok, dvory a zahrady

- přivést uživatele prostoru z hlavního centra Brna do důstojného **centra Starého Brna a k řece Svatce systémem zeleně**. Ve Starém Brně je řeka nejbližší centru Brna!
- **propojit ulici Křídlovickou s Rybářskou a vytvořit tak páteř klidové části s navazujícími přístupnými vnitroblokovými parky, zahradami a dvory.**
- Vymezit lépe pásmo limitů, popř. ochranné pásmo pro oblast Starého Brna. Do tohoto pásma budou náležet stopy historických zahrad a charakteristická především středověká urbanistická struktura s kompozičními principy. Do ochranného režimu by mělo náležet celé historické jádro Mendlova náměstí s přilehlou historickou zástavbou. K přesnému vymezení pásma by byla potřeba podrobnějšího průzkumu, což je však nad rozsah diplomové práce. Práce jen upozorňuje na potřebu určitých limitů a ochrany z hlediska dalšího rozvoje území, aby nebylo místo již dále narušováno a bylo chloubou města Brna.
- regulovat dopravu zejména Mendlova náměstí, zmírnit dopravu vedoucí podél nábřeží a regulovat parkování především u DRFG Aréna pomocí vybudování podzemního parkoviště

10. Souhrn/Resume

Práce se zabývá tématem Veřejné prostory Starého Brna. K tématu byly prostudovány potřebné prameny. V teoretické části byl definován pojem veřejný prostor a zpracován přehled vývoje území Starého Brna od jeho vzniku po současnost. V praktické části práce byly zpracovány analýzy území Starého Brna. Na základě analýz byly zpracovány mapy zobrazující současné rozložení a charakter veřejných prostor Starého Brna ve vztahu k minulosti. Analýzy Starého Brna vedly k stanovení charakteru území, genia loci a problémů v území, které byly dále řešeny v návrhu citlivě tak, aby byl respektován genius loci místa. Městská čtvrť Staré Brno byla řešena do fáze ideového konceptu, ulice Křídlovická do fáze konceptu a dva prostory na ulici Křídlovické do fáze studie - prostor okolo DRFG Aréna a dopravní náměstí Křídlovická/Václavská/Křížová. Závěrem jsou formulována inspirativní východiska pro navrhování veřejných prostorů městské části Starého Brna.

11. Abstract

This paper is mainly focused on the topic of Public spaces of Old Brno. the topic was studied thru needful source of information. In the theoretical part we define the term "public space" and also describe the evolution of area of Old Brno of its origin to present times. In the practical part we elaborate various analysis of the Old Brno area. Based on the analyses we create maps portraying layout and character of public spaces of Old Brno related to its past. Analyses of Old Brno lead to defining of character of the area, genius loci and problems in the area, which are resolved carefully so that genius loci of the area is respected. The district of Old Brno is thought out to the phase of ideological concept, Křídlovicka street to teh phase of concept and two areas of Křídlovica stree to the phase of a study: area around DRFG Arena and traffic square of Křídlovicka/Vaclavska/Krizova. In the result we define an inspirational basis for designing public spaces in the district Old Brno.

12. Seznam použité literatury a zdrojů

A+T ARCHITECTURE PUBLISHERS. 2011. *Strategy and tactics: in public space*. a+t architecture publishers. ISBN 978-84-615-6137-7.

Brno zítřka. Brno: Akc. mor. knihtiskárna Polygrafie, [1939], 156, [II] s.

CULEK, Martin. *Biogeografické členění České republiky*. Praha: Enigma, 1996, 347 s. ISBN 80-85368-80-3.

FILIP, Vladimír. *Brno: staré pohlednice*. Brno: Josef Filip, [2003], 92 s.

DOLEŽEL, Karel a Renata VRABELOVÁ. *Brno - architektura: Brno - architecture : 1990-2008*. Brno: Centrum architektury, c2008, 317 s. ISBN 978-80-254-3131-3.

FLODROVÁ, Milena a Zdeněk MÜLLER. *Staré Staré Brno: pohled historika a architekta na vývoj nejstarší části města Brna*. 1. vyd. Brno: EXPO DATA, 2007, 275 s. ISBN 978-80-7293-194-1.

GEHL, Jan. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. 1. vyd. v češtině. Boskovice: Albert, 2000, 202 s. ISBN 80-85834-79-0.

GEHL, Jan a Lars GEMZØE. *Nové městské prostory*. 1. vyd. Šlapanice: ERA, 2002, 263 s. ISBN 80-86517-09-8.

GEHL, Jan. *Města pro lidi*. Brno: Partnerství, 2012, 261 s. ISBN 978-80-260-2080-6.

HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, Cecilie. *Brno: dílo přírody, člověka a dějin*. 2. uprav. (rozšíř.) vyd. Brno: Blok, 1975, 190 s.

HURNÍK, Petr a Kamila HURNÍKOVÁ-ZACHRLOVÁ. *10: [Berlín, Brno, Praha, Bratislava, Paris, Wien, Jihlava, Vsetín, Zlín, Roma]*. [Česko: s.n.], 2007, [196] s. ISBN 978-80-254-1186-5.

KRATOCHVÍL, Petr. *Architektura a veřejný prostor*. Praha 6: Zlatý řez, 2012. ISBN 978-80-90326-4-0.

KOUCKÝ, Roman. *Elementární urbanismus*. Vyd. 1. Praha: Zlatý řez, 2006, 263 s. ISBN 80-902810-9-5.

KOUCKÝ, Roman. *Město mezi domy: rozhovory s architekty: Roman Koucký, Ladislav Lábus, Josef Pleskot, Petr Pelčák, Jan Sedlák*. Vyd. 1. Praha: Gasset, 2009, 89 s. ISBN 978-80-87079-05-8.

JACOBSONOVÁ, Jane. *Smrt a život amerických velkoměst*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1975, 281 s.

KRIER, Léon. *Architektura - volba nebo osud*. 1. vyd. Praha: Academia, 2001, 189 s. ISBN 80-

200-0012-7.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996, 874 s. ISBN 80-85983-13-3.

KUČA, Karel. *Památky Brna*. Brno: Národní výbor města Brna, 1989, 183 s.

KUČA, Karel. *Brno: Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. 1. vyd. Praha: Baset, 2000, 664 s. ISBN 80-86223-11-6.

LYNCH, Kevin. *Obráz města: The image of the city*. 1. do češtiny přeložené vyd. Praha: Polygon, 2004, 202 s. ISBN 80-7273-094-0.

NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5.

PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena. *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 521 s., [32] s. barev. příloh. ISBN 80-85983-55-9.

PELČÁK, Petr a Vladimír ŠLAPETA. *Brno: architektura 1918-1939 = architecture 1918-1939*. Brno: Centrum architektury, c2011, 392 s. ISBN 978-80-260-0943-6.

RIEDL, Dušan. *Brněnská architektura 20. století*. Brno: Památkový ústav, 1992, 48 s. ISBN 80-85032-14-7.

RIEDL, Dušan. *Moderní architektura Brno*. Brno: Kraj. středisko st. památkové péče a ochrany přírody, 1970, 31, [ii] s.

SEDLÁK, Jan. *Brno secesní*. Brno: ERA, c2004, 205 s. ISBN 80-7366-010-5.

SEDLÁK, Jan. *Slavné brněnské vily: 77 domů s příběhem*. 1. rozš. a přeprac. vyd. v jazyce českém. Brno: Foibos Books, 2013, 290 s. ISBN 978-80-87073-62-9.

SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012, 111 s. ISBN 978-80-87318-21-8.

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. *Veřejné prostory v územně plánovacím prostoru*. 1. vyd. Brno: Vysoké učení technické, Fakulta architektury, Ústav teorie urbanismu, 2003, 144 s. ISBN 80-214-2505-9.

VRABELOVÁ, Renata a Petr HRŮŠA. *Brno - architektura 1945-1990: [průvodce po poválečné brněnské architektuře] = Brno - architecture 1945-1990 : [Brno after 2nd World War architecture guide]*. Brno: Centrum architektury, c2009, 262 s. ISBN 978-80-254-5996-6.

ZATLOUKAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815-1915: průvodce*. Brno: Obecní dům, 2006, 248 s. ISBN 80-239-7745-8.

8&sa=X&ei=8chLVbj6K4zcUbulgegE&ved=0CAcQ_AUoAQ

Oldmaps - Staré mapy: Laboratoř geoinformatiky [online]. 2011. vyd. 2014 [cit. 2015-02-25].

Dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/>

Project for Public Spaces [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.pps.org>

Stabilní katastr - Indikační skici [online]. [cit. 2015-02-25]. Dostupné z:

<http://www.mza.cz/indikacniskici/>

Stará foto brněnských ulic - fotogalerie I. *Moje Brno* [online]. [cit. 2015-05-06]. Dostupné z:

<http://www.mojebrno.jecool.net/inka--brno-ulice-galerie-001.html>

Územní plán města Brna [online]. [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <http://gis.brno.cz/ags/upmb/>

Veřejná zeleň města Brna [online]. 2013. vyd. 2013 [cit. 2015-02-25]. Dostupné z:

<http://www.vzmb.cz/fotogalerie>

Konzultace:

Ing. Eva Wagnerová

Ing. Anna Magni

Ateliér Archika

Ústní sdělení:

Magistrát města Brna

Veřejná zeleň města Brna – Ing. Alexandra Koutná

Památkový ústav

Legislativa:

Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích. In: Sbírka zákonů. 2006. Dostupné z:

<http://www.zakonycr.cz/seznamy/128-2000-sb-zakon-o-obcich-%28obecni-zrizeni%29.html>

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon). In:

Sbírka zákonů. 2006. Dostupné z: <http://aplikace.mvrcr.cz>

Vyhláška č. 269/2009 Sb., kterou se mění vyhláška č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích

Akademické práce:

PAVLOVSKÝ, Tomáš. *Voda v urbanizovaném prostředí: Svratecký náhon ve městě Brně*. Brno, 2010. Dostupné z: https://www.vutbr.cz/studium/zaverecne-prace?zp_id=32518. Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně. Vedoucí práce doc. Ing. arch. Zdenka Lhotáková, CSc.

ČERNÁ, Daniela. *Veřejné prostory Starého Brna*. Lednice na Moravě, 2013. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně. Vedoucí práce Ing. Barbara Krátká Adámková, Ph.D.

Webové zdroje:

Archivní mapy: Ústřední archiv zeměměřictví a katastru [online]. 2012. vyd. [cit. 2015-02-25].

Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz/>

Bombardování Brna. [online]. [cit. 2015-02-27]. Dostupné z: <http://gis.brno.cz/ags/bomby/>

Brněnský architektonický manuál [online]. [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/>

ČABLOVÁ, M a kol. *Kvalitní veřejné prostory: metodika tvorby a obnovy veřejných prostranství* [online]. Brno: Nadace partnerství, 2011 [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <http://urbanspace.rec.org/uploads/wp5-outputs-map/pp3-methodology-on-quatity-public-spaces-brno-czr.pdf>

Digitalizované staré mapy Moravy a města Brna. Dostupné z: <http://www.vilemwalter.cz/mapy/>

Encyklopedie dějin města Brna [online]. [cit. 2015-02-25]. Dostupné z:

<http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/>

IBRNO.CZ [online]. [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: <http://www.ibrno.cz/historie/752-jak-el-as-aneb-promny-nadrai-a-vypravni-budovy.html>

Nádraží u řeky: Europoint Brno [online]. [cit. 2015-03-07]. Dostupné z:

<http://www.nadraziureky.cz/aktuality/37/>

Mapy.cz [online]. [cit. 2015-05-07]. Dostupné z:

<http://www.mapy.cz/zakladni?x=16.5776825&y=49.1893330&z=11&source=muni&id=5740&q=brno>

Mapy Google [online]. [cit. 2015-05-07]. Dostupné z:

https://www.google.cz/maps?q=brno&oe=utf-8&gws_rd=cr&um=1&ie=UTF-

na využívání území. In: Sběrka zákonů. 2006. Dostupné z:
<http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/vyhlaska-ze-dne-12-srpna-2009-kerou-se-meni-vyhlaska-c-5012006-sb-o-obecných-pozadavcích-na-vyuzivani-uzemi-17290.html>)

Vyhláška č. 501/2006 Sb., o obecných požadavcích na využívání území. In: Sběrka zákonů. 2006. Dostupné z: <http://aplikace.mvr-cr.cz>

Obecně závazná vyhláška statutárního města Brna č. 2/2004 o závazných částech Územního plánu města Brna, ve znění obecně závazných vyhlášek statutárního města Brna

č. 1/2005, č. 5/2005, č. 10/2005, č. 12/2005, č. 35/2005, č. 7/2006, č. 9/2006, č. 12/2006, č. 22/2006, č. 26/2006 a opatření obecné povahy č. 1/2007, č. 1/2008, č. 1/2009, č. 3/2009, č. 4/2009, č. 5/2010, č. 6/2010, č. 7/2010a č. 1/2011. 1994. Dostupné z:
<http://gis.brno.cz/tms/doc/up/vyhlaska/Vyhlaska.pdf>

Další zdroje:

Geografické podklady poskytnuté pro diplomovou práci podklady z ČÚZK

Geografické podklady poskytnuté pro diplomovou práci. Dostupné z: <http://www.cuzk.cz/>

Archiv města Brna

Konference ReSITE 2014

Konference Smart Cities 2014

Konference Veřejné prostory - živá místa 2011

Seznam uličních stromořadí - Veřejná zeleň města Brna

13. Seznam obrazových a tabulkových příloh

Obr. 1 Hostinec U modrého lva (Flodrová, 2007)	15
Obr. 2 Stará zástavba, pohled od křižovatky ulic Ypsilantiho-Křídlovická, r. 1960 (Encyklopedie dějin města Brna [online])	19
Obr. 3 Průhled Anenskou ulicí směrem ke katedrále na Petrově, (Flodrová, 2007)	19
Obr. 4 Pohled od křižovatky s ulicí Ypsilantiho, r. 1910, (Filip, 2003)	19
Obr. 5 Ulice Křídlovická (Stará foto brněnských ulic [online])	20
Obr. 6 Litinová kašna z 19. stol., která bývala umístěna na nároží dopravního náměstí ulice Křídlovické, (Vodárny Brno)	20
Obr. 7 Plán Brna s vodními toky (Pavlovský, 2010)	20
Obr. 8 Vyznačený průběh Svrateckého náhonu na plán Brna z r. 1879 (Pavlovský, 2010)	21
Obr. 9 Říční lázně od Bohuslava Fuchse (Pavlovský, 2010)	21
Obr. 10 Rybářská ulice kol. r. 1930 (Pavlovský, 2010)	22
Obr. 11 Rybářská ulice kol. r. 1950 (Pavlovský, 2010)	22
Obr. 12 Pohled na malebný meandr Svrateckého náhonu (Encyklopedie dějin města Brna [online])	22
Obr. 13 Znázornění vod na Starém Brně (Flodrová, 2007) převzato z bakalářské práce (Černá, 2013)	23
Obr. 14 Lokalizace území (Mapy.cz [online])	25
Obr. 15 Širší vztahy	25
Obr. 16 Svratecký náhon na Mendlově náměstí (archiv města Brna)	26
Obr. 17 Most přes řeku Svatku v místě brodu (Flodrová, 2007)	26
Obr. 18 Stav území v r. 1764 (I. vojenské mapování)	29
Obr. 19 Stav území v r. 1825 (Stabilní katastr)	29
Obr. 20 Stav území v r. 1876 (III. vojenské mapování)	29
Obr. 21 Stav území v r. 1927	30
Obr. 22 Stav území v r. 1952-1953 (podklad tvořily také letecké snímky z r. 1953)	30
Obr. 23 Stav území v současnosti	30
Obr. 24 Současné pozůstatky historických zahrad	33
Obr. 25 Komplexní analýza architektury	34
Obr. 26 Analýza prostorů z hlediska přístupnosti	35
Obr. 27 Vlastnosti prostoru včetně výtvarně estetických aspektů	37
Obr. 28 Pohled z mostu na Nových Sadech na dominantu Petrov	39
Obr. 29 Pohled na katedrálu Petrova z terasy u schodiště v ulici Leitnerova (převzato z Černá, 2013)	39
Obr. 30 Pohled na Betlémský kostel z ulice Pekařské ulice	39
Obr. 31 Pohled na katedrálu Petrova ulicí Náplavka (převzato z Černá, 2013)	41
Obr. 32 Pohled na Špilberk ulicí Ysilantiho	41

Obr. 33 Pohled na Špilberk ulicí Zahradnická	41
Obr. 34 Pohled na Petrov z ulice Pekařská	41
Obr. 35 Historický pohled na Petrov z ulice Pekařská (Flodrová, 2007)	41
Obr. 36 Současný pohled na Petrov z ulice Pekařská - negativní zakrytí dominanty Petrova	41
Obr. 37 Pohled na Špilberk z ulice Hlinky	41
Obr. 38 Dochovaný starý pavlačový dům a stará zástavba	43
Obr. 39 Památný strom <i>Platanus acerifolia</i>	43
Obr. 40 Platný územní plán města Brna (Územní plán města Brna [online])	44
Obr. 41 Problémová mapa	45
Obr. 42 Schéma - posílení jádra čtvrti	47
Obr. 43 Schéma - zdůraznění propojení center ulic Pekařskou	47
Obr. 44 Schéma - ucelení urbanistické struktury	47
Obr. 45 Schéma – navrácení vody	47
Obr. 46 Schéma - cíle cest	47
Obr. 47 Idea návrhu konceptu čtvrti Starého Brna	48
Obr. 48 první fáze konceptu - ucelení urbanistické struktury	48
Obr. 49 fáze konceptu - systém zeleně	49
Obr. 50 Výsledný ideový koncept řešení veřejných prostor - zjednodušená varianta	50
Obr. 51 Výsledný ideový koncept řešení veřejných prostor Starého Brna	51
Obr. 52 Stávající stav neucelené urbanistické struktury západní strany Mendlova náměstí (obrázek převzat z Mapy Google)	52
Obr. 53 Navrhované řešení doplňující urbanistickou strukturu západní strany Mendlova náměstí	52
Obr. 54 Stávající stav chybějícího nároží v ulici Křídlovická	52
Obr. 55 Návrhové řešení doplnění nároží zahradou na konstrukci (zimní zahradou)	52
Obr. 56 Stávající stav chybějícího nároží v ulici Pekařské a zakrytý pohled na katedrálu Petrova nevhodně dimenzovanou budovou	53
Obr. 57 Návrhové řešení doplňující hmotu nároží pomocí terasovitých zahrad odclánějící negativní zakrytí Petrova nevhodně dimenzovanou budovou	53
Obr. 58 Stávající stav proluky v ulici Kopečné	53
Obr. 59 Navržený stav řešení proluky v ulici Kopečné pomocí veřejné zahrady na terase	53
Obr. 60 Stávající stav proluky v ulici Hlinky	53
Obr. 61 Navržený stav řešení proluky v ulici Hlinky pomocí terasové zahrady	53
Obr. 62 Atraktivní pohled z navrhované terasovité zahrady na protější stranu ulice s cenným secesním domem	54
Obr. 63 Zobrazení řešeného prostoru ulice Křídlovické v rámci Starého Brna	54
Obr. 64 Koncept řešení ulice Křídlovické	55
Obr. 65 Řezy ulicí Křídlovickou	56
Obr. 66 Historická fotografie zájezdního hostince Modrý lev (Filip, 2003)	57
Obr. 67 Příklad historické dlažby ve Starém Brně (ulice Anenská)	57

Obr. 69 Půdorys prostoru dopravního náměstí Křížová/Křídlovická/Václavská	58
Obr. 68 Zobrazení řešeného prostoru v rámci ulice Křídlovické	58
Obr. 70 Stávající stav - pohled na křižovatku (v pozadí vstup do	59
Obr. 71 Axonometrie - pohled návrh dopravního náměstí	59
Obr. 72 Navržený stav - pohled na dopravní náměstí (v pozadí vstup do ulice Křídlovické)	59
Obr. 73 Stávající stav - pohled z křižovatky na vstupní část	60
Obr. 74 Navržený stav - pohled z dopravního náměstí na vstupní část vodního parku	60
Obr. 75 Historická fotografie návsi Křídlovic (Encyklopedie dějin města Brna [online])	61
Obr. 77 Půdorys prostoru okolo DRFG Aréna	62
Obr. 76 Zobrazení řešeného prostoru v rámci ulice Křídlovické	62
Obr. 78 Stávající stav - pohled na hlavní vstupní prostor haly	63
Obr. 79 Axonometrie návrhu - v popředí vstupní část haly	63
Obr. 80 Navržený stav - pohled na hlavní vstupní prostor haly	63
Obr. 81 Stávající stav - pohled na stření zahrady podzemního	64
Obr. 83 Axonometrie návrhu - v popředí střešní zahrada	64
Obr. 82 Navržený stav - pohled na stření zahrady podzemního parkoviště	64

14. Seznam příloh

Příloha č. 1 - Překryv historické mapy z r. 1825 a současné mapy, A3

Příloha č. 2 - Překryv historické mapy z r. 1927 a současné mapy, A3

Příloha č. 3 - Překryv historické mapy z r. 1953 a současné mapy, A3

Příloha č. 4 - Výskyt historických zahrad - I. část, A3

Příloha č. 5 - Výskyt historických zahrad - II. část, A3

Příloha č. 6 - Výskyt historických zahrad - III. část, A3

Příloha č. 7 - Historický vývoj ulice Křídlovické, A3

Příloha č. 8 - Analýza architektury 1815-1945, A3

Příloha č. 9 - Analýza architektury 1945-2008, A3

Příloha č. 10 - Koncept řešení ulice Křídlovické, 1:2000, A3

Příloha č. 11 - Půdorys dopravního náměstí Křížová/Křídlovická/Václavská, 1:200, A1

Příloha č. 12 - Půdorys prostoru okolo DRFG Aréna, 1:500, A1